

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

HÜSEYİN HACİM MUHİTTİN ÇARIKLI BEY'İN TBMM FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rabia KURUCU

EYLÜL - 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

HÜSEYİN HACİM MUHİTTİN ÇARIKLI BEY'İN TBMM FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rabia KURUCU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet OKUR

EYLÜL - 2024

TRABZON

ONAY

Rabia KURUCU tarafından hazırlanan ‘‘Hüseyin Hacim Muhittin arıklı Bey’in TBMM Faaliyetleri’’ adlı bu çalışma 07.10.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Mehmet OKUR	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Rabia KURUCU

10.09.2024

ÖNSÖZ

Hacim Muhittin Çarıklı, Osmanlının son dönemlerinden yeni Türk Devletinin kuruluş aşamasına kadar hayati görevler icra etmiş yakın dönem Türk tarihinin önemli isimlerden biri olarak dikkati çekmektedir. Onu ön plana çıkaran ise hiç şüphesiz Mütareke döneminde Batı Anadolu'nun işgallere karşı örgütlenmesinde üstlendiği roldür.

Hacim Muhittin Çarıklı hakkında; Millî Mücadele sürecinde Batı Anadolu'daki faaliyetleri, Balıkesir kongrelerindeki faaliyetleri ve hayatına dair çalışmalar yapılmış olmasına rağmen meclisteki siyasi faaliyetlerine dair herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu anlamda amacımız Yeni Türk Devletinin kuruluş ve gelişim aşamasının idari ve siyasi alanlarında etkili görevlerde bulunmuş olan Hacim Muhittin Çarıklı'nın siyasi faaliyetlerini de irdelemek, yakın dönem Türk tarihi literatürüne katkıda bulunmaktır.

Tezin hazırlanmasında, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri, Osmanlı Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri ana kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz hakkında kaleme alınmış Hacim Muhittin Çarıklı ile ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak ele alınmış ikincil çalışmalar ile dönemi aydınlatan diğer yerel kaynaklar, gazeteler ve hatıralar da gözden geçirilmiştir.

Tezimiz giriş bölümü hariç dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Hacim Muhittin Beyin 1923 yılına kadar hayatı ve siyasi faaliyetleri, ikinci bölümde Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve I. Dönem TBMM Faaliyetleri, üçüncü bölümde II. Ve III. Dönem Giresun Milletvekilliği ve Siyasi Faaliyetleri son bölümde ise VII. ve VIII. Dönem Balıkesir Milletvekilliği ve Siyasi Faaliyetleri ayrıntılı olarak incelenmiş, Türk siyasetine ve demokrasi tarihine yaptığı katkılar ele alınmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinde, kaynaklara erişimimde, ulaşılan belgelerin işleme, yazım ve düzeltme süreçlerinde desteğini ve tecrübesini benden esirgemeyen, tez sürecinde yegâne destekçim, değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Okur'a ve manevi destekçilerim anne ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Eylül, 2024

Rabia KURUCU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ	1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÜSEYİN HACİM MUHİTTİN (ÇARIKLI) BEY'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ	7-12
1.1. Millî Mücadele Dönemine Kadar Hayatı ve Çalışmaları.....	7
1.2. Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri Sürecinde Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. HACİM MUHİTTİN (ÇARIKLI) BEY'İN SON OSMANLI MEBUSAN MECLİSİ VE I. TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ.....	13-24
2.1. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Giden Süreç ve Meclisin Toplanması.....	13
2.2. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Katılması.....	14
2.3. TBMM'nin Ankara'da Toplanması	17
2.3.1. TBMM'nin Açılışında Karesi Bölgesi ve Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey	18
2.3.2. İstiklal Mahkemesi Üyelikleri.....	20
2.4. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in I. Dönem TBMM Faaliyetleri	20
2.4.1. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na Dair Konuşması	20
2.4.2. Asker Olanların Müstesna Memuriyetlere Tayin Edilmemesi Hakkında Kanun Teklifi.....	22
2.4.3. Hıyanet-i Vataniye Kanununun 4. ve 8. Maddelerinin Tadiline Dair Teklifi	23
2.4.4. Cephe Arkasında Bir İstiklal Mahkemesi Bulundurulmasına Dair Tavrı.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET'İN İLANI SÜRECİ ve HACİM MUHİTTİN (ÇARIKLI) BEY'İN GİRESUN MİLLETVEKİLLİĞİ VE FAALİYETLERİ.....	25-62
3.1. Cumhuriyet'in İlanı.....	25
3.2. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in Giresun Milletvekili Seçilmesi ve Fahri Hemşehriliği.....	26
3.3. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in II. Dönem Meclis Faaliyetleri	27
3.3.1. Malatya Sultansuyu Çiftliği Hakkında Konuşması.....	27
3.3.2. Posta Kanunu Hakkında Teklifi.....	28
3.3.3. Tohumluk ve Çift Hayvanatı İçin Verilecek Olan Tahsisatlar Hakkında Teklifi	29
3.3.4. Kaymakamlar Maaşları Hakkında Teklifi.....	30
3.3.5. Millî Mücadeleye Katılmayan ve Sınır Dışında Kalan Subayların Durumu Hakkında Konuşmaları	31
3.3.6. Mahsubu Umumi Kanun Layihasının 2. Ve 4. Maddelerinin Tadili Kanunu Hakkında Konuşması.....	35
3.3.7. Millî Mücadelede Malul Düşenlere Nakdi Mükafat Verilmesi Kanunu Hakkında Konuşması.....	36
3.3.8. Ağnam Sayımı ve Tahsilatına Dair Kanun Teklifi Hakkında Konuşması	38
3.3.9. İstiklal Mahkemesince Cezalandırılan Lûtfi Fikri Beyle Hafız İbrahim Ethem ve Ali Osman Kâhya'nın Afları Hakkında Konuşması	39
3.3.10. Hacim Muhittin Bey ve Rûfekasının Mısırın Gümrük Resmi Kanuna Dair Takriri	40
3.3.11. Osmanlı Hanedanının Türkiye Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun Teklifi Hakkında Soru Önergesi.....	42
3.3.12. Şeriye ve Evkaf ve Erkanı Harbiye Vekaletlerinin İlgası Hakkında Teklifi.....	42
3.3.13. Köy Kanunu Layihası Hakkında Konuşması.....	43
3.3.14. Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu Hakkında Konuşması	43
3.3.15. Muhamat Kanununa Dair Teklifi.....	44
3.3.16. Mahsubu Umumi Kanunu Hakkında Konuşması	45
3.3.17. Türk Tüccarların Rusya ve Kafkasya'dan Temini Seyahatleri Hakkında Konuşması	46
3.3.18. Teşkilat-ı Esasiye'nin Müzakeresinin Devamına Dair Takriri	47
3.3.19. 150'likler Müzakereleri Hakkında Konuşmaları	47
3.3.20. İzmit Mebusu İbrahim Süreyya Bey'in Birtakım Memurun Davalarının Görüşülmesine Dair Takriri Hakkında Konuşmaları.....	50
3.3.21. Memurinin Muhakemat Encümeninden Bazı Memurların Tahkikat İçin Mezun Edilmelerine Dair Teklifi.....	52
3.3.22. Niğde Mebusu Ata Bey'in Yerine Gelecek Aza İçin Verilen Tezkeresi	53

3.3.23. Ferit Bey'in Ermenilerin Gizlice İstanbul'a Duhulüne İzni Hakkında Konuşmaları.....	54
3.3.24. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in III.Dönem Giresun Milletvekiliği	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HACİM MUHİTTİN (ÇARIKLI) BEY'İN BALIKESİR MİLLETVEKİLLİĞİ VE FAALİYETLERİ.....	63-75
4.1. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in IV. Dönem Balıkesir Milletvekiliği	63
4.2. Hacim Muhittin Çarıklı'nın V. Dönem Milletvekilliği ve Meclis Çalışmaları	63
4.2.1. Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanun Layihası Hakkında Konuşması.....	64
4.3.2. Havayolları Devlet İşletme İdaresi 1936 yılı Bütçesi Hakkında Konuşması.....	65
4.4. Hacim Muhittin Çarıklı'nın VI. Dönem Meclis Faaliyetleri.....	65
4.4.1. Hacim Muhittin Çarıklı'nın Tokat Depremi Hakkında Konuşması.....	66
4.5. Hacim Muhittin Çarıklı'nın VII. Dönem Meclis Faaliyetleri	67
4.5.1. Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'nün 1943 Yılı Bütçesi Hakkında Konuşması	67
4.5.2. Mübadele ve Teffiz İşlerinin Tasfiyesi Hakkında Konuşması.....	68
4.5.3. İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Hakkında Konuşması.....	68
4.5.4. TBMM Seçimlerinin Yenilenmesine Dair Nafi Kansu ve İki Arkadaşının Verdikleri Önergeye Dair Teklifi	69
4.6. Hacim Muhittin Çarıklı'nın VIII. Dönem Meclis Faaliyetleri	71
4.6.1. Temsil Heyeti ve TBMM Azalarına Vatani Hizmet Karşılığı Ödenek Verilmesine Dair Teklifi.....	71
4.6.2. Kazım Karabekir, Recep Peker, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Orgeneral Cemil Cahit Toydemir ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın Seçim Tutanaklarının İncelenmesi Hakkında Konuşması	73
4.6.3. Askeri Şuranın Teşkilatına Dair Önergesi	74
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	76
KAYNAKÇA	79
EKLER.....	85
ÖZGEÇMİŞ.....	91

ÖZET

10 Ekim 1881'de Uşak'ta dünyaya gelen Hüseyin Hacim Muhittin Bey, 1904 yılında mülkiyeden mezun olarak yine kendi bölgesi sayılabilecek Aydın Vilâyeti Maiyet Memurluğuna atanmıştır. Hacim Muhittin, babasının Ege Bölgesi illerinde çeşitli ilçelerde görev yapması nedeniyle daha çocukluğu döneminden itibaren Millî Mücadele'nin esas noktalarından birini teşkil edecek bu bölgeyi ve yapısını yakinen tanımaktaydı. Nitekim bu vukufiyet yakın gelecekte yaşanacak olan Yunan işgalinde ona hem yeni bir misyon yükleyecek hem de o misyonu başarıyla yerine getirmesinde büyük kolaylık sağlayacaktır.

İzmir'in Yunanlarca işgal edilmesi üzerine yerel kongre çalışmalarına başlayan Hacim Muhittin Bey, teşkilatçılık özellikleri sayesinde Batı Anadolu'da Millî Mücadele hareketini yürüten önde gelen teşkilatçılardan olmuştur. Batı Anadolu'daki kongre çalışmalarının ardından Ocak 1920'de Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Karesi Mebusu olarak katılmış, böylece 1950 yılına kadar sürecek olan parlamento yaşamı başlamıştır. Uzun hizmet süresi boyunca birçok ödülle müşerreflendirilen Hacim Bey'in meclis faaliyetleri idarecilik özelliklerini yansıtır nitelikte çeşitli komisyon başkanlıkları ile devam etmiştir. Birinci dönem meclis görevini yürütürken aynı zamanda ilk önce Konya İstiklal Mahkemesi Başkanlığı ardından El Cezire İstiklal Mahkemesi Başkanlığı'na seçilen Hacim Bey, bilhassa ikinci dönem meclis faaliyetlerinde aktif rol oynamıştır. Memurin Muhakemat Komisyonu başkanlığı yaptığı sırada meclisin ana gündem konuları üzerinde çalışmalar yürütmüş, Millî Mücadele'de malul düşenlere nakdi bedel verilmesine dair kanun teklifi, 150'likler listesinin oluşturulması müzakereleri, Dahiliye Vekili Ferit Bey'in Ermenilerin İstanbul'a kaçak yollardan alınmasına dair yürütülen davasında Encümen reisliği görevleri ile yoğun bir mesai yürütmüştür.

Hacim Muhittin, Cumhuriyet Halk Fırkasının kuruluşundan itibaren faal üyesi olmuş, üyeliğini partinin iktidar ve muhalefet yıllarında siyaset yaşamının sonuna kadar devam ettirmiştir. 1950 yılına kadar bilfiil parlamento yaşamı devam eden Hacim Muhittin, 5 Aralık 1965 yılında İzmir'de vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Giresun, Karesi, Milletvekili ve TBMM

ABSTRACT

Born in Uşak on October 10, 1881, Hüseyin Hacim Muhittin Bey graduated from the civil service in 1904 and was appointed as the Staff Officer of Aydın Province, which could also be considered his own region. Since his father had served in various districts of the Aegean Region, Hacim Muhittin was familiar with this region and its structure, which would constitute one of the main points of the National Struggle, since his childhood. Indeed, this knowledge would both give him a new mission in the Greek occupation that would occur in the near future and would provide great convenience in successfully fulfilling that mission.

Hacim Muhittin Bey, who started local congress activities after the occupation of İzmir by the Greeks, became one of the leading organizers of the National Struggle movement in Western Anatolia thanks to his organizational skills. After the congress activities in Western Anatolia, he joined the Last Ottoman Chamber of Deputies as Karesi Deputy in January 1920, thus beginning his parliamentary life that would last until 1950. Hacim Bey, who was honored with many awards during his long service, continued his parliamentary activities with various commission presidencies, reflecting his administrative skills. While serving in the first term of parliament, Hacim Bey was also elected first as the President of Konya Independence Court and then as the President of the El Cezire Independence Court, and he played an active role in the parliamentary activities, especially in the second term. While he was the chairman of the Memurin Trial Committee, he worked on the main agenda topics of the parliament, including the bill on giving cash compensation to those who became disabled in the War of Independence, the negotiations on the creation of the list of 150, and the duties of the chairman of the Council in the case of the Minister of Internal Affairs Ferit Bey regarding the illegal transfer of Armenians to Istanbul.

Hacim Muhittin, was an active member of the Republican People's Party from its foundation and continued his membership until the end of his political life during the years when the party was in power and in opposition. Hacim Muhittin, who continued his parliamentary life until 1950, passed away in İzmir on December 5, 1965.

Keywords: Balıkesir, Giresun, Karesi, Member of Parliament and Turkish Grand National Assembly

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
BCA	: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BOA	: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
Çev.	: Çev.
Haz.	: Hazırlayan
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa Sayısı
Sy.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİTE	: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yaz.	: Yazan

GİRİŞ

1789 Fransız İhtilali, etkilerini kısa bir sürede göstermeye başlamış ve Osmanlı Devleti gibi çok uluslu devletleri parçalanma noktasına getirecek isyanlara sebep olmuştur. Bu isyan hareketlerinden en önemlisi Osmanlı Devleti’ni derinden etkileyecek olan ve tarihi misyonu “Megali İdea’yı¹ (Büyük Ülkü) gerçekleştirmek üzere başlatılan Yunan isyanı olmuştur.1820’lerde başlayan ve Büyük Devletlerin desteği ile giderek güçlenen bu isyan hareketi 1830’da Yunanistan’ın kurulması ile sonuçlanmıştır.² Osmanlı yönetimi daha sonraki süreçte parçalanmanın önüne geçmek için askeri, idari ve hukuki reformlara girişse de emperyal devletlerin Şark Meselesi adı altında böl, parçala, yönet politikasına karşı pek sonuç alamayacaktır. Nitekim 1876’da ilan edilen anayasa ve parlamenter monarşi çok kısa sürmüş ve 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı sürecinde Sultan II. Abdülhamit tarafından sona erdirilmiştir.³

Yaklaşık otuz yıl süren istibdat yönetimi İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin etkisiyle sona erip meşrutiyet yeniden ilan edilse de Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasi durumu da askeri durumu gibi bir savaş meydanını andırıyordu.31 Mart Vak’ası, iç isyanlar, Bulgaristan ve Bosna-Hersek meselesi özlenen özgürlükçü ortamın yerleşmesine engel olmuş, hatta İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni baskıcı bir yönetim anlayışına savurmuştur.⁴ 1908 devriminin başarısızlığa uğraması yalnızca sistemsel sorunlardan değildi. Esasen 1877’den 1908’e kadarki süreçte Avrupa’da hiçbir devletin diğerinin zararına dengeyi bozmak istemediği bir dönemde değil de Bulgaristan’ın bağımsızlık ilan ettiği, Bosna-Hersek’in Avusturya-Macaristan’a katıldığı bir zamanda devrim yaratma çabası belki de İttihat-Terakki’nin başarısızlığının sebebi olmuş, her devrimin anahtarının zafer olduğu görüşünü desteklemiştir.⁵ Çok sayıda siyasi hareketin örgütlendiği bu dönemde bütün muhalifler Hürriyet ve

---

¹ Kral Otto yönetimindeki Yunanistan ekonomik sıkıntılar yaşamaya başladı. İç politikası zayıf olan ve halkın her an patlayabilecek tepkisine maruz kalacağını anlayan yönetim, dış politikaya kanalizasyonla olmak düşüncesiyle daha sonraki tüm süreçlerde Yunan dış politikasının en büyük gayesi haline gelecek “Megali İdea” tezini ortaya atmıştır. Bkz. Zafer Çakmak, **İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi**, Yeditepe Yayınevi İstanbul, 2007, s. 35 Megali İdea; Yunanca “Büyük Fikir”, anlamına gelen özellikle Yunanistan’ın doğu bölgesine yönelik olarak Rumların yaşadıkları yerleri Yunanistan bayrağı altında birleştirmeyi amaçlayan, temel fikri Bizans İmparatorluğu ile Pontus Rum Devleti’nin yeniden var edilerek Büyük Helen İmparatorluğu’nun kurulmasıdır. Emruhan Yalçın, Yunanların Bitmeyen İdeal “Megali İdea”, **Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi**, C:4, S.7, s.33-34.; Murat Özcan, **Tarihin İşığında Yunan Mezalimi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.62.

² Çakmak, a.g.e., s. 35.

³ Murat Köylü, **Türk İnkılabı**, Mustafa Kemal Atatürk Dönemi (1919-1938), Kripto Yayınları, Ankara,2016, s.14-16; Ahmet Mumcu, **Atatürk’e Göre Milli Egemenlik**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara,1986, s.41

⁴ Taner, Timur, **Türk Devrimi Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968, s.72-75.; Kemal, Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul,2010, s.44

⁵ Celal, Nuri, **Türk Devrimi, İnsanlık Tarihinde Türk Devriminin Yeri** (günümüz yazı ve diline çev. Özer Ozankaya), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.40.

İtilaf Fırkası etrafında birleşerek İttihat ve Terakki'ye karşı güçlü bir muhalefet oluşturmuşlar, ancak kısa süreli iktidar kazanımlarından öteye geçememişlerdir. 1913 Babıali baskınıyla yeniden iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki bu tarihten 1918'e kadar tek parti olarak Osmanlı idaresine hâkim olmuştur.⁶ 1918'de son kongresinde ise kendini feshederek yeni partilere bölünmüştür.⁷

İçeride yukarıda kısaca izah ettiğimiz gelişmeler olurken dışarıda önce 1911 Trablusgarp⁸ ve hemen akabinde Balkan Savaşları'nın patlak vermesi yeni bir düzen kurmaya çalışan Osmanlı idaresini zor durumda bırakmıştı. 19.yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Avrupa'da cepheleşme başlamış bir yanda Almanya, Avusturya- Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu ittifak cephesi diğer yanda İngiltere, Fransa ve Rusya arasında oluşan cephe ile savaşa hazır bir Avrupa oluşmuştu. Osmanlı ise tarafsız mı kalacak veyahut bu cephelerden hangisine dahil olacaktı? Avusturya-Macaristan askeri ateşesinin hatıralarında aktardığı gibi; İngiltere'ye karşı bir savaşa girmek istemeyen sadrazam Alman baskısına karşılık Türkiye'nin yeterli silah, cephane, giyecek ve özellikle parası olmadığını söyleyerek savaşa girmemek için her çareye başvurmuş, sadrazamı ikna edemeyen Baron Wangenheim⁹ gizlice Jön Türk komitesiyle görüşerek Talat, Enver ve Cemal Paşalarla görüşmüş ve anlaşmayı sağlamak için 30 milyon poundun borç olarak kendilerine verileceğini bildirmiştir.¹⁰ Avusturya ve Alman hükümetleri Osmanlı'nın Balkan yenilgisi nedeniyle savaşa dahil olmasının kendilerine fazla bir yarar getirmeyeceğini düşünseler de Alman imparatorunun isteğiyle Osmanlı ile ittifak sağlanmış oldu. Sait Halim, Talat, Enver Paşalar ve Mebusan Meclisi reisi Halil Bey dahil olduğu İttihat Terakki Hükümetinin bu ittifaka bu denli istekli olmalarının en önemli nedeni Balkan Savaşı'nın kayıplarını gidermek umuduydu.¹¹

1914'ün ağustos ayı başında imzalanan Osmanlı – Alman İttifak Antlaşması'ndan kısa bir süre sonra Dünya Savaşı'na dahil olan Osmanlı Devleti'ni zor günler bekliyordu. Savaş sırasında Anadolu'da bulunan Alman generallerinden Limon Von Sanders'ın raporlarına göre vaziyet pek de umulduğu gibi gitmiyor yeterince destek görülemiyor, Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti Türkiye'yi ve Türk ordusunu yeter derecede tanımayan Alman subayları iş görmekte, tecrübeli ve

---

⁶ Tarık Zafer, Tunaya, **Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar**, Siyaset İlmi Serisi, Baha Matbaası, İstanbul,1959, s.232-233.

⁷ Tunaya, a.g.e., s.233.

⁸ Trablus'taki İtalyan taarruzu Osmanlı hariciyesi için ansızın bir hadise olmuştur. Nitekim Mebusan Meclisi'nde oluşan İtalyanlarla münasebetin normal seyir izlediği düşüncesi bunu göstermekteydi. Yavuz Abadan, **İnkılap Tarihine Giriş**, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1962, s.30-31

⁹ Almanya'nın İstanbul sefiri olarak bulunan Wangenheim'e Alman İmparatoru bir mektup yazarak Türkleri muhakkak safında görmek istediğini ve Almanya'da okumuş genç Türk zabıtları arasında samimi dostlar bulabileceğini yazıyordu. Bu genç zabıtın başında Enver Paşa geliyordu. Enver Paşa'nın Alman hayranlığı vurgusu Binbaşı Enver Bey olarak Berlin'de ateşemiliter olarak bulunması Almanlardan özel ilgi görmüş olması sebebiyle görülebilir. Bkz. Şevket Süreyya, Aydemir, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa Cilt: III.**, Remzi Kitabevi, İstanbul,1971, s.534-535.

¹⁰ Josef, Pomiankowski, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı** (çev. Kemal Turan), Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1990, s. 78-79.

¹¹ Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980) Cilt.I**, Yenigün Haber Ajansı Yay., İstanbul, 1997, s.109-110

denenmiş Türk kurmay subaylarıyla iş birliği yapmak yerine Enver Paşa'nın şahsında savaş yürütülüyordu.¹² Kendisi ayrıca hatıralarında savaşın baştan kaybedilmeye meyilli olduğunu ifade etmekte Enver Paşa ile sürekli fikir ayrılığına düşmektedir. Ona göre; Mukaddes Cihat'ın Türkiye'nin şartlarına uymadığı bir taraftan Almanya ve Avusturya-Macaristan gibi Hristiyan milletlerle müttefik olduğu diğer taraftan da Müslüman taassubunu Hristiyanlara karşı yardıma çağırmasındaki tezatlık oluşturmaktadır.¹³

Nihayetinde Osmanlı Devleti'nin de yer aldığı İttifak bloğu Birinci Dünya Savaşı'nda ağır bir yenilgi almış ve Osmanlı Hükümeti ile Müttefik devletler adına hareket eden İngiltere arasında 30 Ekim 1918'de Mondros'ta bir silah bırakışımı imzalanmıştır.¹⁴ Osmanlı Devleti'nin teslim belgesi niteliğindeki bu bırakışma ile başkent İstanbul başta olmak üzere ülke toprakları işgale açık hale gelmiştir. 1918 Kasım'ında başlayan işgaller sonucunda birçok şehir, liman ve stratejik nokta İngiltere, Fransa, İtalya tarafından işgal edilmiştir. Fakat 1919 yılı bazı hesapların değiştiği ve dünya tarihinde önemli olayların yaşandığı bir yıl olmuştur. Yunan tarihçi ve yazar Dimitri Kitsikis'in ifadesine göre; "1919 Yunan cür'etinin çiçek gibi açılıp, saçıldığı yıldır."¹⁵

1910 tarihinde Venizelos'un başa geçtiği tarihle Yunanistan'da Anadolu yönünde yayılma hedefi daha da gelişmiştir. 30 Aralık 1918'de Paris Barış Konferansı'nda Venizelos bir muhtıra vererek toprak isteklerini açıklamıştır. 1919 yılı boyunca da isteklerini iletmeye devam ettiler. Yunanistan buna göre; kuzey batısında Kuzey Epir (veya güney Arnavutluk), Trakya (Edirne ve İstanbul dahilinde. Ancak milletlerarası bir hal şekli lehine bu talebinden vazgeçeceğini belirtiyor.), Batı Anadolu ve Trabzon vilayeti, Rodos ve On iki Adalar, İmroz, Bozcaada ve Meis adalarını talep etmiştir.¹⁶ Bu istekler ise özellikle İtalya'nın amaçları ile çelişmiştir. 1917'de St. Jean de Mauriene Antlaşması'nda Batı Anadolu ve Antalya bölgeleri İtalya'nın denetimine bırakılmıştır. Ancak İtalya Adriyatik ve çevresindeki isteklerine yanıt alamayınca 24 Nisan 1919'da konferansı terk etti. Lloyd George, Clemenceau ve Wilson, İtalya'nın konferanstan çekilmesi ile fırsat buldular ve Yunanistan'ın İzmir'e çıkmasını onayladılar. Bu konu hakkında İtalyan gazeteci Ernesto Vassalo İzmir'in gizli antlaşmalarla İtalya'ya verildiğini ancak İngiliz ve Fransızların yardımıyla Yunanların İzmir'e nüfuz etmeye çalıştığını şehrin çoğunluğunun Türk olduğunu Rum kamuoyunda çıkan işgal düşüncelerin bir ütopyaadan ibaret olduğunu belirtmektedir.¹⁷

---

¹² Akdes Nimet, Kurat, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966, s.76-79

¹³ Lıman Von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, (çev. Şevki Yaman), Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968, s.51-53.

¹⁴ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları Cilt I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s.10.

¹⁵ Dimitri Kitsakis, **Yunan Propagandası**, 1963, s.21

¹⁶ Kitsikis, a.g.e., s.27-36.

¹⁷ Mevlüt Çelebi, Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 19, s.137.

Bir sivil direniş hareketi olarak Kuva-yı Milliye 1877-78 Osmanlı-Rus, 1897 Osmanlı-Yunan ve 1912 Balkan Savaşlarında gönüllü birlikler olarak askeri birliklerin yanında yer alarak Kuva-yı Milliye adını almışlardır.¹⁸ Bu nedenle Kurtuluş Savaşı sırasındaki bütün sivil oluşumlar da Kuvayı Milliye'nin bir parçası olarak ele alınmakla birlikte esasını Batı Cephesi'nde yürütülen sivil direniş hareketi oluşturmuş ve bu cepheye özgü bir direniş olarak adlandırılmıştır.¹⁹

Kuva-yı Milliye'nin oluşumunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin rolü yadsınamaz bir gerçektir. İstanbul Hükümeti, İngilizler ve Yunanlar direniş güçlerini ittihatçılıkla nitelendirmeleri Anadolu kongrelerinin üyelerinin İttihatçı olmadıklarına dair yemin etmelerine neden olmuştur. İzmir'in işgali söylentileri üzerine 20 Mart 1919'da toplanan kongreye Cami Bey, Vasıf Bey, Mustafa Necati, Hacim Muhittin Çarıklı gibi ittihatçıların öncülük etmesi bu durumun esasen göstergesi olmuştur.²⁰

10 Mayıs 1919'da Paris'te toplanan İtilaf Devletleri temsilcileri İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi kararını almışlar, 14 Mayıs'ta ise Amiral Webb tarafından Mondros Ateşkesinin 7.maddesi uyarınca bölgenin işgal edileceği İstanbul Hükümeti'ne bildirilmiştir. İzmir'de Reddi-i İlhak cemiyeti kurulmuş millete Ey bedbaht Türk Uyan diye başlayan işgalin vahametini gösterir beyannameler dağıtılarak her yerde protestolar başlatılmıştır.²¹ İşgal haberi ile işgalin gerçekleşmesi arasındaki sürenin kısa olması ve sansür nedeniyle basına fazla yansımaya da takip eden süreçte düzenlenen mitingler ile Milli Harekete yoğun bir katılım olmuştur.²²

Bu arada Mustafa Kemal ve yakın arkadaşlarını vasıtasıyla toplanan kongreler neticesinde Meclis-i Mebusanın toplanması sağlanmış, burada hazırlanan Misak-ı Milli'nin kabulü ile Anadolu'yu taksime hazırlanan Müttefiklere karşı açık bir vaziyet alınmıştır.²³

Misak-ı Milli'nin kabulü sonrası cereyan eden İstanbul'un işgali üzerine hiç vakit kaybetmeden Salahiyet-i Fevkaladeyi Haiz (olağanüstü yetkilere sahip)²⁴ bir meclisin toplanmasına karar verilmiş, Ankara'ya gelebilenlerle birlikte 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılmıştır.²⁵

¹⁸ Sadık Sarısaman, **Belgelerin Işığında Kuva-yı Milliye'nin Tanımı**, H. Aytuğ Tokur (Y.Haz.)90.Yılında Milli Mücadele Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s.27,

¹⁹ Necdet, Tuna, (yay.haz.), **Türk İstiklal Harbi'nde Kuvayı Miliye, Düzenli Ordu ve Cepheleler**, ATASE Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, s.47.

²⁰ Mustafa Balcıoğlu, **Batı Anadolu'nun işgali ve Kuva-yı Milliye**, Berna Türkdöğen(ed.), Milli Mücadele Tarihi Cilt: I. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s.46

²¹ İhsan Ilgar, **Mütareke'den Büyük Taarruza Kadar Türk Kurtuluş Savaşı, Belgelerle Türk Taarruzu Dergisi** (yay.haz. Ertuğrul Zekai Ökte), Menteş Matbaası, İstanbul, 1968

²² İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s.61-62

²³ Ahmet Bedevi Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele**, Baha Matbaası, İstanbul,1956, s.653

²⁴ Başta düşünülen kurucular meclisi fikri Mustafa Kemal'in yaptığı görüşmeler neticesinde kurucular deyiminin kullanılmaması yönünde uyarılar aldığından yerine bu tabir kullanılmıştır.

²⁵ Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul,1994

Dönemin koşulları nedeniyle mebuslar bir taraftan komutanlık veya valilik gibi sivil ya da askeri görevlerini de yürüttükleri için meclis tam üye sayısı ile toplanamamıştır. Fakat meclisin asker, bürokrat, gazeteci, toprak sahibi, esnaf, din adamı gibi çok çeşitli kesimlerden oluşması bu bakımdan meclisi halk meclisi niteliğine getirmekteydi.

Türk inkılabının hareket noktası da yarı sömürge konumuna gelmiş bir devletin iktisatça ve siyasetçe dünya devletleri ile eşit bir ülke haline gelmesiydi. Bunu sağlamak bir sokak ayaklanması ya da partiler enflasyonu şeklinde değil, milletin bütününe bağlayan bir milli kurtuluş hareketi olarak sağlam, inkılap içinde en ileri unsurların, en ileri fikirler etrafında teşkilatlanmış idealist kadro ile şuurlu, saraya karşı bir isyan, yani Büyük Millet Meclisi şeklinde belirlemiştir.²⁶ 31 Temmuz'da işgallerin kabul edilemez olduğunu bildiren Balıkesir Kongresi Kazım Özalp, Hacim Muhittin Çarıklı, Vasıf Çınar, Mustafa Necati gibi vatanperverlerin öncülüğünde toplanmıştır.²⁷

Millî Mücadele'nin en ön planda yer alan isimleri arasında sayamayacağımız Hacim Muhittin Bey asker kökenli değil, bürokrat kökenli olması nedeniyle ikinci planda yer alan kişiler arasında olmuştur.²⁸ Hacim Muhittin Bey'in bu faaliyetlerini doğudan ve dolaylı yönden konu alan eserler yayınlanmış, bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Şüphesiz bu eserlerin başında Oğlu Turgut Çarıklı'nın 2005 yılında yayınladığı, Hacim Muhittin Beyin yaşamına ve Millî Mücadele döneminde Balıkesir'e dair önemli bilgiler içeren "*Babam Hacim Muhittin Çarıklı-Bir Kuva-yı Milliye'nin Yaşam Öyküsü*", adlı kitap gelmektedir. Bu kitapta Hacim Muhittin Bey'in Millî Mücadele'de Balıkesir ve Alaşehir kongrelerinin düzenlenmesine olan katkıları günlüklerinden ve anlattıklarından yola çıkılarak aktarılmıştır.

Atatürk Araştırma Merkezi tarafından yayınlanan "*Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları (1919-1920)*" adlı kitap yine Millî Mücadele dönemini kapsayan, o dönemde yaşanan olayların bizzat Hacim Muhittin Bey tarafından tutulan notlardan oluşan eserdir. 2006 yılında Mesut Yavaş tarafından yazılan "*Hacim Muhittin Çarıklı Bey ve Balıkesir Kongreleri*" adlı yüksek lisans tezi ise Hacim Muhittin Bey'in yaşamına dair bilgiler içermesinin yanında Balıkesir Kongrelerini konu almaktadır. 2015 yılında Tuncay Ercan Sepetçioğlu tarafından yayınlanan "*Millî Mücadele Dönemi'nde Hacim Muhittin (Çarıklı) Beyin Batı Anadolu'daki Faaliyetleri*" adlı makale Batı Anadolu'nun Yunan kuvvetleri tarafından işgali üzerine başlayan süreci ve bu süreçte Hacim Muhittin Bey'in bir bürokrat olarak rolünü yansıtmaktadır. Ercüment Kuran tarafından yazılan "*Hacim Muhittin Çarıklı'nın 'Kuvay-ı Milliye Hatıralarına*

²⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **İnkılap ve Kadro**, Remzi Kitabevi, İstanbul,1968, s.226-227.

²⁷ Ilgar, a.g.e., s.229.

²⁸ Tuncay, Ercan Sepetçioğlu, Millî Mücadele Dönemi'nde Hacim Muhiddin (Çarıklı) Bey'in Batı Anadolu'daki Faaliyetleri, "**Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)**", 2019, 5(8), s.48-67.

Göre Kurtuluş Savaşı'nda Gönen ve Çevresi (1919-1920)” adlı makale ve diğer kongre ve bildirimlerde hakkında bilgiler verilmektedir.

Görüldüğü gibi hakkında özellikle 1919-1920 arası Batı Anadolu kongreler dönemi üzerinde durulmuştur. Bizim burada amacımız Hacim Muhittin Bey’in hayatı, Millî Mücadele sürecindeki rolü ve Batı Anadolu Kongreleri’ndeki faaliyetlerini tarihi literatüre kazandıran bu değerli eserlerin yanına TBMM’nin açılması süreci itibariyle kendisinin meclise olan katkılarını TBMM arşiv vesikalarından faydalanarak literatüre kazandırmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÜSEYİN HACİM MUHİTTİN (ÇARIKLİ) BEY'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1.1. Millî Mücadele Dönemine Kadar Hayatı ve Çalışmaları

Hüseyin Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey Karamanoğulları ailesinden Aydın livası Aşar müdürlüğünden emekli Nevşehirli Ahmet Muhittin Efendi ile İzmirli Camgözoğullarından Nafia hanımın oğlu olarak 10 Ekim 1881'de Uşak'ta doğmuştur.²⁹ 1904'te mülkiyeden "iyi" dereceyle mezun olan ³⁰ Hacim Muhittin Bey'in oğlu Turgut Çarıklı'nın kaleme aldığı Bir Kuva-yı Milliyecinin Yaşam Öyküsü adlı kitabında da belirttiğine göre o bu okulda okuduktan sonra idarecilik mesleğini çok sevmekle beraber, daima asıl isteğinin Harbiye'ye giderek askerliğe başlamak olduğunu söylemiştir.³¹

Çarıklı Mülkiye'den mezun olduktan sonra Burhaniye, Gönen, Bergama, Denizli Tavas ve İzmir Çeşme kaymakamlıkları³² yaptı. ³³Tavas kaymakamı olduğu sırada Çeşme Kaymakamlığına atanmış, onun yerine de Tavas'a Kula Kaymakamı olan Rıfat Bey atanmıştır. ³⁴Tüm bu görevler Batı Anadolu'nun kuzey kesimlerini küçük yerleşim yerlerine dek tanınmasını sağlamıştır. Hacim Muhittin kaymakamlık görevine ek olarak İzmir Polis Müdürlüğünü de yürütmüş ve bu süreçte Rum ve Ermeni komitelerinin faaliyetlerine engel olmaya çalışmıştır.³⁵Bu görevinin ardından Akhisar kaymakamlığına atanmış 1917 yılının başına kadar bu görevinde kalmıştır.³⁶Akhisar Kaymakamlığından terfian Havran Mutasarrıflığına atanmış, bu görevi sırasında "Üçüncü Osmanî", "Harp Madalyası" ve Alman Hükümeti tarafından verilen ikinci rütbeden "demir salip nişanı" almıştır.³⁷Hacim Muhittin, günümüzde Suriye'de bulunan Der'a'da da görev yapmış buranın İngilizlerce işgali nedeniyle Cevat ve Cemal Paşalar ile bölgeden ayrılarak İstanbul'a dönmüştür. Bir

---

²⁹ Sepetçioğlu, a.g.m., s.50.

³⁰ **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, II. Cilt, Hal Tercümleri Kısmı, 1860-1949, s.523.

³¹ Turgut Çarıklı, **Babam Hacim Muhittin Çarıklı "Bir Kuvay-ı Milliyecinin Yaşam Öyküsü"** Yay.Haz.Y. Hakan Erdem, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2005., s.4.

³² Sepetçioğlu, a.g.m., s.50.

³³ **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No:1, Ankara, 2010, s.40.

³⁴ BOA, BEO, 4058/3043338, (19 Recep 1330/4 Temmuz 1912).

³⁵ Çarıklı, a.g.e., s.21.

³⁶ Çarıklı, a.g.e., s.24-25.

³⁷ Çarıklı, a.g.e., s.28.

müddet İstanbul'da kaldıktan sonra 26 Ekim 1918'de Karesi Mutasarrıflığına atanmış ve Mart 1919'da İttihatçı olduğu gerekçesiyle azledilinceye kadar bu görevde kalmıştır.

Hacim Muhittin Bey, görevden alınması sonrasında polis müdürlüğü sürecinde Ermenilere kötü davrandığı iddiasıyla İzmir'de yargılanmış ancak suçsuz bulunarak berat etmiştir. Muhittin Bey, daha sonra kuru üzüm komisyonculuğu yapma kararı almışsa da tam da bu günlerde İzmir'in işgal edilmesi nedeniyle ticaret hayatına başlayamamıştır.³⁸ Onun için artık önce teşkilatçılık daha sonra da politikacılık dönemi başlayacaktır.

15 Mayıs 1919'da o dönemdeki idari örgütlenmeye göre Aydın ilinin merkezinde bulunan İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilince, İstanbul'da bulunan İzmirli taraflardan Aydın Vilayet-i Muavenet-i Hayriye Cemiyeti adı altında dernek kurulmuş, Hacim Muhittin Bey'de bu derneğin yönetim kurulunda yer almıştır.³⁹Bu görevi sırasında cemiyetin faydalı olamayacağını düşünen Hacim Bey, 11 Haziran 1919'da Bandırma'ya geçtikten sonra 26 Temmuz 1919'da Balıkesir'de, 16-25 Ağustos 1919 tarihinde ise Alaşehir'de toplanan "Milli Kongre'de başkanlık yapmıştır. Batı Anadolu için çok önemli kararların alındığı bu süreçte Kuva-yı Milliye teşkilatı oluşturulmuştur.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Kasım 1919'da yapılan seçimler sonucu Karesi mebusu olarak katılan Hacim Bey,⁴⁰ İstanbul'un işgali üzerine Meclis kapanınca Ankara'ya gelmiş 23 Nisan 1920'de meclisin açılışında hazır bulunmuştur. Ankara'da Şûra-yı Devlet teşekkül etmeden önce meclisçe seçilen ve Şûra-yı Devletin yerine kaim olan Hey' etin Reislîğini de yapmıştır. ⁴¹ 24 Nisan 1920 tarihinde Bursa valisi Sami Bey'in yerine tayin emri bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından imzalanarak Bursa'ya (Hüdavendigâr) vali olarak görevlendirilmiştir.⁴² Hacim Muhittin Bey Batı Anadolu'da Yunan işgalinin ilerlemesine Bursa'dan daha rahat müdahale edebileceğini düşünerek bu tayini memnuniyetle karşılamakla beraber⁴³ burada fazla kalamamış, 9 Temmuz 1920'de Bursa'nın işgali üzerine Heyeti Vekile tarafından görevinden azledilerek bölgeden ayrılmıştır.⁴⁴

Hacim Muhittin Bey, TBMM İkinci Dönem Konya ve El-Cezire istiklal mahkemesi üyeliği yapmış, 22 Kasım 1926 tarihine dek görevini sürdürmüştür. Hacim Bey'in memuriyet yaşamı Bursa Valiliği'nden ayrılmasıyla son bulmuş, siyasi yaşamı ise 14 Mayıs 1950'ye kadar sürmüştür.

---

³⁸ Çarıklı, a.g.e., s.47-49.

³⁹ Kâmil Erdeha, **Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.42.

⁴⁰ Mustafa Albayrak, **Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1998, s.197.

⁴¹ Mülkiye Tarihi, a.g.e., s.523.

⁴² Erdeha, a.g.e., s.42.

⁴³ Mücteba İlgürel, **Millî Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999, s.228.

⁴⁴ BCA, 70/71-7/30.18.1.1/1.4.12/ (13 Temmuz 1920).

TBMM’de Karesi Mebusu olarak göreve başlayan Hacim Muhittin Bey, ikinci ve üçüncü dönemlerde Giresun ve daha sonraki dönemlerde ise Balıkesir mebusu olarak vazife görmüştür. 1950 seçimlerinden sonra İzmir’e yerleşmiş 5 Aralık 1965’te hayata gözlerini yumana dek burada yaşamıştır. Çok iyi derecede Fransızca bilen Hacim Muhittin Bey, Arapça, Farsça, Almanca ve Rumcaya da aşina olmuş görevleri sırasında kendisine verilen birçok takdirname ve nişanı ile vatana hizmetlerini belgelemiş, yeşil ve kırmızı şeritli İstiklal Madalyası⁴⁵ ile de taçlandırılarak Millî Mücadele yolundaki önemini ortaya koymuştur.

1.2. Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri Sürecinde Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey

Millî Mücadele döneminde Anadolu’da birliği sağlamak ve devleti kurtarmak amacıyla birçok kongre düzenlenmiştir. Anadolu’nun kurtuluşunu sağlayan bu kongreler her aşamada ve bölgede aynı şekilde teşkilatlı bir şekilde yapılmamış bazı cemiyetlerin himayesinde toplanan yerel kongreler düzeyinde kalmıştır.

Hacim Muhittin Bey’in bölgedeki faaliyetleri İzmir’in Yunanlarca işgalinin haberi ile başlamıştır. İstanbul’da 300 kadar İzmirli ile 20 Mayıs 1919’da topladıkları “Aydın *Vilâyeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti*”nin idare heyetine seçilen Hacim Muhittin Bey’in görevi başlamadan sonlanmıştır. Yeterli verimin bu cemiyet ile alınamayacağını farkında olan Hacim Muhittin Bey mahalli teşkilatlanmanın gereksinimi inancıyla 11 Haziran 1919’da Bandırma’ya geçmiştir. Bu arada İzmir’in işgalinden önce kurulan cemiyetler arasında olan Balıkesir Harekât-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti de Soma, Kırkağa, Ayvalık ve Akhisar cephelerinin kurulması yönünde faaliyet göstermekteydi. Heyet, Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerini tertipleyerek, heyet başkanlığına Hacim Muhittin Bey’i getirdi (Haziran 1919).⁴⁶

Batı’da 1 Aralık 1918’de İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti⁴⁷ kurulmuş, 17-19 Mart 1919’da çalışmalarına başladıktan sonra ise cemiyetin ilk büyük kongresi Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak⁴⁸ adı altında toplanmıştır. 26-31 Temmuz 1919’da Balıkesir, 6-9 Ağustos 1919 Nazilli

---

⁴⁵ Hacim Muhittin, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı’nın Kuva-yı Milliye Hatıraları (1919-1920)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2014, s.10-11.

⁴⁶ Turgut, Çarıklı, “Balıkesir Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Heyetince Tertip Edilen Kongrelerde Alman Kararların Yeni Türk Devletinin Kuruluşundaki Etkileri” *Millî Mücadelede Balıkesir*, 3-4 Mayıs 1986 Balıkesir Ticaret Odası Salonunda Yapılan “Millî Mücadelede Balıkesir” Panelinin Tebliğ Metinleri, Kent Basımevi, İstanbul, 1986, s.188-189.

⁴⁷ *Cemiyetin amacı: “Vatanın hem maddi hem de manevi yönden ilerlemesini ve yükselmesini sağlamak, ulusun düşünce ve duygularını tüm dünyaya duyurmak, amacını gerçekleştirmeye engel olacak her türlü girişimlere karşı çıkmak ve bu konuda hem yasal hem de bilimsel savunmada bulunmak, ülkede çoğunluğu oluşturan etnik grupların haklarını bilimsel ve inandırıcı belgelerle ispat etmektir.* İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti için bkz., Mithat Atabay, **Millî Mücadele Tarihi**, Kriter Yayınları, İstanbul, 2010. s.67-68.

⁴⁸ *İzmir’in işgali üzerine İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti çalışmalarını Redd-i İlhak adı altında yürütmüş, işgalden bir gün önce Maşatlık’ta halkı toplayarak işgalin reddedileceğini bildirmiştir. Yayınladığı bildiride “Redd-i İlhak adını kullandı ve bu ad daha sonra Batı Anadolu’da kurulan derneklere ilham kaynağı oldu.”* Atabay a.g.e., s68-69.

ve 16-25 Ağustos 1919'da Alaşehir kongreleri adıyla devam eden kongreler süreci, 6 Ekim 1919 Üçüncü Nazilli ve 19-21 Kasım 1919'da Üçüncü Balıkesir kongreleriyle son bulmuşlardır.⁴⁹

Hacim Muhittin Bey'in kongre olarak değerlendirmedeği ancak niteliği açısından kongre olarak değerlendirilebilecek Birinci Balıkesir Kongresi Balıkesir Daru'l Nafia Medresesi'nde 28 Haziran 1919 tarihinden 12 Temmuz 1919 tarihine kadar devam etmiştir.⁵⁰ İlk toplantısını 28 Haziran 1919'da yapan kongrenin en önemli faaliyeti, düzenli olan düşman ordusuna mevzii baskınları yapmak ve hatta bazı mevzii köy ve kasabaları Yunanlılardan geri almak olmuştur.⁵¹

Batıdaki kongreler ilk etapta İstanbul hükümeti tarafından fazla ileri bir harekât görülmemiş⁵² ancak daha fazla etki alanını genişletmemeleri için Doğu ile birleşmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesinin ilerleyen süreçte daha planlı hareket etmeye ve Mustafa Kemal Paşa'nın kontrolündeki örgütlenmelerle bütünleşmeye başladığı dikkati çekmektedir. Bu süreçte de Hacim Muhittin Bey, başat rol oynamıştır. Nitekim 26-30 Temmuz 1919 tarihlerinde toplanan İkinci Balıkesir Kongresi'nde kendisine 61. Alay Komutanı Albay Kazım (Özalp), Vasıf (Çınar) ve Mustafa Necati Beyler büyük destek vermişlerdir. Kongre başkanı seçilen Hacim Muhittin Bey, kongrenin yalnızca Balıkesir değil Anadolu'nun başka yerlerini de temsil ettiğini ifade eder şekilde, kongre düzenleme heyetinin adını "*Karesi ve Saruhan ve Civarı Hareket-i Millîye Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi*" şeklinde değiştirmiştir.

İstanbul Hükümetinin tutumu sert olmuş bu toplantının sorumlusu olarak görülen Hacim Muhittin Bey'in Aydın Valisi Kambur İzzet Bey tarafınca tutuklanıp İzmir'e getirilmesi istenmiştir. Buradaki Kuva-yı Milliye ve özellikle kongre çalışmalarına bakıldığında eşrafın öncü bir işlev üstlendiği görülür. 28 Temmuz'da toplanan ilk Balıkesir kongresinde hazır bulunan 48 kişiden 41'i "eşraftan" diye imza atmış, 5'i ulema, 1'i aydın memur ve ikisi Kuva-yı Milliye kumandanıdır.⁵³ Bütün milli teşekkülleri birleştirerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti haline getirilen Sivas Kongresinden 18 gün sonra, Balıkesir'de ikinci bir kongrenin toplanması Sivas Kongresinin henüz bütün milli teşekkülleri birleştirememiş olması ve Balıkesir bölgesinin uzun süre bağımsız bir

⁴⁹ Mustafa Turan, **Millî Mücadele Tarihi (1918-1923)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, s.54-55.

⁵⁰ Albayrak, a.g.e., s.125

⁵¹ Mücteba, İlgürel, "Balıkesir Kongrelerinin Millî Mücadeledeki Hizmetleri", aynı yer, s.181.

⁵² Örneğin; İstanbul Hükümeti bu bölgenin denetimini sağlamak ve teşkilatlanmalarına engel olmak adına Umum Jandarma Kumandanı Korgeneral Kemal Paşa'yı İzmir'e yollamış, Nazilli'de Kuva-yı Milliyecilerden olan Hacı Şükrü Bey tarafından tutuklanması üzerine Hacim Muhittin Paşa ile Denizli'de görüşmüş ve paşanın serbest kalmasını sağlamıştır. Aslan Buğdaycı, **Millî Mücadele'de Nazilli (1919-1920)**, Karacasu Matbaası, 1986, s.105-106.

⁵³ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-1919) C.I.**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 495.

konumda kalmasının sonucudur.⁵⁴ Sivil kökenli delegelerin yoğunluğu Anadolu halkı üzerinde nüfuslu kimselerin verdikleri bu destek halkı da etkilemiş ve mücadeleye katılımın yüksek olmasını sağlamıştır.

16-25 Ağustos 1919 tarihli Alaşehir Kongresi bir diğer önemli kongredir. Balıkesir Kongresince kabul edilen “*Harekât-ı Milliye ve Redd-i İlhak*” ismi Alaşehir Büyük Kongresi’nce kabul edilmiştir.⁵⁵ Uluslararası düzeyde faaliyetler yürütmüşler Tahkikat Komisyonu’na raporlar sunmuşlardır. İkinci Balıkesir Kongresindeki bölgelere ek olarak dokuz kent ve kasaba dahil edilmiş İnegöl, Afyon, Uşak, Aydın, Denizli gibi önemli merkezi temsilcileri kongrede toplanmış başkanlığını ise Hacim Muhittin Bey yapmıştır. 20 Ağustos 1919 tarihinde Hacim Bey imzasıyla bildiri yayınlanmış Yunanların Batı Anadolu’daki yapmış olduğu tüm baskı ve işkenceler kamuoyuna sunulmuştur.

16-22 Eylül 1919 tarihli Üçüncü Balıkesir Kongresi’nin başkanlığını da yine Hacim Muhittin Bey yapmıştır. 20 Ekim 1919 tarihinde düzenlenmesi planlanan Dördüncü Kongre Sivas’taki kongrede alınan tüm Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bünyesinde toplanmasını öngören kararına ters olması nedeniyle Mustafa Kemal Paşa tarafından tepki ile karşılanmıştır.⁵⁶ 14 Ekim 1919 günü Kolordu Komutanı Kazım Bey vasıtasıyla gönderilen telgrafta Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti Kongresi ile Sivas Umumî Kongresinin birleşmesi istenmiştir. Kazım Bey, 18 Ekim tarihinde Mustafa Kemal Paşa’ya 3.Kolordu Kumandanlığı kanalıyla bir telgraf yazarak, Karesi Heyeti Merkeziyesi’nin Heyeti Temsiliye’ye olan bağlılığını teyit etmiştir.⁵⁷ Hacim Muhittin Bey telgraftan dolayı üzüntülerini dile getirmiş cevaben gönderdiği telgrafta “*Evvela samimi ve temiz kalbin mâkesi olan açık bir lisanla şurasını arz etmek isterim ki, burada Yunanlılar karşısında her türlü müşkülât vemevânie rağmen vatanımızı kurtarmak için çalışan biz âcizler, daha âsil ve büyük gayeler takip eden şark harekâtını daima tebcil ve takdis ettik. Ve o muhiti bir büyük kardeş tanıdık. Hiç birimizin aklına en ufak bir fikrî ihtilaf bile câri olmadı ve olamaz*” sözleriyle birleşmeye olan desteğini iletmiştir.⁵⁸ 20 Ekim’de toplanamayan Dördüncü Balıkesir Kongresi 19- 29 Kasım 1919 tarihlerinde toplanmıştır. Alınan en önemli kararlar; artık İstanbul hükümetine karşı kesin tavır alınması, bundan sonra Türkiye aleyhine alınacak

⁵⁴ Sabahattin, Selek, **Anadolu İhtilali C.I.**, Kastaş Yayınları, İstanbul,2004, s.105. Ayrıca bkz. Aynı yer; bu konu ile ilgili bölgenin askeri şefi olan Kazım Özalp Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı’nın, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne neden katılmadığına dair şunları ifade etmiştir; “Bu hususu aramızda bir hayli konuştuk. Ve şu karara vardık ki, biz halka Yunanlıları gösterip bir teşkilat kurduk, yürütüyoruz. Şimdi umumi teşkilata katılırsak siyasete karışmış olacağız. Onun için uzak duralım, dedik. Bize İstanbul’dan şöyle teklif geliyordu; Heyeti Temsiliye ile bir ilişkiniz olmadığını ilan eder, bağımsız olduğunuzu söylerseniz, İstanbul’dan mücadelenize yardım eder, silah, cephane, malzeme veririz. Cevap olarak; “Onlarla değiliz, fakat bunu da ilan etmeyiz” dedik. Vaziyetin iyice aydınlanmasını bekledik ve nihayet bir kongre toplayarak iltihak kararı verdik.” s.105-106.

⁵⁵ Hacim Muhittin, a.g.e., s.219

⁵⁶ İlgürel, a.g.e., 137.

⁵⁷ Kazım Özalp, **Millî Mücadele 1919-1922, Cilt: I-II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s.62.

⁵⁸ Hacim Muhittin, a.g.e, s.90.

herhangi bir konferans veya mecliste alınan kararların asla kabul edilmeyeceği aksi takdirde sonunda kadar silahla mukavemet edileceğidir.⁵⁹ Milli harekâtın karşında olanların savunduğu Anadolu'nun ikiye ayrılmış olduğu görüşü de böylece ortadan kalkmış oldu.

---

⁵⁹ İlgürel, a.g.e., s.165.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HACİM MUHİTTİN (ÇARIKLI) BEY'İN SON OSMANLI MEBUSAN MECLİSİ VE I. TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ

2.1. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Giden Süreç ve Meclisin Toplanması

Hakimiyeti sağlamak ve halk idaresine dayanan milli devlet yönetimi sağlamak üzere⁶⁰ Sivas Kongresi'nde oluşturulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, seçimlerin yapılması ve Mebusan Meclisi'nin acilen toplanması baskısı karşısında direnemeyen Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etmiş⁶¹, yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştu. Yeni hükümet, Anadolu Hareketi ile iletişime geçmek için Salih Paşa'yı görevlendirmişti. 20-22 Ekim tarihleri arasında Amasya'da gerçekleşen Mustafa Kemal Paşa -Salih Paşa görüşmesinde alınan kararlardan biri de Mebusan Meclisi'nin derhal toplanması ve toplantının Anadolu'da güvenli bir yerde yapılmasıydı. Görüşmelerde meclisin toplanacağı yer hususu tartışma konusu olmuş, Mustafa Kemal meclisin İstanbul'da toplanmasının maksatsız bir hareket olacağını söylemiştir.⁶² Ancak Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın İstanbul'a dönüşünde Meclisin İstanbul dışında bir yerde toplanması konusunda başarı sağlanamamıştır. 2 Ekim 1919'da Ferit Paşa Hükümeti istifa etmiş yerine milli mücadeleden yana olan Ali Rıza Paşa kabinesi gelmiş 7 Ekim 1919 beyannamesi ile 9 Ekim 1919'da Mebuslar Seçimine Mahsus Kararname yayınlanarak seçimlere başlanmıştır.⁶³

Mustafa Kemal çoğunluğunu Kuva-yı Milliyecilerin oluşturduğu bir meclis olmasını istiyor, bu sayede Osmanlı Mebusan Meclisi düşünce ve yapısından çıkılacağını milli hareketin Anadolu'nun meclisi olacağını düşünüyordu.⁶⁴ Kendisi meclisin başkanı olmayı istemesine rağmen 12 Ocak 1920'de açılan mecliste başkanlığa getirilmedi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yerine Felah-

---

⁶⁰ Kemal Arı, **Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın "Hakimiyet-i Milliye" Stratejisi**, Bekir Koçlar (Ed.),100. Yılında Millî Mücadele ve Atatürk, Cedit Neşriyat, Anlara, 2019, s.163-164.

⁶¹ Mustafa Kemal Paşa'nın boykot kararı burada etkili olmuştu. Umumi Kongre Heyeti kararıyla "*hükümet, milletin sevgili Padişah'ına olan maruzat ve irtibatını kesmekte ve tahakkuk eden hainane hareketinde devamda inat ettiğinden, millet de meşru bir hükümet heyeti işbaşına geçinceye kadar merkezi hükümet ile idari münasebetlerini ve İstanbul ile her türlü telgraf ve posta haberleşme ve mektuplaşmalarını tamamen kesmeye karar vermiştir...*" Mustafa Kemal, Atatürk, **Nutuk**, Kaynak Yayınları, Ankara, 2015, s.127.

⁶² Mustafa Kemal, Atatürk, **Nutuk**, Kaynak Yayınları, Ankara, 2015, s.192.

⁶³ Mahmut, Goloğlu, **Üçüncü Meşrutiyet 1920 Millî Mücadele Tarihi Üçüncü Kitap**, Başnur Matbaası, Ankara,1970, s.43.

⁶⁴ Selahattin, Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Cilt: III**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50.Yılı Dönümü Yayınları, Ankara, 1973, s.15-16.

ı Vatan grubu kuruldu. ⁶⁵Aralık 1919'da Mustafa Kemal başkanlığında Ankara'da toplanan Heyet-i Temsiliye'nin yaptığı görüşmeler ile bir metin hazırlanmış ve bu metin daha sonra son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Trabzon Mebusu olarak seçilen Hüsrev Bey aracılığıyla Milli Misak-ı hazırlamakla görevlendirilen komisyona ulaştırılarak ⁶⁶ 28 Ocak'ta resmi olmayan gizli toplantıda mevcut bütün üyelerin ittifakıyla kabul edilmiştir. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin aldığı bu önemli karar İtilaf Devletleri bilhassa İngiltere tarafından hoş karşılanmamıştır. İngilizlere göre İstanbul Hükümeti Mustafa Kemal'in fikirlerini savunuyordu. Nitekim İngilizler Mondros'un 7.maddesini bahane ederek 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmişler, şehrin denetimini tamamen ele geçiren itilaf kuvvetleri sıkıyönetim ilan ederek Meclis-i Mebusan-ı basmışlardır. ⁶⁷ Meclisin birçok üyesi tutuklanarak sürgün edilmiş, karar alamaz hale gelen meclisin kalan üyeleri ise 18 Mart 1920'de toplanarak çalışmalarına oy birliğiyle geçici olarak durdurmaya karar vermiştir. ⁶⁸

2.2. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Katılması

1919 yılı Kasım ayında ⁶⁹1876 tarihli "İntihap-ı Mebusan Kanunu Layihası"na ⁷⁰ göre yapılan seçimler Balıkesir'de de sonuçlandı ve Balıkesir Livası Mebusluğuna Hüseyin Hacim Muhittin Bey seçildi. Diğer mebuslar; eski Karesi mebusu Hafız Abdülaziz Mecdi Efendi, Erdek eşrafından Rasim Bey, Petersburg Sefareti Başkatibi sabıki Orhan Şemseddin Bey ve Balya, Edremit ve Burhaniye Kaymakamlıkları yapmış olan Fuad Bey'dir. ⁷¹ Hacim Muhittin Bey 47 numaralı seyahat evrakı ile Heyet-i Merkeziye'den yüz lira harcırah alarak Karesi Merkez Memurluğu görevinde bulunduğu sırada 1 Aralık 1919'da bölgeden hareket ederek Ankara'ya giden Hacim Muhittin Bey, 12 Ocak 1919'da Ankara'ya varmış 15 Ocak'ta ise Mustafa Kemal ile görüşükten sonra 21 Ocak 1920'de İstanbul'a varmıştır. ⁷²Hatıralarında bu tarihleri vermesine rağmen Meclis-i Mebusan Zabıt tutanaklarında 12 Ocak 1920 tarihli ilk oturumuna katıldığı ve ikinci şubeye seçildiği kaydedilmiştir. ⁷³22 Ocak 1920 tarihinde mazbatasını meclis tarafından onaylanmıştır. ⁷⁴

---

⁶⁵ Tansel, a.g.e, s.16.

⁶⁶ Turan, a.g.e., s.87-88.

⁶⁷ Fatma, Acun (ed.), **Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010, s.137.

⁶⁸ Acun, a.g.e, s.137.

⁶⁹ Seçimlerin hangi gün yapıldığı kesin olarak belirlenememiştir. 7 Kasım'da yapılmış olma ihtimali yüksektir. Mücteba İlgürel, a.g.e., s. 164.

⁷⁰ *Buna göre seçimler iki dereceli seçim esasına göre düzenlenir. Birinci aşamada seçme ve seçilme hakkına sahip olan seçmenler kendi bölgelerinde ikinci seçmenleri belirliyorlardı. Belirlenen ikinci seçmenler de milletvekillerini seçiyordu. Her elli bin erkek nüfus için bir mebus seçiliyor ve seçimler gizli yapıyordu. Hristiyanlar ve Yahudiler de Müslümanlar gibi seçilme hakkına sahip oluyordu.*

⁷¹ İlgürel, a.g.e, s.164

⁷² Hacim Muhittin, a.g.e., 101-103.

⁷³ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi 12 Kânûn-ı sâni 1336 (12 Ocak 1920) Devre:4, İçtima: 1, Cilt:1, s.4.

⁷⁴ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi 12 Kânûn-ı sâni 1336 (12 Ocak 1920) Devre:4, İçtima: 1, Cilt:1, s.15.

Mebusan Meclisi çalışmalarında bulunan Hacim Muhittin Bey, Meclis'in açılması ve İngilizlerce basılması arasındaki dönemde hatıralarında not tutmamıştır. Meclis çalışmalarında Hacim Muhittin Bey “Felah-ı Vatan Grubu” içerisinde bulunmuştur.⁷⁵Felah-ı Vatan Grubu mecliste çoğunluğu oluşturmuş, 17 Şubat 1920 günü yapılan toplantıda Misak-ı Milli'nin görüşüldüğü toplantıda Hacim Muhittin Bey de bulunmuştur.

6 Mart 1920 günü yapılan Meclis-i Mebusan toplantısı sırasında konuşulan konulardan biri de Muhtelif mevzulardaki evrak-ı varidenin ait oldukları makamata havalesi hakkında olmuştur. Yapılan toplantıda Ali Rıza Paşa kabinesinin istifası üzerine reisliğe gelen Celalettin Arif Bey reis olarak konuşmasında memleketin çeşitli vilayetlerinden meclise iletilen telgrafnamelerde⁷⁶ istifa eden Ali Rıza Paşa hükümeti yerine gelen kabinenin Türk milletinin hukukunu muhafaza eden bir kabine olmasını temenni ediyorlar demekteydi. Bu dönemde Ali Rıza Paşa kabinesi istifa etmiş, yerine gelecek olan kabinenin milletin hukukunu muhafaza edebilecek, istikbalini sağlayabilecek ve milletin fedakarlığı için çalışabilecek bir kişinin gelmesi hususunda Anadolu'nun çeşitli mahallerinden Müdafaa-i Hukuk Heyetleri imzası ile iletilmiş telgrafnameler hakkında bir konuşma yaşanmıştır. Trabzon mebusu Eşref Bey söz alarak gelen bu telgrafnamelerin Meclis-i Ali'de okunmasını, eğer okumak mümkün olmuyorsa zabta geçilmesini teklif etmiştir. Mecliste Bunun üzerine Mecliste Karesi mebusu olarak bulunan Hacim Muhittin Bey de Eşref beyin konuşmasının ardından söz alarak Anadolu'dan mevcut telgrafnameler münasebetiyle ilgili şu sözleri söylemiştir; *“Anadolu'nun amal ve efkâr-ı umumiyyesinin eden bu telgrafnameler bizim hal-i hazırımız ve atimiz için de birer mühim vesika-i milliyedir. Bunların okunması şüphesiz uzun bir zamana mütevakkıf olduğu için Riyaset-i Celilelerinin bunların hulasalarının Heyet-i Muhteremeye tebliği hakkındaki tarzı muvafıktır. Fakat bunların münderecatına tamamı ile vukuf peyda etmekliğimiz için zabıt ceridesinin nihayetine de aynen derç edilmesini teklif ediyorum ve sonra da bu telgrafnamelerin taraf-ı alilerinden Hak-i Pay-ı Şahaneye de arzını teklif ediyorum.”*⁷⁷

Burada Hacim Muhittin Bey gelen telgrafların mecliste okunmasının hem vaziyeti anlamak açısından hem de bu vaziyete yönelik yapılacak müdahalelerde meclisi daha etkin bir konuma

⁷⁵Ahmet Uçar, **Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve Felah-ı Vatan Grubu**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2011, S.46

⁷⁶ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsilliyesi namına Ankara mebusu olarak ileten Mustafa Kemal'in telgraftı şöyledir; *“Düvel-i mu'telifenin müdahalat-ı mükerreresine karşı nihayet Ali Rıza Paşa Kabinesinin Huzur-u Mecliste istifasını verdiği teessürle haber alınmıştır. Aydın Cephesinde Mübarek Vatanı istila etmeye çalışan düşmanla Kuva-yı Milliye çarpışmakta ve her karış toprağa sadık ve fedakâr evlatlarının naş'larını defnetmektedir. Hiçbir vakit, hiçbir salahiyet tarihin emrettiği bu vazifeden Milleti menedemeyecektir. İstiklal temeli ve vatanımızın temini hususunda her fedakarlığa amade bulunan milletimizin heyecan-ı mukaddesini ancak millletin itinat-ı tammını haiz bir hükümetin re's-i kara getirilmesi tatmin edebilir. Bütün millet bu tarihi günlerde İrade-i Milliyesinin vekalet-i mutlakasını haiz bulunan mebuslarının mukarrerat-ı kat'iyyesine na-şikibane muntazırdır. Vatana ve tarihe karşı der'uhde buyurduğunuz mes'uliyet-i azimeyi bütün cihanın kürsi-i müzakeratınıza mat'tuf olan enzar-ı tetkikini düşünerek milletin azm-i fedakaranesi ile münasip kararlar itihaz buyurulacağından emin olduğunuzu ve vatanpervane mesainizde bütün milletin refik ve müzahir bulunduğunu arz eyleriz.”* Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (6 Mart 1920), Dönem 4, Birleşim 19, C.1, s.332.333.

⁷⁷ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (6 Mart 1920), Dönem:4, Birleşim :19, C:1, s.331-332.

getireceğinin altını çizmektedir. İletilen telgrafların haricinde ekseriyetle telgrafların geldiğini ancak henüz gelmemiş bir hayli telgrafın olduğunu belirterek yanıtlayan meclis reisi zaten bütününün zabta geçirilmesini istediklerini de sözlerine eklemiştir. Hacim Muhittin Bey ise konuya dair kararın verilmesini cevaben iletmiştir. Aşağıda konuya dair mecliste bu konuşma esnasında intikal etmiş olan ve mecliste okunan Ankara'dan Mustafa Kemal imzalı bir telgrafname örneği alınmıştır.

Telgrafnameyi önemine binaen aynen aktarıyoruz; “*Düvel-i mu'telifenin müdahalat-ı mükerreresine karşı nihayet Ali Rıza Paşa Kabinesinin Huzur-u Mecliste istifasını verdiği teessürle haber alınmıştır. Aydın Cephesinde Mübarek Vatanı istila etmeye çalışan düşmanla Kuva-yı Milliye çarpışmakta ve her karış toprağa sadık ve fedakâr evlatlarının naş'larını defnetmektedir. Hiçbir vakit hiçbir salahiyyet tarihin emrettiği bu vazifeden Milleti menedemeyecektir. İstiklal temeli ve Vatanımızın temini hususunda her fedakârlığa amade bulunan Milletimizin heyecanı mukaddesini ancak Millet'in itimad-ı tamamını haiz bir hükümetin re's-i kâra getirilmesi tatmin edebilir. Bütün Millet bu tarihi günlerde İrade-i Milliyesinin vekale-i mutlakasını haiz bulunan Mebuslarının mukarrerat-ı kat'iyyesinen aşikâbâne muntazırdır. Vatanı ve tarihe karşı der 'uhde buyurduğunuz mes'uliyet-i azimeyi bütün Cihanın kürsi-i müzakeratınıza matuf olan enzar-ı tetkikini düşünerek Millet'in azmi-i fedakaranesi ile münasip kararlar ittihaz buyurulacağından emin olduğumuzu ve Vatan pervane mesainizde bütün Millet'in Refk ve müzahir bulunduğunu arz eyeriz.*”⁷⁸

4 Mart 1336

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey 'et-i Temsilliyesi namına
Mustafa KEMAL

Hacim Muhittin Bey bu konuşmasında mutlaka telgrafnamelerin zabta geçilmesini istemiş bunun için meclis reisliğine “karar verilsin”⁷⁹ şeklinde bir söz söylemiştir. Reis de Hacim Muhittin Bey'e telgrafnamelerin Meclis-i Ali'de okunmuş gibi hareket edilerek daha sonra mutlaka kayda geçirileceğini cevaben iletmiştir.

16 Mart 1920 tarihinde işgal edilen İstanbul'da tüm kurumların işgal kuvvetlerinin kontrolüne girmesi üzerine işgalin dördüncü günü Mebusan Meclisi dağıtıldı. Mebusların önemli bir kısmı Malta'ya sürgün edildi. Hacim Muhittin Bey'de İstanbul'dan ayrılarak 18 Nisan 1920'de Ankara'ya geldi.

⁷⁸ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (6 Mart 1920) Dönem:4, Birleşim:19, C:1, s.332-333.

⁷⁹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (6 Mart 1920), Dönem :4, Birleşim :19, C:1, s.332.

2.3. TBMM'nin Ankara'da Toplanması

Modern devletin taşıyıcı araçlarından olan milli kimlik yaratma arzusu Tanzimat reformlarıyla başlayıp Meşrutiyet süreciyle devam ederek ciddi bir politika konusu haline alır.⁸⁰ Nitekim TBMM'nin açılması Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla başlayan, Havza, Amasya, Erzurum ve Sivas kongreleri ile devam eden bir Millî Mücadele sürecinin sonucudur. Osmanlı Devleti'nin siyasal çöküşünün nihayetinde gelen mütareke dönemi esasen fikri ve siyasal rejim değişikliğinin bir yansıması olarak yeni bir zemin yaratmış, oluşan bu yeni zemin ise "ulusal devlet", "milli egemenlik" gibi kavramların daha açık tartışılır hale gelmesi gereğini doğurmuştur.⁸¹ Bu açıdan Türk inkılabının temel ilkelerinden biri olan milli egemenlik ilkesinin Türk siyasal hayatına katılımı Türk anayasa hukukunda egemenliğin topluma mal edilmeye çalışıldığını gösteren Tanzimat dönemi veya Meşrutiyet dönemi süreçlerinin bir sonucu değil Atatürk'ün Samsun'a çıkışıyla başlayan sürecin sonucu olarak bu ilkenin Türk kamu hukukuna girişi ile gerçekleşmiştir.⁸² Mustafa Kemal padişahlık, halifelik ya da onun denetim mekanizması içindeki şeyhler, beyler, gelenekler, inanışlara karşı olmasına rağmen ne Samsun'a ayak bastığı gün ne Erzurum ve onun destekleyicisi Sivas'ta ne de Meclisin açıldığında düşüncelerini açıkça ifade etmemiş bağımsızlığın kesinleşmesini beklemiştir.⁸³ Padişah Vahdettin'in Meclis-i Mebusanı kapattığını bildiren irade-i seniyyesini takiben 19 Mart 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın vilayetlere, müstakil sancaklara ve kolordu komutanlarına yayınladığı genelge ile durum açıkça ortaya konulmuştur. Genelgede; *"Devletin merkezinin İtilaf Devletleri tarafından resmen işgali yasama, yürütme ve yargıdan ibaret olan devlet kuvvetlerini ortadan kaldırmış ve bu durum karşısında Mebusan Meclisi, göreve devam etmeye imkân göremediğini hükümete resmen açıklayarak dağıtmıştır. Şu hâlde, başkentin dokunulmazlığı ve bağımsızlığı ile devletin kurtuluşunu temin edecek tedbirleri belirlemek ve uygulamak üzere millet tarafından, olağanüstü yetkilerle donatılmış bir meclisin, Ankara'da toplanmaya davet edilmesi ve dağılmış olan mebuslardan Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılmaları zaruri görülmüştür..."* sözleriyle Mustafa Kemal Paşa seçimlerin icra talimatını bildirmiştir.⁸⁴ Mahmut Goloğlu'nun üçüncü meşrutiyet olarak nitelendirdiği meclis Mustafa Kemal Paşa'nın amacına varmak için bir aşama olarak hazırlanmış meclis açılmadan dört ay önce göreve başlamış İstanbul'dan gelen mebuslar ile Meclis-i Mebusan'ın devamı gibi fakat o günkü tutum ve davranışa göre halk idaresi rejimine yönelik bir meşrutiyet parlamentosu olarak göreve başlamıştır.⁸⁵ Birinci Büyük Millet Meclisi, padişah tarafından kapatılan İstanbul Mebusan

⁸⁰ Barış Kandığer, "Tanzimattan Cumhuriyete Modern Devlete Dair Bir Tartışma," *The Journal Of Social Science* 3.6 (2019), s.607.

⁸¹ Bülent Tanör, *Osmanlı -Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 226-228.

⁸² Mehmet, Okur, *Milli Egemenlik ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu*, "Atatürk Dergisi", 3(1). Sf.293.

⁸³ Suna, Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s.262.

⁸⁴ Nutuk, s.372.

⁸⁵ Goloğlu, a.g.e., s.153.

Meclisi'nden Ankara'ya gelebilen mebuslarla, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına seçilen vekillerden teşekkül etmişti.⁸⁶

Ali Fuat Cebesoy'un hatıralarında aktardığı meclisin açılacağını bildiren Heyeti Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa imzasıyla iletilen şu telgraf önemlidir; "Bimennihil kerim Nisan'ın 23'üncü cuma günü Büyük Millet Meclisi küşat edilerek ifayı vazifeye mübaşeret eyleyeceğinden yevmi mezkurdan itibaren bilumum makamatı mülkiye ve askeriyenin ve umum milletin mercii, meclisi mezkûr olacağı tamimen arz olunur."⁸⁷

2.3.1. TBMM'nin Açılışında Karesi Bölgesi ve Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey

Millî Mücadele tarihinde siyasal katılım belli bir sıralama ile gerçekleşmiştir. Kongreler başlığı altında kısaca değindiğimiz gibi ilk etapta mevcut işgallere karşı direnmek için örgütlenen grupların gösterileri mücadelenin bütün Anadolu'da ses getirebilmesi amacıyla özellikle Müslüman halkın yoğunlukta bulunduğu bölgelerde halkın korunmasını sağlamak adına kongreler oluşturulmuş, nihayetinde ise Kuva-yı Milliye denilen ve silahlı direnme örgütlerini meydana getiren bir gerilla hareketi ile savunma yapılarak bu savunma genişletilmiş, 1919 ve 1920 tarihlerinde yapılan seçimlerden sonra ise Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması olarak aşamalandırılmıştır.⁸⁸ Açılan bu meclis genel havasına bakıldığında padişah ve hilafete bağlılık içermesine rağmen, meclisin ihtilalci karakterde olduğunu ortaya koyan nitelikte tüm yetkileri ve meseleleri görüşme konusu yapmaktan çekinmeyen, tenkit eder bir görüşme ortamı içerisinde, yeni kararlar alan, yeni kanunlar yapan bir yapıya bürünmüştür.⁸⁹

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin adeta ideolojisi haline gelen halkçılık, ittihatçıların başlattığı halka doğru hareketi ile siyasette mesleğimiz halkçılık, harsta mesleğimiz Türkçülük akımını doğurmuş,⁹⁰ mecliste de bu akımın etkisiyle halk hükümetinin oluşturulması için bir grup doğmaya başlamıştır.⁹¹

Mustafa Kemal meclisin niteliği konusunda 24 Nisan 1920 de yaptığı konuşmasında yeni bir hükümet kurmanın mecburi olduğundan, geçici hükümet başkanı atamanın doğru olmadığından ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üzerinde herhangi bir kuvvet olmadığından bahsetmiştir.⁹² Dönem

⁸⁶ Şevket Süreyya, Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1928** Cilt III., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, s.82.

⁸⁷ Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyat, İstanbul, 1953, s.358.

⁸⁸ Tefvik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, s..142.

⁸⁹ Sabahattin, Selek, **Anadolu İhtilali I. Cilt**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004, s.359-365.

⁹⁰ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s.46-51

⁹¹ İhsan, Güneş, **Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun (1921 Anayasası'nın) Yapılış Süreci**, s.236-237.

⁹² Belkıs, Konan, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanun Layihası, "Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 71.1: s..446.

şartları nedeniyle Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda bir devlet başkanlığı makamı bulunmaz. Meclis başkanı aynı zamanda hükümetin de başkanıdır. Bu meclisin çoğulcu bir meclis olması, memleketin çeşitli bölgelerinden mebusların farklı meslek gruplarını temsil etme özelliği çoğulcu meclis yapısını yansıtmaktadır.⁹³ Meclis içerisinde milli egemenlik prensibine aykırı olarak hilafet ve saltanatın devamını isteyen görüşlerin varlığı bir taraftan milli hakimiyet prensiplerini benimseyerek siyasi müesseseleri buna göre kurmak, diğer taraftan ise monarşiyi devam ettirecek bir yapıyı sürdürme gayesi iki zıt siyaset mekanizmasını yürütmek demektir.⁹⁴

6 Eylül 1922'de düşman işgalinden kurtulan Karesi Millî Mücadele'de Reddi-i İlhak Cemiyetini kurarak düşmana karşı koyan ilk şehirler arasında olarak mücadele boyunca direniş hareketinin içerisinde olan ve meclis açılışında milletvekilliği görevi yürütecek önemli kişileri barındırmıştır. Kazım (Özalp), Hacim Muhittin (Çarıklı), Abdülhafur Efendi (İştın), Hasan Basri (Çantay), İbrahim (Yörük), Mehmet Vehbi (Bolak) TBMM'yi Karesi'de temsil etmişlerdir.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Karesi⁹⁵ Mebusu olarak katılmış olan Hüseyin Hacim Muhittin Bey, Misak-ı Milli kararının alınması nedeniyle 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmi işgali sonrası Mustafa Kemal'in çağrısı ile Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920 tarihindeki açılışına Karesi Mebusu olarak katılmıştır. Bu süreçte Bursa Valiliğine atanan Hacim Muhittin Bey 8 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlıların Bursa'yı işgal etmesi üzerine valilik görevinden ayrılmıştır.⁹⁶⁹⁷

⁹³ Barış, Kandeğer, 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu "Meclis Hükümeti Sistemi ve Milli Egemenlik Bağlamında Ademi Merkeziyetçilik". *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* " s.19-20.

⁹⁴ Tarık Zafer Tunaya, "TBMM Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri", *Journal of Istanbul University Law Faculty* s.239.

⁹⁵ Karesi Mondros Mütarekesi'nden sonra müstakil bir liva (Liva: vilayet ile kaza arasında idari örgüttür. Başında en büyük mülki amiri olarak mutasarrıf bulunmaktaydı. 20 Ocak 1921 tarihli ve 85 no'lu Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 10'uncu ve 20 Nisan 1924 tarihli, 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89'uncu maddeleri uyarınca cumhuriyet döneminde kaldırılmıştır. Erdeha, a.g.e.s.41-42.) Abdülmecit, Mutaf, *Salnâmelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*,1997, Balıkesir, S.34.olarak yönetilmeye başlanmış ve merkezi Balıkesir olmuştur. 1909-1922 yılları arasında herhangi bir yere bağlı olmamış, Osmanlı'nın sonuna kadar bu şekilde müstakil liva olarak devam etmiş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ise Balıkesir vilayeti olmuştur. 1921-1922 yılları arasında Hacim Muhittin Bey Karesi vekili olarak mutasarrıflığını yürütmüştür.

⁹⁶ Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri... a.g.e., S.272. Hacim Muhittin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Bursa valiliğine atanmıştır. Bursa valiliğine atama emri şöyledir; "Fevkalade salahiyyetle Bursa Valiliğine tayin olduğunuzdan hemen hareketiniz arz olunur."

⁹⁷ Hacim Bey 26 Ekim 1965 tarihli bir mektubunda Bursa valiliğine tayinin anlatmaktadır; "*Bursa'ya tayinim şöyle oldu; Ankara'da Muallim Mektebinde kalıyordum. O gün Mustafa Kemal Paşa gelip beni mektepten aldı. Ve istasyona geldik...*

-Hacim! Benim yanımda mı kalmak istersin, yoksa Bursa'ya gitmek mi? Ben de;

- paşam sen nasıl istersen öyle yaparım. Yalnız Bursa'da olursam ve aramız kesilirse, ben öte tarafı muhafaza edebilirim. O da muvafık buldu...şayet aramız kesilirse muhabere için yeni isimler aldık. Mustafa Kemal "Nadir", ben de "Nadi" ismini almıştım." TİTE Kutu No: 330, Gömlek No: 35, Belge No: 35-1.

2.3.2. İstiklal Mahkemesi Üyelikleri

Bursa valiliği sonrası 16 Temmuz 1920’de meclisteki görevine geri dönen Hüseyin Hacim Muhittin Bey, 30 Temmuz 1921’de 180 üyenin katıldığı üçüncü tur oylaması sonucunda 96 oy ile Konya İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilmiştir.⁹⁸Diyarbakır, Siirt, Bitlis, Elâzığ, Van, Malatya, Maraş, Adıyaman, Urfa, Mardin, Antep, Hakkâri vilayetlerini kapsayan⁹⁹El- Cezire İstiklal Mahkemesi, 25 Ocak 1923 tarihli oturumunda El- Cezire İstiklal Mahkemesi için yapılan seçimlerde mahkeme reisliğine Karesi Mebusu görevinde bulunan Hacim Muhittin Bey 114 oy ile seçildi.¹⁰⁰Bu görev Birinci Dönem Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki son görevi oldu.

13 Kasım 1925 tarihli oturumda Şark İstiklal Mahkemesi başkanlığı için seçim yapılmıştır. Seçimde çoğunluk sağlanamayınca 14 Kasım 1925 tarihinde tekrarlanmış ve Şark İstiklal Mahkemesi başkanlığına Giresun Milletvekili Hacim Muhittin Bey seçilmiştir.

2.4. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey’in I. Dönem TBMM Faaliyetleri

2.4.1. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na Dair Konuşması

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Müdafaa-i Hukuk hareketi ile başlayan milli mücadele sürecinin ve egemenliğin millete devrinin en önemli aşamalarından biridir. Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışı ve milli kuruluşları tek bir çatı altında toplama çalışmasıyla başlayan Türk milli direnişi kongre faaliyetleri ile bir ileri aşamaya taşınmış ve TBMM’nin açılmasıyla yeni bir aşamaya geçmiştir. Türk halkının özgür iradesiyle oluşan TBMM egemenliği uhdesine almış bu hususu açık bir şekilde tanımlayan bir yasa hazırlığına başlamıştır. 18 Eylül günü hükümetin gönderdiği bir tasarı olarak tartışılmaya başlanan bu süreç¹⁰¹, beş ay süren tartışmalar sonunda 20 Ocak 1921’de olağanüstü şartlarda hazırlanan kanun 85 sayılı “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” olarak yürürlüğe girmiştir. Olağanüstü şartlarda hazırlanan bu yasa 23 madde ve bir ayrık maddeden oluşmuştur. İlk dokuz madde esas maddeler olarak adlandırılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi 18 Eylül tarihinden 20 Ocak 1921 tarihine kadar anayasayı görüşmüştür. Meclis gündeminin dönemin şartları gereği yoğun olması görüşmelerin uzamasına neden olmuştur. Anayasanın ilanını kolaylaştıran iki önemli olay bir süredir durdurulamayan Çerkez Ethem isyanının durdurulması ve I. İnönü Savaşı’nın galibiyetle sonuçlanması olmuştur. Türkiye Devleti’nin ilk anayasası olan Teşkilat-ı Esasiye milli hakimiyet ilkesini anayasal bir zemine oturtan, meclis başkanına geniş yetkiler veren, Kanun-i Esasi’nin ikili

⁹⁸ **İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gereğe ve Genel Kurul Tutanakları)**, Cilt: I., TBMM TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, No:1, yay.haz. İrfan Neziroğlu, Ankara, 2015.

⁹⁹ Ergün, Aybars, **İstiklal Mahkemeleri 1920-1927**, Cilt: I, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Baskı:2, 1988, s. 139.

¹⁰⁰ **El Cezire İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)** Cilt: III., TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, No:1, yay.haz. İrfan Neziroğlu, Ankara, 2015.

¹⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:1, Cilt:1, İctima:70, s.201-203.

iktidar olgusuna son veren, meclisin seçtiği vekiller aracılığıyla yönetim sağlayan meclis hükümeti niteliğini ortaya koymaktadır.¹⁰² Celal Bayar'ın hatıralarında önemi şöyle ifade etmektedir; “ milli hayatımızda ve devlet idaresindeki bu açığı da, Atatürk idaresine, inkılaplarına her yönden sağlam temel olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (ona göre Atatürk Anayasası) kapamıştır. Ehliyetli ehliyetsiz büyük adlar altında “kutsal” kişilere tanınan hakları, ellerinden alıp gerçek sahibi millette bırakmıştır.”¹⁰³

18 Eylül 1921 tarihinde tartışılmaya başlanan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu layihası meclise sunulmuş ve bunun encümene havalesi istenmiştir. Mecliste milletvekilleri arasında okunan bu layihanın bir kanun mu yoksa bir program mı olduğuna dair tartışmalar başlamıştır. Bunun üzerine Hacim Muhittin Çarıklı Riyaset-i Celile'ye bir takrir sunarak şunları ifade etmiştir;

Bu okunan kâğıt bir program ise hukuku esasiyesi münakaşa edildikten sonra Hükümet itimat isteyecek midir? İstemeyecek ise beyanname tarzında ise o halde münakaşaya lüzum olup olmadığının Heyeti muhteremce tespitini teklif ediyorum.

Karesi

Hacim Muhittin

Hacim Muhittin Bey'in takriri üzerine Maliye vekili Ferit Bey söz alarak kendisine bir soru ile şunları ifade etmiştir; “*Evvvelce arz etmiştim ki, okunan mevat; Hükümetin heyeti Aliye'nize takdim edeceği muhtelif levayihî kanuniye hakkında takip edeceği esasatı ihtiva etmektedir. Zannediyorum ki, Hükümetin noktai nazarında böyle encümene havalesile diğer bir programla mezcedilmesi mevzubahis olamaz. Bu, Hükümetin bir kanaatidir. Bu kanun dahilinde zatı aliniz mi sual buyuruyorsunuz Hacim Muhittin Bey? Şeklinde bir soru yönelterek hükümetin bu hussuta müzakere kabul edeceğini ifade etmektedir. Bunun üzerine Hacim Muhittin Bey, İstanbul'daki hükümetin Meclis-i Mebusan'da okuduğu beyanname şeklinde olacaksa herhangi bir münakaşaya hacet olmadığını cevaben iletmiştir. Mecliste kanunun encümene gidilip gidilmeyeceğine gerek duyulmasına dair tartışmalar yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Dahiliye vekili Refet Bey, bu tartışmaların fazla uzamaması gerektiğini, kestirme yoldan ilerlenmesinin ülkenin vaziyeti nedeniyle acil önem arz ettiğini, çünkü bilhassa Anadolu'nun ne vaziyette olduğunu yakinen gördüğünü ifade etmektedir.*

Hacim Muhittin Bey, tartışmalar üzerine takririne dair söz isteyerek şunları ifade etmektedir; “*Efendim bendeniz diyorum ki; Hükümetin bu okunan kâğıdı, bir program mahiyetinde ise ne encümene gitmeye ve ne de maddelerin üzerinde müzakere etmeye ihtiyaç yoktur. Heyeti umumiyesi*

¹⁰² Müzehher, Yamaç, Türkiye Devleti'nin İlk Anayasası 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, “**Afyon Kocatepe Üniversite Sosyal Bilimler Dergisi**”, C.22. TBMM'nin 100.Yılı ve Milli İrade Özel Sayısı, s.215.

¹⁰³ Celal, Bayar, **Ben de Yazdım Millî Mücadeleye Gidiş C.IV.**, Baha Matbaası, İstanbul,1967, s.1343-1344.

rüfekayı muhtereme tarafından tetkik edilir. Neticesinde itimat ve ademi itimat. Sözlere üzerine henüz konuşmasını tamamlamadan meclisten tepki almaya başlamıştır. Bu tepkiler üzerine sözlerine şu şekilde devam etmiştir; müsaade buyurun, eğer Refet Beyefendinin buyurdıkları gibi hükümet bunu bizimle bil müzakere Meclisin programı olarak çıkarmak istiyorsa, o vakit maddeler hakkında münakaşa ve ayrı ayrı tetkikat yapmak lazım gelir. Bendeniz teklif ediyorum. Bu iki şıktan hangisini tespit ederse etsin, ondan sonra müzakere edelim. Fakat sözü alan reis meselenin dağıldığını ifade ederek teklif edildiği gibi değil, ya müzakereye devam etmek ya da bir encümenine havale etmek seçenekleri üzerinde karar verileceğini kendisine cevaben iletmiştir.”¹⁰⁴Bunun üzerine reis bey tüm bu tartışmaların meseleyi dağıtmak olduğunu, maksadın ya müzakereye devam etmek ya da bir encümenine havale etmek olduğunu ifade ederek öncelikle encümenine havale edilmesine daha sonra ise müzakere edilmesinin kabul edilmesine karar verilmesi hususunda sorduğu soru üzerine kabul edilmiş ve encümenine tayinine karar verilmiştir.

2.4.2. Asker Olanların Müstesna Memuriyetlere Tayin Edilmemesi Hakkında Kanun Teklifi

21 Eylül 1920 günü mecliste yapılan tekliflerden biri Hacim Muhittin Bey’e aittir. Teklif mecliste şöyle belirtilmiştir; “Karesi Mebusu Hacim Muhittin Beyin, fimabaat (bundan sonra) asker olanların müstesna memuriyetlere tayin edilmemesi hakkında teklifi kanunisi.”¹⁰⁵

Reis Bey; Hacim beyin teklifini “fimabaat müstesna memuriyetlere asker olanların tayin edilmemesi hakkında Hacim Muhittin Beyin bir teklifi var Layiha Encümenine havale olunacak. Değil mi efendim? Diyerek meclisten onay beklemiş ve meclis de münasiptir sesleriyle karşılık verince Layiha Encümenine havale olunması onaylanmıştır.”¹⁰⁶

23 Ekim 1920 tarihinde toplanan mecliste Hacim Muhittin Bey’in daha önce 21 Eylül tarihinde yapmış olduğu yukarıdaki teklif layiha Encümenince değerlendirilerek sonuçlanmış ve Reis tarafından şöyle ilan edilmiştir; 1 Temmuz 1336’dan itibaren müstesna memuriyetlere tayin edilenlerin askerlikten tecil edilmemelerine dair Karesi Mebusu Hacim Muhiddin Beyin teklifinin reddine dair Layiha Encümeni mazbatasını var, okunacaktır:

1 Temmuz 1336 tarihinden itibaren müstesna memuriyetlere tayin edilmiş ve bin iki yüz doksan tevellüdünden bin üç yüz altı tevellüdüne kadar olan esnan erbabının istisnaiyeler kabul edilmeyerek tahtı silaha sevkleri ve mezkûr telelvüdat erbabını istisnai memuriyete tayin eden reüsayı memurin ile şube reislerinin İstiklal Mehakimisinde muhakemeleri lüzumuna dair Karesi

¹⁰⁴ T.B.M.M. Z.C., D:1, C:3, İ:67, S.268.

¹⁰⁵ T.B.M.M. Z.C., D:1, C:1, İ:70, S.263.

¹⁰⁶ T.B.M.M. Z.C., D:1, C:1, İ: 88, S.147.

Mebusu Hacim Muhittin Beyin, Encümenimize muhavvel teklifi kanunisi mütalaa ve tetkik olundu. Mükellefiyeti askeriye kanunu muvakkati mucibince seferberlikte hizmeti askeriye istisna edilen memurin muayyendir. Emsali tahtı silaha celp ve davet olunan ve kendilerine hizmeti askeriye istisna edilen memurin muayyendir. Emsali tahtı silaha celp ve davet olunan ve kendilerine hizmeti askeriye teveccüh eden her şahsı ahzi asker şubatından vesaik istihisat ve ibraz etmeksizin gerek memuriyete tayin ve gerek hizmeti hususiyeye kabul eden memurin ve eşhasın emri tecziyeleri de kanunu mezkûr ahkamından olmakta başka kanun tedvine mahal olmadığı mütalaasıyla teklifi mezkûr reddedilerek ifadeyi muktezası zımında makamı Celili Riyasete takdimi tezekkür kılındı.

Layiha En.Rs.Na.

Sinop

Mehmet Şerif

18 Ekim 1920

M.M.

Yozgat

Süleyman Sırrı¹⁰⁷

Karar Layiha Encümeni tarafından reddedilmiş, reddin ilanı sırasında teklif sahibi Hacim Muhittin Bey'in mecliste bulunmayışı nedeniyle teklife sahabet edenin de olmaması üzerine teklifin reddine karar verilmiştir.¹⁰⁸

2.4.3. Hıyanet-i Vataniye Kanununun 4. ve 8. Maddelerinin Tadiline Dair Teklifi

Hıyaneti Vataniye Kanunu;

İstanbul hükümetinin İngilizler ve diğer karşıt görüş çevresinde toplanan Millî Mücadele Harekâtına karşı faaliyetler etkisini artırmış, askerlikten firar edenler, düşman lehinde propaganda yapanlar ve casuslar, padişah yanlısı kişiler halkı isyana teşvik etmiş bunun üzerine Meclis Hükümeti tarafından 29 Nisan 1920'de 14 maddelik Vatana İhanet Kanunu kabul edilmiştir. Bu TBMM 'nin bir ihtilal meclisi olarak çıkardığı ilk kanunlardan biri olmuştur.

22 Eylül 1920 günü yapılan toplantıda Hacim Muhittin Bey, Hıyanet-i Vataniye Kanununun 4 ve 8 inci maddelerinin tadiline dair teklifi kanunisine dair reis bey, teklifin Layiha Encümenine havale edileceğini bildirmiş, bunun üzerine Hacim Bey söz alarak meselenin oldukça ufak bir şey olduğunu şimdi müzakere edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁹ Reis bey ise Layiha Encümenine

¹⁰⁷ T.B.M.M. Z.C., D:1, C:1, İ:88, S.263.S.147.

¹⁰⁸ T.B.M.M.Z.C., C:1, İ:88, s.147.

¹⁰⁹ T.B.M.M.Z.C., C:1, İ: 70, s. 263.

sevk edildiğini cevaben iletmiştir. ¹¹⁰Teklif Layiha Encümeninde incelendikten sonra 4 Ekim tarihinde meclise getirilmiş ve reis tarafından okunan reddinde şu sözlere yer vermiştir; “*Hıyaneti Vataniye faillerinin istiklal mahkemelerince icrai muhakemesi hakkında Karesi Mebusu Hacim Muhittin Beyin teklifinin reddine dair Layiha Encümeninin mazbatası vardır. Fakat malumu aliniz bu teklif; evveldir. Ahiren Heyeti Celilenizin kabul ettiğiniz zeyil kanunu ile bu mesele halledilmiştir efendim.*”¹¹¹

2.4.4. Cephe Arkasında Bir İstiklal Mahkemesi Bulundurulmasına Dair Takriri

7 Nisan 1921 tarihinde Hacim Muhittin Bey ile refiki Necip Bey cephe arkasında bilhassa da Yunanlılar tarafından çığnenen cephe mahallerinde teşkili hakkında bir istiklal mahkemesi bulundurulmasına dair takrir vermiştir. Reis bey ise takririn içeriğinin İstiklal Mahkemeleri meselesi Ruznamesinin ikinci maddesini teşkil etmesi sebebiyle Heyeti Celile’de o meselenin dahil olarak müzakere edileceğini tekrar okunacağını ifade etmiş¹¹² ve takrir üzerinde mecliste daha fazla konuşma gerçekleşmemiştir.

---

¹¹⁰ T.B.M.M.Z.C., C:1, İ:78, s.513.

¹¹¹ T.B.M.M.Z.C., C:1, İ:78, s.513.

¹¹² T.B.M.M.Z.C., C:1, İ:17, s.384.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET'İN İLANI SÜRECİ ve HACİM MUHİTTİN (ÇARIKLI) BEY'İN GİRESUN MİLLETVEKİLLİĞİ VE FAALİYETLERİ

3.1. Cumhuriyet'in İlanı

Meclis açıldığında farklı görüşten vekiller tek bir ideoloji etrafında birleşmişler ve bu da milletin bağımsızlığını getirmişti. Fakat zamanla fikir ayrılıkları yaşanmaya başlanması, farklı görüşten grupların oluşmaya başlaması ayrılıkları da beraberinde getirdi. Birinci meclis padişah tarafından kapatılan İstanbul Mebusan Meclisinden Ankara'ya gelebilen mebuslarla, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına seçilen vekillerden oluşmuş, zaman içinde İstiklal Savaşı'nın bitmesi ile savunma kaygıları ortadan kalkınca yeni seçim düşüncesi oluşmuştur. Memlekette yapılacak yeni inkılaplar için gerekli olan yeni seçimler Mustafa Kemal tarafından hazırlanan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti namına bir beyanname ile sonradan Halk Fırkasının oluşmasına esas olan programla dokuz umde¹¹³ kararları olarak halka bildirildi. ¹¹⁴ Halk Fırkasının kurulduğu gün seçimlerden önce hazırlanan Dokuz Umde esas olmak üzere hazırlanan Halk Fırkası Nizamnamesi kabul edilmiştir.¹¹⁵

1 Nisan 1923'te Aydın Mebusu Esad Efendi ve 120 arkadaşı tarafından verilen bir önerge ile seçimlerin yenilenmesi istendi. 11 Ağustos 1923 günü saat 13:36'da Abdurrahman Şeref Bey'in başkanlığında açıldı. ¹¹⁶ İkinci mecliste 72 intihap dairesinden 270 mebus seçildi, 13 Ağustos'ta Mustafa Kemal başkanlığa seçilip, 14 Ağustos'ta yeni kabine oluşturuldu.¹¹⁷

Millî Mücadele devrinin olağanüstü şartlarında hazırlanan ve bu şartlar gereği meclisin açıldığı 23 Nisan tarihinden beri uygulanan "Meclis Hükümeti" sisteminin işlerliğini yitirmesi ve sorunların çözümünü sağlayamaması, hükümet bunalımına neden olması sebebiyle yeni bir hükümet şekline ihtiyaç duyuluyordu. İsmet Paşa ile Mustafa Kemal'in aralarında hazırladıkları cumhuriyet tasarısı

¹¹³ Dokuz umdenin tam metni için bkz. Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, s.580-582.

¹¹⁴ Enver Behnan Şapolyo, **Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi**, Berkalp Kitabevi, Ankara,1944, s.339.

¹¹⁵ Zeki, Çevik, **Millî Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş (1918-1923)**, Baskı:2, "Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları", Ankara, 2020, s. 482.

¹¹⁶ Kazım, Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem I. Cilt**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No:1, Ankara,1992, s.9.

¹¹⁷ Aydemir, a.g.e., s.86-87.

ile elde var olan Anayasa üzerinde değişiklikler yapılarak, “Türkiye Devleti’nin Hükümet şekli cumhuriyettir” cümlesi eklenmiş, bu karar daha sonra 9 Eylül 1923’te kurulan Halk Fırkası grubuna sunulurak birkaç itiraza rağmen karar alınmıştır.¹¹⁸

Meclis içinde yaşanan siyasal çatışmalardan hükümeti kuramayan Fethi Bey sorumlu tutulmuş, 26 Ekim’de başlayan yönetim krizi cumhuriyet ilanını getirmiş, 29 Ekim 1923’te uzun tartışmalardan sonra saat 20:30’da 158¹¹⁹ oy ile cumhuriyet ilan edilmiştir.¹²⁰ 29 Ekim 1923 tarih ve 354 sayılı “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun Bazı Mevaddinin Tevzihan Tatiline Dair Kanun’la 1.,2.,10.,11, ve 12. Maddeler değiştirilmiş ve 1.maddeye eklene bir fırka ile “Türkiye Devleti’nin şekli-i hükümeti Cumhuriyettir” denilerek cumhuriyet ilan edilmiştir.

3.2. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey’in Giresun Milletvekili Seçilmesi ve Fahri Hemşehriliği

Hüseyin Hacim Muhittin Çarıklı, 1923-1927 yılları arasında kapsayan İkinci Dönem Milletvekilliği için 13 Ağustos 1923 tarihinde yapılan seçimlerde 459 oy ile Giresun Milletvekili seçilmiştir. 19 Ağustos 1923 tarihinde mazbatasını onaylanan Hacim Muhittin Bey bu dönemde Dahiliye, Memurin Muhakemat ve Hariciye Komisyonlarında görev yapmış ve aynı komisyonun başkanlık görevini de yürütmüştür. II. Dönem mecliste 5 önerisi, Genel Kurul’da 16 değişik konuda 26 konuşması olan Hacim Muhittin Bey, 7 Mart 1925 tarihinde Şark İstiklal Mahkemesi başkanlığına seçilmiş, Kasım 1926 tarihinde ise istifa ederek bu görevinden ayrılmıştır.

Birinci dönemde yürütölen meclis faaliyetlerinde aktif bir milletvekili olmayıp yalnızca birkaç konuya dair milletvekillere sorular yönelten Hacim Muhittin Bey, İkinci dönem özellikle gizli celsede yürütölen görüşmelerde komisyon çalışmaları nedeniyle oldukça aktif bir siyaset izlemiştir. Millî Mücadeleye katılmayan ve milli sınırlar haricinde kalan subayların durumları, Mahsup-u Umumi Kanunu, 150’likler listesi hakkında görüşmeler ve Dahiliye Vekili esbakı Ferit Bey’in Ermenilerin İstanbul’a kaçak yollardan gelişlerine izin verdiğine dair yapılan müzakerelerde çalışmaları yoğun olarak görölmektedir.

Milletvekili görevinde bulunduğu dönemde Hacim Muhittin Bey, meclis çalışmalarından fırsat buldukça seçim bölgesi olan Giresun’a gitmiş, ilçe ve bucaklara kadar ziyaretlerde bulunarak halkın

¹¹⁸ Lord, Kinross, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Altın Kitaplar Yayınevi, 11.Basım, İstanbul,1990, s.447; Zeki Çevik, **Millî Mücadele’de “Müdafaa-i Hukuk’tan Halkkası’na” Geçiş (1918-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2020, s.482.

¹¹⁹ Rejimin adı cumhuriyet olarak tescil etmiş,158 mebus seçilerek Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyetin ilk başkanı, ilk kabineyi İsmet Paşa oluşturmuş ve cumhuriyetin ilk meclis reisi ise Ali Fethi Bey olmuştur. Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, (Yay.haz.Cemal Kutay), Tercüman Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 1980, s.346.

¹²⁰ Yaşar, Akbiyık, **Geçmişten Geleceğe Türkiye**, Vesta Ofset Matbaacılık, İstanbul, 2010, s.314-315.

sorunlarını ve taleplerini dinlemiştir. Giresunlular özellikle ulaşım meselesinin çözülmesini, deniz yollarının bölgeye vapur seferleri koymasını istemişlerdir. Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığı görevi nedeniyle seçim çevresine gidemediği süreçte Giresun Belediye Başkanına telgraf çekerek durumu bildirmesi Hacim Muhittin Bey'in Giresun'un sorunlarıyla ilgilenmesi ilde büyük memnuniyet yaratmış ve kendisine Giresun Belediye Meclisi tarafından fahri hemşerilik verilmiştir. Mazbatada Hacim Muhittin Bey'e hitaben şu ifadeler kullanılmaktadır:

Tarih:12.5.926

No:95

Giresun Mebus-u Muhteremî Hacim Muhittin Beyefendi'ye,

“Mebusluk bir memleket halkının en büyük vediasıdır. Meb'usintihab ederken halk daima düşünür. Memleket namına zat-ı alilerini intihabtaki isabet sevgili Giresun'un en küçük mesailine kadar gösterilen alaka ve sarf olunan hizmetinizle tezahür etmiştir. Halkımızın bundan mütevellit ebedi hürmet ve minnetlerinin delil-i bahiri olarak zat-ı alilerine (fahri hemşerilik) tevcihine meclisimizce karar verildiğinden, kabulü ile memleketin gösterdiği hürmete karşı mübahat buyurulması ricası ile mazbata takdim kılındı.”

Azalar reis Hüseyin Vehbi¹²¹

3.3. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in II. Dönem Meclis Faaliyetleri

3.3.1. Malatya Sultansuyu Çiftliği Hakkında Konuşması

TBMM'nin 1 Eylül 1923 tarihli meclis oturumunda daha önceki meclis oturumunda geçen Kavanini Maliye Encümeninde olup da evvelemirde diğer encümenlerde tetkiki icap eden meseleler hakkında bilgi verilmiştir. Esasen diğer encümene ait olduğu halde Adliye Encümenine taalluku olan kısmı itibariyle lüzumsuz evrak olarak sunulan meselelerden biri Malatya'daki Sultan suyu Çiftliği¹²² hakkındaki layiha kanuniyedir. Giresun Milletvekili Hacim Muhittin Bey söz alarak Sultan suyu Çiftliği hakkındaki evrakın lüzumsuzlar meyanına ithal edildiğini halbuki o meselenin gayet mühim olduğunu şöyle ifade etmiştir; *“bendeniz oradan geliyorum, mahallinde tetkikat icra ettim. Binaenaleyh onun lüzumlu evrak meyanına ithalini teklif ederim.”*¹²³ Adliye encümeni mazbata muharriri Abidin Bey de bu çiftliğin Ziraat Bankasına devredilip edilmediğini Maliye Vekaletinden bilgi aldıklarını ve devredildiği yanıtını aldıklarını, bundan dolayı da kanunu ayrıca müzakereye

¹²¹ Çarıklı, a.g.e, s.265.

¹²² Malatya Akçadağ ilçesi sınırlarında bulunan Sultansuyu Çiftlikatı” adı altında kurulan çiftlik II. Meşrutiyet döneminde Maliye Bakanlığına devredilmiş, 1928'de ise tekrar hara olarak kurulmuştur. Güney ve güneydoğu hayvanlarının onarılmasında ve asil kanlı damızlık yetiştiriciliği yönünden önemli bir konumdadır. Hara'nın tarihi süreç içerisindeki temel görevi; Malatya'dan itibaren Suriye, Irak ve Kafkas hududuna kadar devam eden geniş bölgede bulunan yüz binlerce at ile sayıları milyonlara çıkan sığırların ıslahı amacıyla gerekli olan damızlıkları yetiştirmektir. Bkz. Sevim, Erdem, Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras: Sultansuyu Harası, “Atatürk Yolu Dergisi”, 2017, 16.61.

¹²³ T.B.M.M.Z.C., D: II, C: I, İ:12, s.329.

lüzum görmediklerini ifade etmiştir. Hacim Muhittin Bey ise Sultan suyu çiftliğinin müzakere edilecek derecede önemli olduğunu belirtmiştir. “*Vaktiyle bu çiftlik ciheti askeriye den idare ediliyormuş. Senevi birçok fuzuli masraftan başka altın para olarak on beş bin lira varidat temin ediliyormuş. Halbuki şimdi idare edilemediğinden ve Ziraat bankasına da devredilse yine idare edilemeyeceğinden dolayı eski varidatının pek dununda bir varidat temin edecektir. Onun için bu kanunun ehemmiyetine binaen tekrar teklif ve müzakeresini arz ediyorum.*”¹²⁴ Abidin bey cevaben yeni bir kanun teklifi yapılırsa Heyeti Umumiye de müzakere edileceğini aktarmıştır. Adliye Encümeni reisi Yusuf Kemal Bey bu meselenin Meclisi Alinizce halledildiğini, teklifi yapan maliye vekili bunun lüzumsuz olduğunu söylediği için meclisçe bu yönde karar verildiğini, eğer yeniden müzakere edilmesi arzu edilirse bir takrir verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Son söz olarak meclis reisi Adliye Encümeninin evrakı müdevvere hakkındaki mazbatasının kabul edilip edilmediğini sormuş, kabul edilerek karar sonuçlanmıştır. Yaptığımız araştırmalarda daha sonra konuya dair yeni bir takrir verildiği bilgisine ulaşamamıştır.

3.3.2. Posta Kanunu Hakkında Teklifi

Cumhuriyetin ilk yıllarında TBMM'nin ele aldığı konulardan biri de posta kanunu düzenlemesiydi. Konuyla ilgili 5 Eylül 1923 tarihinde başlayan görüşmelerin ardından 26 Kasım 1923 tarihinde 376 Sayılı “*Posta Kanunu*” kabul edilmiştir. 57 madde ile düzenlenen kanunla posta idaresinin görev ve yetkileri belirlenmiştir.¹²⁵

“*Posta kanunu layihası (1/22) ve Posta Telgraf Encümeni mazbatası*” na dair kanunun 18.maddesi; “her bir kıymeti mukaddereli mektuptan peşin olarak evvelden mekatip ücaratı adiyesi, saniyen: Taahhüt ücreti maktuası ve salisen: Kıymeti mukadderesinin beher bin kuruş ve kusurundan on kuruş ücreti teminiye alınır. Tekrar sevk veya mahreçlerine aide olunan kıymeti makdurelimekatipten yalnız ücurat-ı teminiye istifa olunur”¹²⁶ dur. 18.madde konuşulduğu sırada 19.maddenin muhtevası müzakere edilmiş, Hacim Muhittin Bey müzakere edilen maddenin 19.madde olduğunu, posta ve telgraf havale nameleri ile ilgili olduğu bu nedenle yanlış müzakere edilen gündemin 18.madde üzerinden oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.

17 Eylül 1923 tarihli meclis oturumunda ise Posta Kanunu hakkında Hacim Muhittin Bey, 55.madde olarak kabul edilen otuzuncu maddenin son fıkrasındaki (Heyeti Vekilece tanzim olunacak) fıkrasının tayyını teklif etmiştir. Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey, maddenin esasının bir kere Kanunu Esasi Encümeninde halledilmesi lazım olduğunu, takrirlerin şimdilik reye vaz’edilemez olduğunu, Kanunu Esasi Encümeninden geldikten sonra reye vaz’edileceğini

¹²⁴ T.B.M.M.Z.C., D: II, C: I, İ:12, s.329.

¹²⁵ TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 26.11.1923, s.145-152.

¹²⁶ T.B.M.M.Z.C., D: II, C: I, İ:12, s.329.

söylemiştir. Hacim Muhittin Bey, “Efendim, müsaade buyurun! Takririmi arz edeyim, usul hakkında söyleyeceğim. Efendim! Burada mesele ikidir. Birisi nizamname veyahut talimatnamenin nerede tanzim olunacağı meselesidir. İkincisi Posta Kanununun suveri tatbikiyesi ve icraiyesine ait bir nizamname havale ettik. Kanunu Esasi Encümeni onu tetkik edecektir ve onun tetkiki neticesinde bizim kabul edeceğimiz şekle nazaran nizamnamenin nerece yapılması lazım gelirse yapılsın. Fakat şimdi bu maddenin çıkması icap eder fikrindeyim. Binaenaleyh bu maddeden (Heyeti Vekilece tanzim edilecek) fıkrasını kaldırırsak matlup hasıl olur. Binaenaleyh bilahare yapılacak yahut yapılmış olan nizamname nerece tetkik edilmesi icap ederse tetkik edilir. Bu mesele ayrı bir meseledir. Bu maddenin şimdi kabulü lazımdır.”¹²⁷

Hacim Muhittin Bey’in teklifi üzerine söz alan Saruhan Milletvekili Sabri Bey, Hacim Muhittin Bey’in teklifinin gayet makul olduğunu ifade etmiştir. Kanunu Esasi Encümenin vereceği karara tefrikan yapılacağını, buradan Heyeti Vekile kaydı tayı olunacağını belirlemiştir. Kanunun 55.maddesi “işbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.”¹²⁸ Şeklinde kabul edilmiştir.

26 Eylül 1923’te yapılan meclis toplantısında ise Heyeti Celilece kabul edilmiş olan 54.maddede “elyevm mer’i posta ahkamı kanuniye ve nizamiyesinin işbu kanun ahkamiyle kabili telif olmıyanları mefsuttur” diye muharrer olan sarahati mevcudeyle kemakan mer’i bulunacağı cihetle mezkûr nizamnamenin otuzbeşinci maddesi hükmünün tekrarı zait görüldüğünden ekseriyetle tayyikarargir olmuştur.¹²⁹ şeklinde madde müzakeresi sonuçlandırılmıştır.

3.3.3. Tohumluk ve Çift Hayvanatı İçin Verilecek Olan Tahsisatlar Hakkında Teklifi

TBMM’nin 15 Eylül 1923 tarihli meclis oturumunda müzakere edilen maddelerden biri de “Muhtacini zürraa tavizan tohumluk ve çift hayvanatı ve alatı ziraiye itası için İktisat Vekaleti 1339 senesi bütçesine 500 bin lira tahsisat vaz’ına dair kanun layihası hakkında olmuştur.”¹³⁰ Kanunun üçüncü maddesi şöyledir; “Birinci madde mucibince Ziraat Bankasına verilen 800 bin lira ile mahalli tevzii İktisat Vekaletince tayin edilmek üzere muhtacini zürraa tavizan tohumluk verilecektir.” Bu madde dahilinde tohum ekmek için makine de alınması teklif edilmiştir.¹³¹

Bayezid Milletvekili Süleyman Sudi Bey, bu yıl verilen tohumluğun on iki buçuk kilodan ibaret olduğu yani bir tavuk yemliği gibi bir şey olduğunu hiçbir ehemmiyeti olmadığını ifade etmiştir. Evvelemirde ahalinin meskenini temin etmek lazım olduğunun önemi üzerinde durmuştur. Kanun

¹²⁷ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:20, S.171.

¹²⁸ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:20, S.171.

¹²⁹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:26, S. 171.

¹³⁰ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:19, s.111.

¹³¹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:19, s.115.

maddesine göre; 800 bin lira Ziraat Bankasına teslim edilecek, Ziraat Bankası bu parayı köylüye tevzi edecek. Ziraat Bankası mukaddema olduğu gibi kendi idaresinin usulüne ve Meclisinin kararına tevfikan on seneye kadar yapılacak senetleri doğrudan doğruya bankaya alacaktır. Hacim Muhittin Bey söz alarak dünkü oturumda Hükümetin teklif olarak getirdiği maddede alat ve edevatı ziraiye için de bir cümle geçtiğini aktarmıştır. Sözlerinin devamında İktisat Vekili'nin “burada buna da ihtiyaç içinde olduğunu ve bir miktar paranın da buna sarf edileceğini ve sarfının da zaruret olduğu” şeklinde bir konuşmasını aktarmıştır. Muvazenece Maliye Encümeni tarafından tertiplenen bu teklifin alatı ziraiyeye dair bir içeriğinin olmadığını belirtmiştir. Reis bey ise Hacim Muhittin Bey'e bir uyarıda bulunarak Alati ziraiye hakkında söz söylemenin madde içeriğine dahil olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Hacim Muhittin Bey, bir teklifte bulunmuştur.

Teklifi şöyledir; “Üçüncü madde hakkında ilaveten arz ediyorum. Binaenaleyh üçüncü maddeye bir kelime ilavesi ile “muhtacini zürraa tohumluk ve alatı ziraiye verilecektir”¹³² şeklinde tadil edilecek olursa hem İktisat Vekili Beyin arzuları yerine gelmiş vehem de muhtacini ihtiyacatı tevhin edilmiş olur. Buna dair bir de takrir veriyorum. Bunun kabulünü rica ederim.”¹³³Nihayetinde müzakerenin kifayeti hakkında takrir var, okuyacağız diyen Reis Bey, Riyaseti Celiliyeye Denizli Milletvekili Mazhar Müfid Bey tarafından sunulan müzakere kafidir. Maddenin aynen reye vaz'ını teklif eden sözleri üzerine müzakerenin kifayetinın kabul edilmesi hakkında oylara sunmuş ve üçüncü madde aynen kabul edilmiştir.¹³⁴

3.3.4. Kaymakamlar Maaşları Hakkında Teklifi

TBMM'nin 19 Eylül 1923 günü yapılan meclis oturumunda Hacim Muhittin Bey, Kaymakamlar maaşatının tayininde Dahiliye vekaletinin serbest bırakılması hakkındaki kararname konusunda görüşmelerin yapılmasını için söz alarak konuya dair fikirlerini beyan etmek istemiş Meclisin yoğun gündemi nedeniyle olsa gerek Hacim Muhittin Bey'in teklifinin görüşülmesine dair ısrarlarına rağmen sözlerine dair bu oturumda herhangi bir görüşme yapılmamıştır.¹³⁵

Dahiliye vekili Ali Fethi Bey, 22 Eylül 1923 tarihinde takrir sunarak; “...kaymakamlar maaşatının bin üç yüz otuz sekiz senesi bütçesinin yüz kırk sekizinci faslının üçüncü maddesinin mutazammın olduğu meblağı tecavüz etmemek şartıyla tayini miktarında vekaleti acizinin serbest bırakılması için muktazi kararın ittihazı esbabının istikmal buyurulmasını” rica etmiştir. Muvazenei Maliye Encümeni tarafından incelenen tezkerede alınan karara göre kaymakamların maaşı buldukları mahallin derecesine göre değil de bizzat kendi liyakat ve iktidarları ile hizmet sürelerine

¹³² T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:19, s.125.

¹³³ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:19, s.125.

¹³⁴ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:19, s.126.

¹³⁵ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:21, s.192.

göre olması usulü uygun bulunmuştur. ¹³⁶Ayrıca yine hizmet süreleri dikkate alınmak üzere kaymakam maaşının tayin miktarında vekaletin serbest bırakılması maliye encümenince uygun bulunmuştur. Ali Fethi Bey'e göre; 1922 senesinde Maliye Encümenince belirlenmiş olan kaymakamlık sınıflarının birinci sınıf miktarı, ikinci sınıf miktarı, üçüncü sınıf miktarı şeklinde sayılarla belirlenmiş olması nedeniyle ikinci sınıftan birinci sınıfa geçmeye layık olan veya üçüncü sınıftan ikinci sınıfa geçemeye layık olan kişilerin buldukları yerde, hak ettiklerinden daha az bir maaşla çalışmak zorunda kalmalarının sistem değişikliğini zorunlu kılmasıdır. İstenen şey kaymakamlar için muayyen olan tahsisatı bütçenin belirlenmiş miktarını aşmamak kaydıyla kaymakamları ikinci sınıftan birinci sınıfa, üçüncü sınıftan ikinci sınıfa nakletmek salâhiyetinin Dahiliye Vekaletine devredilmesidir. Bu beyanat üzerinde Hacim Muhittin Bey söz alarak; "*Vekil Beyefendi, Kaymakamlar yine üç sınıf üzerine mi olacaktır? Yoksa iki bin veya üç bin, bilfarz iki bin yedi yüz gibi maaşlar mı mevzu olacaktır?*"¹³⁷ Şeklinde bir soru yöneltmiştir. Ali Fethi Bey de cevaben; "*evet maaşları yine eskisi gibidir. Üç bin, iki bin beş yüz, iki bin olmak üzere birinci, ikinci, üçüncü sınıf kaymakamlıklar olacaktır. Fakat valilerin adetlerinde birinci sınıftan şu kadar vali bulunacak, üçüncü sınıftan şu kadar vali bulunacak diye bir şey yoktur...icabına göre birinci sınıftan veya ikinci sınıftan vali tayin ve izam etmek salâhiyetini vekaletе bahşetmiştir...işte biz aynı salâhiyeti kaymakamlar hakkında da istiyoruz.*"¹³⁸Sözlerini aktarmıştır. Hacim Muhittin Bey, bu yanıt üzerine konuya dair başka bir söz almamıştır. Konu ise Lâziztan mebusu Esad Bey'in müzakerenin kifayetine dair teklifini sunmasıyla mecliste kâfi bulunarak kabul edilmiştir.¹³⁹

3.3.5. Millî Mücadeleye Katılmayan ve Sınır Dışında Kalan Subayların Durumu Hakkında Konuşmaları

TBMM'nin 24 Eylül 1923 tarihli gizli celse oturumunda müzakere edilen konu Mücadele-i Milliyeye iştirak etmeyen ve hududu milli haricinde kalan erkân ve ümera zabitan ve mensubin-i askeriye hakkında yapılacak muameleye dair lâyhâi kanuniye hakkındadır. Milli mücadeleye iştirak etmeyen ve sınır dışında kalan subayların durumunun görüşüldüğü gizli celsedeki bu kanunda Madde 1 şöyledir; "*İstanbul veya diğer memaliki müstahlasada kalarak milli mücadeleye iştirak etmeyenber'î,bahri, havai ve jandarma sınıflarından muvazzaf, mütekait ve ihtiyat bilumum erkân, ümera ve memurin ve mensubini askeriyeden herhangi bir surette hareketi milliye aleyhindeki teşkilata dahil oldukları veya münferiden çalıştıkları bir heyeti mahsusa tarafından yeniden tetkik ve tahkik neticesinde sabit olanların bir daha hidamatı devlette istihdam edilmemek üzere nisbeti askeriyeleri kat olunur.*"¹⁴⁰

¹³⁶ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:21, S.188.

¹³⁷ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:21, S.191.

¹³⁸ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:21, S.191.

¹³⁹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:21, S.192.

¹⁴⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMM GCZ), Devre:1, Cilt:4, İçtima:1, s.284.

Hüseyin Hacim Muhittin Bey'in kanunun ilgili maddesine dair tartışmaların yersizliği konusunda düşüncelerinin haklılık yönünün olup olmadığını araştırmacılarımıza bırakarak konuşmayı aynen aktarıyoruz; “Arkadaşlar; kanundan, hukuku esasiyeden ve hukuku esasiye levazımatı zaruriyatının bu zabitan hakkında da tatbikinden bahsediliyor. Fakat arkadaşlar bundan birkaç sene evvel düşününüz ki ordunun en ziyade muhtaç olduğu zamanda bu efendilerin hiç birisi orduda kendilerine intizar edilen makamlara koşmuyorlardı. Selâhiyettar olan arkadaşlarımız şimdi ifade ediyorlardı. Fırkaları binbaşı arkadaşlarımız; taburları yüzbaşı arkadaşlarımız idare ediyorlardı. Bu efendiler o zaman nerede idiler? Bu efendiler o zaman bizi boğmaya çalışan, gayemizin önüne geçmeye çalışan cemiyetlere iştirak ediyorlar, çalışıyorlar ve bizi gayemize muvasalattan mahrum bırakmağa çalışıyorlardı. Arkadaşlar binaenaleyh şimdi biz bunları nasıl oluyor da affediyoruz? Nasıl oluyor da tekaüt ediyoruz.”¹⁴¹

Hacim Muhittin Bey'in ardından sözü alan Karahisar-ı Şarki Milletvekili Mehmet Emin Bey de affa temayülün ihanet olduğunu ifade etmiştir.

Hacim Muhittin Bey sözlerine şöyle devam etmiştir; “Efendiler tekaütlikmaattesssüf bizde yanlış telâkki ediliyor. Yalnız bizde değil, başka memleketlerde de yanlış telâkki ediliyor. Fakat benim noktai nazarıma göre tekaütlik en büyük şereftir. Mütekait bir arkadaşımız o memleketin şerefini hizmetlerindeki kademini ifade eder omuzlarında büyük senelerin tecrübelerini taşımağa nail olur. Binaenaleyh biz bu efendileri tekaüt edersek kendilerine en büyük lütfu vermiş oluyoruz. Tekaiütlik ceza olarak değil, bunlara şeref olarak, hıyanetlerinin mükafatı olarak verilmek isteniyor...”¹⁴²Hacim Muhittin Bey bu madde ile milli mücadele sırasında devletin kadrosunda bulunan ancak mücadeleye katılmamış olanların devlet kadrosundan çıkarılarak tekaüt edilmesinin bir ceza değil bilakis ödül olacağını altını çizmektedir. Sözlerinin devamını toplumsal bir bakış açısıyla sürdürmüştür; “...sonra arkadaşlar, bunlara merhamet edelim deniyor. Birkaç bin ile aç kalacak, sefil kalacak, binaenaleyh kendimize aleyhtar hasıl edeceğiz deniyor. Efendiler bu vaziyetlerde aleyhtarlardan korkar isek ciddi ve kat'i hatvelerden atmazsak daima önümüze bu gibi engeller çıkar, bizi gayemize muvasalattan menetmeğe çalışır. Arkadaşlar unutmayalım ki birkaç bin aileye merhamet edelim derken ötede bütün bir millete merhametsizlik ediyoruz. Bütün bir milletin hakkını tamamıyla temin etmemiş ve vatanın hakkını alıp bunlara vermiş oluyoruz. Daha çolak Mehmed'in kolunu tamir edemedik. Bize öküzle cephane taşıyan Fatma kardeşimizin öküzleri aç. Onlardan alıpta biz bunlara tekaüdiye mi vereceğiz? Biz burada on bin, yüz bin lira için saatlerce münakaşa yapıyoruz, uğraşıyoruz. Fakir milletin kesesinden çıkan paraları birbirimizden kıskanıyoruz. Efendiler bu üç dört bin zabite vereceğimiz para asgari iki milyon liradır. Nazarı

¹⁴¹ T.B.M.M. GCZ, D:1, C:4, İ:1, s.288.

¹⁴² T.B.M.M. GCZ, D:1, C:4, İ:1, s.288.

dikkatinizi celbederim arkadaşlar. Binaenaleyh encümenin şu tadili gayet muvafıktır. Kabulünü rica ederim."¹⁴³

Madde hakkında mecliste maddenin tadili için farklı görüşte takrirler okunmuştur.

Reye iştirak eden 145 milletvekili olmuş, 103 kabul, 27 ret ve 15 müstenkif olmuştur. Madde 145 oy ile kabul edilmiştir. Kabul edilen madde tadili ile şöyledir; " İstanbul ve vilayati müstahlasa ile Türkiye haricinde kalarak milli mücadeleye iştirak etmeyen berri, bahri, jandarma, havai sınıflarından muvazzaf, ihtiyat, mütekaıt bilumum erkan, ümera ve zabitan ve mensubini askeriye herhangi bir surette harekâtı milliyeye aleyhindeki telkilâta dahil oldukları veya münferiden çalıştıkları bir heyeti mahsusa tarafından yeniden tetkik ve tahkik neticesinde sabit olanların bir daha hizmeti askeriyede istihdam edilmemek üzere nispeti askeriyeleri kat olunur."¹⁴⁴

Aynı celsede müzakere edilen kanunun üçüncü maddesine göre; Mudanya mütarekenamesine kadar İstanbul'da ve memalik-i müstahlasada kalmış olan berrî, bahrî, havai ve jandarma sınıflarına mensup erkândan müddeti muayyene-i kanuniyesi olan 30 seneyi ve ümera ve zabitan ve memurin ve mensubini askeriyeden 25 seneyi ikmal edenlerin bir defaya mahsus olma üzere, rızalarına bakılmaksızın tekaütleri icra edilir. Âtideki fıkralarda gösterilenler işbu madde ahkâmından müstesnadırlar:

- A) Türkiye Bahriye kadrosunu teşkil etmek üzere 1340 bütçesine dahil olacaklardır.
- B) Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve Müdafaa Milliye Vekâletlerince ve jandarma mensuplarından Dahiliye Vekâleti ve Umum Jandarma Kumandanlığınca herhangi bir müessesede tavzif veya herhangi bir mahalde hidemat-ı milliyede istihdam edildikleri sabit olanlar,
- C) 1338 senesi Marttan sonra esaretten Derseadet'e veya memalik-i müstahlasaya avdet edenler
- D) Caiz- istihdam oldukları halde kadroların ademi müsaadesinden dolayı vücutlarına lüzum olmadığından Anadolu'ya gelmemeleri hakkında kendilerine tebligat ifa olunanlar.¹⁴⁵

Okunan madde üzerine sözü alan Ertuğrul milletvekili Dr. Fikret Bey, üçüncü maddede geçen Mudanya Mütarekesine kadardır ibaresinde değişiklik yapılmasını istemiştir. Mudanya mütarekesi ile zaferin tahakkuku arasında geçen bir zamanın olduğunu, düşman denize döküldükten sonra bunların vapurlarla İzmir limanına gelip oradan iade olunanların olduğunu bu nedenle 26 Ağustos 1338 senesi olarak tadil edilmesinin uygun olacağını teklif etmiştir. Bu teklife dair söz alan Hacim

¹⁴³ T.B.M.M. GCZ, D:1, C:4, İ:1, s.288-289.

¹⁴⁴ TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 25.09.1339, Kanun Metni için bkz.s.102-103.

¹⁴⁵ T.B.M.M. GCZ, D:1, C:4, İ:1, s.288-289.

Muhittin Bey de Dr. Fikret Bey'in teklifinin tadilinin yapılması gerektiğini onaylamıştır. Açıklamasında Mudanya mütarekesi olduğu dönemde artık her şeyin bittiğini, meselenin halledildiğini artık bölgeye gelmelerinde herhangi bir sakınca olmadığını fakat taarruzun başladığı zamana kadar meçhul olduğu için onaylanması gereken tarihin 26 Ağustos 1338 senesi olduğunu belirtmiştir.

Hacim Muhittin Bey sözlerinin devamında ikinci bir husus olarak bir teklifte bulunmuştur. Teklif şöyledir; “...*bu maddeye dahil olan ve İstanbul’da kalmış bulunan zabitan ve mensubini askeriyenin vaziyeti bir cürüm telakki edilmese bile her halde bu kabahat telakki edilir ve kabahat telakki edildiğinden dolayı tekaüde sevk ediliyor. Fakat ben bunu anlayamıyorum. 25 yahut 30 seneyi ikmal edenler tekaüde sevk ediliyor da 24 seneyi ikmal edenler niçin sevk edilmiyor ve buna da deniliyor ki bir kısım zabitan ordunun ihtiyacı vardır, onları kullanacağız, onları tekaüde sevk etmek lâzım gelmez ve en ziyade küçük zabitan lâzımdır deniyor. Bunu kabul ediyorum ve mademki bize en ziyade lâzım olan küçük zabitanlar, bunun için on seneye kadar olanları kabul edelim. On seneden yukarı olanları tekaüde sevk edelim. Çünkü bugün bu mesele etrafında birçok kıylı kal oluyor. Dün orada aleyhimize bulunan birçok zevatin ve bizi cinayetle ittihanı eden efendilerin bugün burada mevki iktidarda bulduklarını söylüyorlar. Arkadaşlar onun için on seneden yukarı olanların tekaüde sevk edilmelerini teklif ederim...*”¹⁴⁶Kalacak olanların kıdemlerinden tenzili dairdir ve ufak bir ceza görmeleri lazımdır düşüncesindedir. Bu müddetin ise İzmir’in işgaliyle 26 Ağustos yani taarruza geçildiği tarihin arasında geçen zamanın kıdemlerinden tenzilini teklif ederim sözleriyle konuşmasını sürdürmüştür.

Hacim Muhittin Beyin teklifi şöyledir;
Riyaseti Celile’ye
Üçüncü maddenin berveçhiâti tadilini teklif ederim.
Giresun Mebusu
Hacim Muhittin

Hacim Muhittin Bey’in takriri okunmuş ancak nazarı dikkate alınmayarak kabul edilmemiştir. Diğer takrirler de okunup oylandıktan sonra nazarı dikkate alınan takrirlere göre düzenlenmiş maddenin son hali açıklanmıştır.

Madde 3 şöyledir;

26 Ağustos 1338 tarihine kadar İstanbul’da ve vilâyat-ı müstahlisede kalmış olan berri, bahri, havai ve jandarma sınıflarına mensup erkândan müddeti muayyene-i kanuniyesi olan otuz seneyi ve ümera ve zâbitan ve memurin ve mensubini askeriyeden yirmi beş seneyi ikmal edenlerin bir defaya

¹⁴⁶ T.B.M.M. GCZ, D:1, C:4, İ:1, s.301.

mahsus olmak üzere rızalarına bakılmaksızın tekaütleri icra edilir. Âtideki fıkralarda da gösterilenler işbu madde ahkâmından müstesnadırlar. (Fıkralar yukarıda madde açıklamasında aktarılmıştır.)¹⁴⁷

3.3.6. Mahsubu Umumi Kanun Layihasının 2. Ve 4. Maddelerinin Tadili Kanunu Hakkında Konuşması

TBMM'nin 3 Nisan 1924 tarihli gizli celse oturumunun gündemlerinden biri de Mahsup-u Umumi Kanun Lâyihasının ikinci ve dördüncü maddelerinin tadiline dair kanun layihası olmuştur. Kanunun ikinci maddesi şöyledir; “Türkiye’den ayrılan mahaller ahalisinden Türk tabası olmayanlarla eczayı vatanın bir kısmını tefrike sâi olmuş olan siyasi zümre ve teşkilatlara mensup eşhasın hazinedeki matlupları işbu kanundan müstefit olamaz.”

Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Bey maddeden maksadın Rumların ve Ermenilerin tekalifi milliye ve harbiye mazbatalarını mahsup etmemektir sözleriyle açıklamasına başlamıştır. Sebebini ise şöyle aktarmıştır; “...*gerek harbi umumiye gerek İstiklal harbine yine şarki Anadolu'nun harabisine nasıl Ermeniler sebebiyet verdi ise Garbi Anadolu'nun harabisine ve İstiklal harbinin bu kadar çetin ve bu kadar memleketi yıkıcı bir hal almasına da Rumlar sebebiyet verdi. Binaenaleyh bu kanunla biz o muharebelerin bıraktığı tesiri maliyi kastediyoruz...*”¹⁴⁸Bunun üzerine milletvekilleri Yahudilerin bu maddeye dahil olup olmadığını sormuşlardır. Hasan Fehmi Bey de Yahudileri de bunların daire şümulünde görmek lazım olduğunu, bunu hükümetin takdirine bıraktıklarını arz etmiştir. Hacim Muhittin Bey madde hakkındaki konuşmalara dahil olmuş sözlerine Encümen Reisi Hasan Fehmi Bey'in izahatına katılarak başlamıştır. “...*İzmir'i teşrif eden zevat görmüşlerdir ki daha mühim bir unsur vardır.*” Bu noktada mecliste Mişon sesleri yükselmiştir.¹⁴⁹Ve bu unsur işgal zamanında Yunanlılarla beraber bulunmuştur ve Türk unsuruna Yunanlılardan daha ziyade zarar ika etmişlerdir. İzmir istirdat edilmiştir. Rumlar yine mevkii hâkimiyete geçmişlerdir. Bugün İzmir ve havalisinin ve hatta İstanbul'un iktisat damarlarını emiyorlar ve en mühim mevkilere geçiyorlar. Maliye Vekili Bey bu noktaları bu kürsüde tespit etmelidir., bu kürsüde söz vermelidir.”¹⁵⁰Konuşmasının ardından meclisten yükselen kimler onlar soruları üzerine “Yahudiler” yanıtını vermiştir. Burada nihai karar olarak Hacim Muhittin Bey'in ifade ettiği “...*Maliye Vekili Beyefendi burada izah ettiler, göstereceğini vait buyurdular. Binaenaleyh Heyeti Celile için bu ifade kâfidir, zannederim.*” Sözleri üzerine İzzet Ulvi Bey'in de kâfi yanıtıyla madde aynen kabul edilmiş ve maddede ifade içermeyip esasen Rum ve Ermenilere yönelik olan maddenin aynı zamanda Yahudiler için de geçerli olduğu onaylanmıştır.

¹⁴⁷ TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 25.09.1339, Kanun Metni için bkz.s.102-103.

¹⁴⁸ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.429

¹⁴⁹ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.430.

¹⁵⁰ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.430.

3.3.7. Millî Mücadelede Malul Düşenlere Nakdi Mükafat Verilmesi Kanunu Hakkında Konuşması

TBMM'nin 2 Ocak 1924 tarihli meclis oturumunda Menteşe Mebusu Esad Efendi'nin, Millî Mücadelede malul düşenlere mükâfatı nakdiye itasına dair kanun teklifi ve Müdafaa-i Milliye Encümeninin Mâlûlin-i Guzatın terfihleri hakkındaki kanun teklifi müzakere edilmiştir. Kanuna göre;

1. Millî Mücadelede malul düşenlerden birinci sınıfa bin beş yüz, ikinci ve üçüncü sınıflara bin lira mükafatı nakdiye verilecektir.
2. İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.
3. İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye ve Maliye vekâletleri memurdur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Layiha Encümeni Karar: 74¹⁵¹

Millî Mücadelede malul düşenlere mükafatı nakdiye itasına dair Menteşe Mebusu Esad Efendi ve rüfekası tarafından verilen 18 Teşrinievvel 1339 tarihli teklifi kanuni encümenimizce tetkik ve mütalaa olundu. Teklifi mezkûr esas itibarıyla şayanı müzakere görülmekle Heyeti Umumiyyeye takdimine karar verildi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Müdafaa-i Milliye Encümeni Karar: 31.¹⁵²

Maliye Encümeni tarafından ise; “...memleketin İstiklal ve selameti uğrunda istihkarı hayat ederek esnayı harbde aldığı mecruhiyet neticesi olarak malul kalan İstiklal Muharebatı malullerine de mükafatı nakdiye verilmesi encümenimizce bilvücu muvafık görülmüş ve mevcut mâlûlin derece maluliyetlerine göre üç kısma tefrik edilerek birinci dereceye 1500 ve ikinci dereceye 1000 ve üçüncü dereceye dahil olanlara da beşer yüz lira, küçük zabitan ve efrattan birinci dereceye 150 şer ve ikinci dereceye ellişer lira itâsı tensib edilmiştir.”¹⁵³

Emraz Cetveli

Tekaütlüğe müstehak kılınan maluliyetlerin derecatını mübeyyin Emraz Cetveli

Birinci derece

İki göz kamilen ve gayrikabili tedavi bir surette rüyetten mahrum olmak

İkinci derece

Etraftan ikisinin betri

¹⁵¹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:78, S.643.

¹⁵² T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:78, S.644.

¹⁵³ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:78, S.644.

Üçüncü derece
Etraftan birinin betri
Dördüncü derece
Etraftan ikisi madûm hükmünde olmak.¹⁵⁴

Müdafaai Milliye Encümeni Mazbata Muharriri Arif beyin aktardığına göre üç kısma ayrılan malulatin toplamı yüz on dört zabıt ve bin altmış yedi neferdir.¹⁵⁵

Giresun Milletvekili Hacim Muhittin Bey, kanunu desteklemekte fakat bir ekleme ile kanunun belirtilen maddesine belirtilen yerlerin dışında vazife yürütmüş ordunun dışında olup vatanın kurtuluşunda bulunup gazi olmuş olan cephenin arkasında kalan kişilerin de dahil edilmesini uygun görmüştür. Kanuna dair düşüncelerini ve isteğini şöyle arz etmektedir; “*Arkadaşlar, kanun Karesi Mebusu Muhterem Süreyya Bey arkadaşımızın buyurduğu gibi kabili itiraz değildir. Ve şüphesiz ki içimizde itiraz edecek hiç kimse de yoktur, tasavvur dahi edilemez. Binaenaleyh kabulü tabiidir. Ancak hepiniz çok iyi bilirsiniz arkadaşlar. İstiklal muhaberati deyince yalnız muntazam ordunun teşekkülünden sonra da olan muharebat kastedilmemelidir. Halbuki kanunun ruhundan dahi anlaşıldığına göre verilmek istenilen mükafatı nakdiye, yalnız muntazam ordunun zâbitan ve erkân ve ümerasına aittir. Fakat arkadaşlar hepiniz iyi bilirsiniz ki vatanın istikbali tehlikeye düştüğü karanlık günlerde teşekkül etmiş birtakım kıtalar vardır; onların zâbitanı vardır. Muntazam ordunun anası, varisi hakikisi orasıdır; o cepheledir. Binaenaleyh o muharebeler esnasında o muhterem arkadaşlarda da kolunu, ayağını ve sair âzasını kaybeden arkadaşlar vardır. Onların da bu kanunun birinci maddesine ithalini çok rica ederim.*”¹⁵⁶Bu sözler üzerine Bozok Milletvekili Süleyman Sırrı Bey, istiklal mücadelesinin tarihinin mazbut olduğunu ifade etmiştir. Hacim Muhiddin Bey sözlerine devamla; “*sonra arkadaşlar, Jandarma zâbitleri vardır. Onlar da bu İstiklal Harbine iştirak etmişlerdir. Ve onlardan da âzasını kaybedenler vardır. Bunları ne için açık bırakalım? Binaenaleyh bu maddenin onlara da teşmil edilmek üzere tadiline dair bir takrir takdim ediyorum, kabulünü rica ederim.*”¹⁵⁷Kütahya Milletvekili Recep Bey, Hacim Muhiddin Bey ile Süreyya Beyin tekliflerine iştirak ettiğini belirterek birinci maddeye ilave edilmesi gerektiği hususunda teklifte bulunmuştur. Teklife göre; “*cetvelde ismi olmayıp vaziyeti bu kanun ahkamına mutabık olan mâlûlün ortaya çıkarsa isimleri bahsedilmeden yalnız Meclisten tahsisatı munzamıma almak suretiyle derecesine göre aynı nispette mükafatı nakdiye verilir*”dir.

Müdafaai-i Milliye Vekili Karesi Milletvekili Kazım Paşa, İstiklal Muharebesinin İzmir’in işgalinden itibaren mevzu edildiğini, bu zamandan itibaren nerede, ne sıfatla olursa olsun vazifeyi

¹⁵⁴ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:78, S.648. mümasil olan memuriyetler hk.bkz. Aynı yer s. 648-650.

¹⁵⁵ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:78, S.651.

¹⁵⁶ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:78, S.653-654.

¹⁵⁷ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:78, S.654.

ifa ederken malul olanların kanundan istifade etmelerinin uygun olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hacim Muhiddin Bey kendi teklifine de iştirak edip etmediğini sormuştur ve Kazım Paşa cevaben kendisinin teklifine de taraftar olduğunu belirtmiştir. Menteşe Milletvekili Esat Bey Hacim Beyin dikkat çektiği nokta üzerinde durmuştur. “...*Hacim Bey kardeşimizin takdir ve tahsin ettiği gibi hepimizin de ilelebet hafızai ihtiramımızda daim olması lazım gelen Kuvayı Milliye mensuplarıyla da alakadar olmak için Millî Mücadelede malul düşen birinci sınıf, ikinci sınıf, üçüncü sınıf diyerek kanunların muhtasar olması lazımdır. Biz de böylece tanzim ile Heyeti Celile'nin huzuru irfanına arz etmiştik. Fakat teklifi kanuni Müdafaa-i Milliyeye gidince birtakım tabiratifenniyeye boğularak benim de Hilmi Bey arkadaşım gibi anlamayacağım bir şekle vasıl olmuştur.*”¹⁵⁸Hacim Bey ise Kuvayı Milliyecileri nasıl unuttunuz şeklinde bir soru sormuştur. Bunun üzerine Esat Bey, unutulmayacağını ilk tekliflerinde var olduğunu cevabında aktarmıştır. Tüm konuşmalar üzerine takrirlerin yeniden tertip edilmesi için encümene sevkine karar verilmiştir.

Tüm görüşmeler neticesinde kanun “*İstiklal muhaberatı esnasında malül kalan muvazzaf, mütekait, ihtiyat, milli kuvvetler ve jandarma erkân, ümera, zabitan ve memurin ve mensubini askeriye ile küçük zabitan ve efrada nakdi mükafat itası hakkında kanun*” olarak 09/01/1340 tarihinde 397 no'lu kararla kabul edilmiştir.¹⁵⁹

Kanunun birinci maddesi şöyledir;

“İstiklal muhaberatında ve dahili isyanlarda mecruiyet, incimat, tesemmümühâd veya emrazı istilâiye neticesi mâlül kalan merbut cetvelde esamisi muharrer muvazzaf, mütekait, ihtiyat, milli kuvvetler ve jandarma erkân, ümera ve zâbitan ve memurin ve mensubini askeriye ile küçük zâbitan ve efrada berveçhiâti derece dahilinde bir defaya mahsus olmak üzere mükâfatı nakdiye verilir. Mezkûr cetvelde ismi muharrer olmayıp da vaziyeti bu kanunun ahkâmına mutabık olan mâlûlin zuhur ederse isimleri meclise arz edilerek yeniden tahsisatı munzamıma almak suretiyle derecesine göre aynı nispette mükâfatı nakdiye verilir”dir.

3.3.8. Ağnam Sayımı ve Tahsilatına Dair Kanun Teklifi Hakkında Konuşması

TBMM'nin 11 Şubat 1924 tarihli Fethi Bey'in reisliğini yaptığı meclis oturumunda birinci celsede müzakere edilen kanunun konusu Bozok Mebusu Süleyman Sırrı Beyin Ağnam reisinin sureti tahsili hakkında ve Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Efendi ve rüfekasının ağnam tâdat ve tahsilatı hakkında verdikleri teklifi kanunileridir.¹⁶⁰ Yapılan müzakerelerden sonra 410 numaralı¹⁶¹, 24 madde

¹⁵⁸ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:78, S.655-656.

¹⁵⁹ TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 09.01.1923, Kanun Metni için bkz.s.187-188.

¹⁶⁰ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:99, S.682.

¹⁶¹ TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 12.02.1340, Kanun Metni için bkz.s.209-211.

olarak belirlenen sayım kanununun birinci maddesinde değişiklik yapılarak şu şekilde yasalaşmıştır; “Sayım muamelesi, koyun, keçi, tiftik ve deve için nisan ve canavar için eylül iptidasından itibaren on beş gün zarfında sureti mahsusada tab ve tevzi ve sahipleri tarafından imza, imam, muhtar ve heyeti ihtiyariyece tasdik olunan köy ve mahalle namın mürettep defterlere kaydedilmek suretiyle icra olunur. İşbu defterlere bir yaşından aşağı olan davar ve canavarlar ve iki yaşından aşağı olan develer dahil edilmez.”¹⁶²Kastamonu Milletvekili Hasan Fehmi Bey, sayım kanunu adının kestirme olduğunu ifade etmiştir.¹⁶³Hacim Muhittin Bey ise yalnız sayım kanunu denilmesinin kâfi olduğunu düşünmektedir. “...sayım kelimesi memlekette mâruf bir kelimedir. Hayvanatın tadad edilmesine ve lazım gelen resmin alınmasına dalâlet eder.”¹⁶⁴Reis bey ise kanunun ünvanının Sayım Kanunu olarak teklif edildiğini aktarmış ve reye koymuştur. Oylarla kabul edilerek kanunun ünvanı Sayım Kanunu olmuştur.¹⁶⁵

3.3.9. İstiklal Mahkemesince Cezalandırılan Lûtfi Fikri Beyle Hafız İbrahim Ethem ve Ali Osman Kâhya'nın Afları Hakkında Konuşması

13 şubat 1924 tarihinde Ali Fethi Bey reisliğinde açılan meclis oturumunda İstanbul İstiklal Mahkemesince muhtelif cezalara mahkûm edilen Lûtfi Fikri Beyle Hafız İbrahim Ethem ve Ali Osman Kâhya'nın aflarına dair Kütahya Mebusu Recep Beyin tavrı üzerine Adliye Encümeni mazbatasını müzakere edilmiştir.

Konya Milletvekili Mustafa Feyzi Bey, düşmana iltica edenler müstesna olmak üzere divanı harpler ve istiklal mahkemeleri mahkûmlarıyla bidayet ceza mahkemelerinden harekâtı isyaniyeden dolayı mahkûm edilen bilumum eşhasın cezaları affedilmiştir, maddesinin ikinci madde olarak eklenmesini teklif etmiştir. Bozok Milletvekili Avni Bey, maddenin nakıs olduğunu belirterek “...mademki, Heyeti Aliye'niz, bu cürümlerin bir kadamakrun olmadığını ve Harekâtı Milliyenin bu kadar muazzam gayeye varacağını idrak edemeyen şuursuz insanlar tarafından yapıldığına kaani olarak bu affi yapmak istiyor. Maznunlar ve takibatı tecil edilenlere de teşmili için bu maddenin Adliye Encümenine gitmesini teklif ediyorum.”¹⁶⁶

Hacim Muhittin Bey, İstiklal Mahkemelerinde görev yapmış ve memleketin birçok yerinde dolaşarak vaziyeti anlamış bir kişi olarak söz almıştır. Mustafa Bey'in teklifinin haklı olduğunu belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir; “...*bendeniz istiklal mahkemelerine mensup olarak memleketin nıkatımuhtelifesinde dolaşmış bir arkadaş sıfatıyla bunu muvafık görüyorum. Ancak*

¹⁶² T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:99, S.703.

¹⁶³ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:99, S.704.

¹⁶⁴ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:99, S.704.

¹⁶⁵ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:99, S.704.

¹⁶⁶ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:101, S S.803.

İstiklal mahkemelerinin mahkûm ettiği eşhas arasında, Heyeti Celilenizin affetmeyeceği birtakım mürcimler, birtakım mahkûmlar vardır. Bunların tefriki icabeder. Binaenaleyh Recep Beyefendinin buyurduğu gibi Adliye Encümenince ariz ve âmik tetkik ve tahkik edildikten sonra tasnif suretiyle bunların Meclise tekrar gelmesi lazımdır.”¹⁶⁷

Hacim Muhittin Beyin de ifade ettiği gibi kendisinin İstiklal Mahkemelerinde çalışmış olması ve edindiği tecrübeler açısından sözleri dikkate şayandır. Denizli Milletvekili Mazhar Müfid Bey’de Hacim Muhittin Bey’i desteklemiş sözlerine şöyle devam etmiştir; “...evvela firar cürmünden dolayı, saniyen gazilerimizi hastaneye gelirken çırılçıplak soymak ve hatta öldürmek fülinden dolayı bunları mahkûm etmiştir. Bunları nasıl affedersiniz?¹⁶⁸Kütahya Milletvekili Recep Beyin “...mezkûr teklifin encümene havalesiyle diğer kanunun müzakeresine devamını teklif eylerim.” Takriri ile encümene havalesine karar verilmiştir.

412 numaralı af kanunu 3.maddede işbu kanunun icrasına Adliye ve Dahiliye vekilleri memurdur maddesi ile sevk olunarak 13 Şubat 1924 tarihinde yasalaşmıştır.¹⁶⁹

3.3.10. Hacim Muhittin Bey ve Rüfekasının Mısırın Gümrük Resmi Kanuna Dair Takriri

TBMM’nin 28 Şubat 1924 tarihli meclis oturumunda Giresun Mebusu Hacim Muhittin Bey ve rüfekasının müstacel ruznamede bulunan Trabzon, Rize, vilayetlerine ithal olunacak mısırın Gümrük Resmi hakkındaki teklifi kanuni ve Kavanin ve Muvazenei Maliye Encümenleri mazbatalarının bugün tercihan ve takdimen müzakere ve intaç olunmasına dair takriri müzakere edilmiştir. Takrir şöyledir;

Riyaseti Celile’ye
28.02.1340

Trabzon, Rize ve Giresun vilayetlerine ithal olunacak mısırdan Eylül 1340 gayesine kadar yalnız resim alınması hakkında Trabzon Mebusu Muhtar Bey ve rüfekası tarafından verilip Layiha ve Kavanini Maliye Encümenlerince kabul ve Heyeti Umumiyyeye arz ve takdim olunan teklifi kanuni müstacel ruznameye alınmıştı. Bu vilayetlerdeki iaşe buhranı gün geçtikçe mucibi endişe bir halde kesbi şiddet etmekte olduğundan mezkûr teklifin 28.2.1340 Perşembe günü içtimamda tercihan ve takdimen müzakere ve intaç olunmasını arz ve teklif eyleriz.

¹⁶⁷ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:101, S S.804.

¹⁶⁸ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:101, S S.804.

¹⁶⁹ TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 13.02.1340, Kanun Metni için bkz.s.213.

Giresun	Giresun
Hacim Muhittin	Musa Kazım
Trabzon	Trabzon
Şefik	Rahmi
Trabzon	Diyarbakır
Ahmed Muhtar	Zülfü
Denizli	Rize
Necip Ali	Ahmet Fuad
Rize	Rize
Ali	Rauf
Çatalca	Edirne
Şakir	Hüseyin Rıfki ¹⁷⁰

Konunun önemine dair 7 Şubat'ta meclise verilen teklife göre;

Trabzon ve Rize vilayetleri ahalsinin muhtaç oldukları mevaddı iaşeden en mühimmini mısır mahsulü teşkil eder. Mısır zeriyyatına müsait arazinin azlığı hasebiyle bir senelik hasıllar, ancak dört aylık ihtiyaca tekabül edebildiğinden senenin mütebaki aylarında hariçten ithal olunan mısır ile temini ihtiyaç zaruretinde bulunan bu havali halkı mısır ithalatını on iki misil Gümrük resmine tabi tutulmasından dolayı birkaç aydan beri pek elim bir zaruret ve mahrumiyete uğramıştır. Bu iaşe buhranına karşı 1338 senesinde Büyük Millet Meclisince kabul olunan 26 Şubat 1338 tarih ve 195 numaralı Kanun ile hariçten gelecek mısırın ve mısır unlarının Gümrük Resmi Haziran 1338 gayesine kadar Resmi asliye tenzil edilmiş ve bu müddetin de âdem-i kifayetibilâhara anlaşılacak müsaadeivâkıa 18 Haziran 1338 ve 238 numaralı Kanun ile Eylül 1338 gayesine kadar temdit olunmuş idi. Mahallinden Riyaseti Celilelerine ve Başvekâleti Celile'ye de müteaddit telgrafnamelerle arz ve istirham edildiği veçhile halihazırda bu iki vilayette şiddetle icrayı hükmeden müzayaka mısır mahsulünü aynı surette yalnız Resmi asliye tabi tutularak ithaline müsaade olunmasını istihzam etmekte olduğundan zirdeki mevaddın müstacelen ve tercihan müzakeresiyle bir an evvel kanuniyeti kabul ve tasdik buyurulmak üzere Meclisi Âliye tevdiini arz ve teklif eyeriz.¹⁷¹

28 Şubat 1924 tarihinde Trabzon, Rize ve Giresun vilayetlerine ithal olunacak mısırın gümrük resmi hakkında kanunun icrayı ahkamına Maliye vekili memur olmuş 427 no'lu karar ile yasalaştırılmıştır.¹⁷²

¹⁷⁰ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:114, S.443.

¹⁷¹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:114, S.492.

¹⁷² TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 28.02.1340, Kanun Metni için bkz.s.239.

3.3.11. Osmanlı Hanedanının Türkiye Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun Teklifi Hakkında Soru Önergesi

TBMM'nin 3 Mart 1924 tarihli meclis oturumunda "hilafetin ilgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye haricine çıkarılmasına dair Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ile elli üç refikinin teklifi kanunisi" münasebetiyle müzakere edilen kanundur. Kanunun 6.maddesi; "İkinci maddede mezkûr kimselere masarifi seferiyelerine mukabil bir defaya mahsus ve derecei servetlerine göre mütefavıt olmak üzere Hükümetçe tensib edilecek mebalîğ ita olunacaktır." ¹⁷³Tır.

Hacim Muhittin Bey, kanun müzakeresinde bir soru yönelterek maddenin esasını anlamaya çalışmıştır. "*Efendim burada bu çıkacaklara derecei servetlerine göre masarifi seferiye verilecektir deniyor. Bu ne demektir? Eğer bunların servetleri varsa kendi paralarıyla çıkar giderler. Eğer servetleri yoksa millet bunlara muavenet eder. Bundan maksat nedir?*"¹⁷⁴ Mecliste o demektir, sesleri ile yanıtlanmıştır. Burada bizce ya Hacim Muhittin beyin sorusu anlaşılammış veyahut Hacim Muhittin Bey maddeyi anlayamamış ve sorusu havada kalmıştır. Madde ise aynen okunduğu gibi kabul edilmiştir.

3.3.12. Şeriye ve Evkaf ve Erkanı Harbiye Vekaletlerinin İlgası Hakkında Teklifi

TBMM'nin 3 Mart 1924 tarihinde yapılan oturumunda Hacim Muhittin Bey'in "Şeriye ve Evkaf ve Erkanı Harbiye Vekâletlerinin ilgasına" dair Siirt Mebusu Halil Hulki Efendi ile diğer kırk dokuz milletvekilinin de dahil olduğu teklifleri bulunmaktadır. Teklif ise şöyledir;

Riyaseti Celile'ye

Din ve ordunun siyaset cereyanları ile alâkadar olması birçok mahaziridaidir. Bu hakikat bütün medeni milletler ve hükümetler tarafından bir düsturu esasi olarak kabul edilmiştir. Bu noktai nazardan yeni bir hayat varlığı temin etmek vazifesini deruhde eden Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiyesinde zaten muhaddes olan Şer 'iye ve Evkaf Vekaleti ile Erkanı Harbiye-i Umumiye Vekâletinin mevcut olması muvaffak olamaz. Şer 'iye ve Evkaf Vekaletinin ilgasına nazaran da bütün evkafın millete intikal etmesi ve ona göre de idare edilmesi tabii bir neticedir. Binaenaleyh berveçhiâtimevaddın derakap bugün ve müstacelen müzakere olunarak kanuniyet kesbetmesini teklif eyeriz.¹⁷⁵Şeriye ve Evkafve Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin ilgasına dair kanun 3 Mart 1924 tarihinde 429 no'lu karar ile on dört madde olarak kanunlaşmıştır.¹⁷⁶

¹⁷³ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:2, S.28

¹⁷⁴ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:2, S.68.

¹⁷⁵ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:2, İ:2, S.21.

¹⁷⁶ TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 03.03.1340, Kanun Metni için bkz.s.241.

11 Mart 1924 tarihinde Brüksel’de yapılacak beynelmilel Ticaret Konferansına izam olunacak iki kişilik heyetin intihabı oylanmıştır. Reis bey rey sonucunu aktarmıştır. “Reye iştirak eden âzanın adedi 159’dur. Reyler sayıldığında hiçbir âzanın ekseriyet ihraz edemediği görülmüştür. Hacim Muhittin Bey, “Efendim bu kanunu bir intihap olmadığı için ekseriyet kazanan arkadaşlarımız teşrif etsinler, Heyeti Celile’niz muvafık görürse” talebinde bulunmuştur. Talep kabul edilmiştir. En çok oyu alan Trabzon Mebusu Şefik Bey (74) ve Ergani Mebusu İhsan Hamid Bey (72)’lerin intihap olunması kabul edilmiştir.¹⁷⁷

Aynı tarihte Memurın Muhakemat Encümeni için yapılan intihabın neticesi arz edilmiştir. Reye iştirak eden âza 153’tür. Hacim Muhittin Bey, 109 oy almıştır. Dokuz kişi intihap olunacağı için Hacim Muhittin Bey ekseriyetle intihap olunmuştur.¹⁷⁸

3.3.13. Köy Kanunu Layihası Hakkında Konuşması

TBMM’nin 18 Mart 1924 tarihli meclis oturumunda Köy Kanunu layihası müzakere edilmiştir. Hacim Muhittin Bey 86.madde müzakere edilirken söz almıştır. Kanunun 86.maddesine göre; “İşbu köy kanunu kadın ve erkek nüfusu yüz elliden yukarı olan köyler içindir. Nüfusu yüz elliden aşağı olan köyler bu kanuna göre köy ahalisinden seçim hakkı olanların yarısından çoğunun istemesiyle etrafındaki bir saat ve ondan aşağı olan köylerden birine bağlanırlar. Yahut vali bu kanunun hangi maddeleri yapılacağını ayrıca emreder. Bu kabil köyler hiçbir köye bağlanmaz ve vali de hiçbir emir vermezse eski göreneklerine göre işlerini yaparlar”¹⁷⁹dır. Hacim Muhittin Bey aldığı söz ile valinin bölge halkının idaresinde yabancı kalabileceğini düşünmüş ve bunu meclise ifade etmiştir; “Efendim, bu gibi köylerde ufak olan o halkın yapacağı işlerin tayinin ya meclisi idareye veya meclisi Umumiyyeye bırakmak daha iyi olur. Çünkü bir vali yabancı olur, yeni gelmiş bulunur. Takdir edemez. Fakat o mahallin meclisi idaresi, meclisi umumisi daha iyi takdir eder.”¹⁸⁰ Teklifinde bulunmuştur. Fakat maddede yapılan tek değişiklik vali kelimesinin yanına kaymakam kelimesinin veya şeklinde eklenmesi olmuştur.

3.3.14. Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu Hakkında Konuşması

13 Mart 1924 tarihli TBMM’nin meclis oturumunda öğretmenliği bir meslek haline getiren ve öğretmenlere yeni hak ve yetkiler getiren Orta Tedrisat Muallimleri kanunu müzakere edilmiştir. Kanunun 22.maddesi; “Vazifeden mütevellit maluliyetlerine binaen tekaüt olan muallimlerin tekaüt

¹⁷⁷ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:9, S.312.

¹⁷⁸ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:9, S.302-312.

¹⁷⁹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:15, S.663.

¹⁸⁰ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:15, S.663-664.

hakları üç sene sonra alacakları maaşa göre hesap olunur”¹⁸¹dur. Madde şunu ifade etmektedir; bir muallim ders verdiği dönemde hastalık yaşarsa örneğin verem gibi bundan üç sene sonra alacak olduğu maaş üzerinden düşünülüp bu şekilde emeklilik hakkı verilecektir. Üç sene fazla hizmet etmiş gibi değerlendirilecektir. Kütahya Milletvekili Ragıp Bey’in maddenin vazifeden mütevellit olan kısmına itiraz ederek öğretmenlerin vazifeden mütevellit maluliyetlerinin pek mümkün olamayacağını bu nedenle maddenin vazifeden mütevellit kısmının kaldırılmasını teklif etmesi üzerine Hacim Muhittin Bey, itiraz etmiştir. “*Efendim, vazifeden mütevellit mâlul muallim olur ve çoktur. Bir muallim yirmi sene vazifeyi talimiyede bulunur. Havası fena olan yerlerde tedrisiyle iştigal eder ve bu yüzden verem olur. İşte bunun hastalığı vazifeden mütevellittir. Ve vazifeden mütevellit maluliyettir.*”¹⁸²Ragıp Bey bu durumun vazifeden mütevellit olmadığını yinelemiş Hacim Muhittin Bey ise kesinlikle vazifeden mütevellit bir durum olduğunu ifade etmiştir. Fakat maddenin vazifeden mütevellit kelimesinin tayyü reye sunularak oy birliği ile kabul edilmiş ve 21. Madde; “mâluliyetlerine binaen tekaüde sevk edilen muallimlerin tekaüt hakları üç sene sonra alacakları maaşa göre hesap olunur. “Şeklinde kanunlaşmıştır. ¹⁸³

3.3.15. Muhamat Kanununa Dair Teklifi

TBMM’nin 3 Nisan 1924 tarihli bazı avukatları tasviyeye tabi tutan ve avukatlık kurumunu yeniden düzenleyen ve mütareke döneminde ülke aleyhine çalışmış olanlara yönelik muhamat kanunu çıkarılmıştır.¹⁸⁴ Kanun madde görüşmeleri sırasında Hacim Muhittin Bey kanunun ikinci maddesinin üçüncü fıkrasına dair bir teklifte bulunmuştur.

Riyaseti Celile’ye,

İkinci maddenin üçüncü fıkrasında (hukuk Fakültesinden mezun olmak veyahut)cümlesinden sonra (mektebi Mülkiye veya) cümlesinin ilavesini teklif ederim.

Giresun

Hacim Muhittin

Teklifin ardından konuya izahat getirerek şu sözleri aktarmıştır; “*Eskiden beri Mektebi Mülkiyeden mezun olan efendiler, noksan okunan ve okunmayan derslerden imtihan olurlar, hukuk şهادetnamesini alırlardı ve dava vekaletini yaparlardı. Bu madde (Ecnebi Hukuk Fakültesinden mezuniyet rüusunu haiz olupta hukuk fakültesinin programlarına nazaran noksan kalan derslerden bilimtihan ehliyetini müsbit tasdiknameyi haiz bulunmak) diyor. Binaenaleyh vaziyet aynıdır. Ha Avrupa’da okumuş gelmiş noksan derslerinden imtihan olmuş, ha Mektebi Mülkiyeden şهادetname*

¹⁸¹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:1, S.401.

¹⁸² T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:1, S.401.

¹⁸³ TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 13.03.1340, Kanun Metni için bkz.s.251-254

¹⁸⁴ TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem:2, C 2, 03.04.1340, Kanun Metni için bkz.s.306-308

*almış noksan derslerden imtihan edilmiş vaziyet müsavidir ve eskiden beri de böyle idi. Binaenaleyh bir takrir takdim ediyorum. Kabülünü rica ederim. Zannederim vekalet de kabul eder.*¹⁸⁵Bu sözleriyle Hacim Muhittin Bey, Mektebi Mülkiyeden mezun olanların da aynı yabancı okullardan mezun olup denklik oluşmamış dersleri için sınava girerek görevlerini yerine getirebildikleri gibi Mektebi Mülkiyeden de mezun olanların daha önce eksik derslerini sınavla tamamlayarak hukukçu olabildikleri gibi şimdi de bunun sağlanmasını teklif etmektedir. İzmir milletvekili Adliye Vekili Mustafa Necati Bey, kendisine cevaben; meslek mekteplerinin ayrıldığını, mülkiye mektebinden mezun olanların da idare memuru olarak yetiştiğini ve gayesinin idare memuru olduğunu adliye memuru olacakların buna uygun derslerinin olacağını bu nedenle hukuk mesleğini yerine getiremeyeceğini ifade etmiştir.¹⁸⁶ Tartışmalar üzerine Hacim Muhittin Beyin teklifi yeniden okunarak Mektebi Mülkiyeden mezun olanların da maddeye ilavesi nazarı itibara alınmayarak maddeye eklenmesi uygun bulunmamıştır.

3.3.16. Mahsubu Umumi Kanunu Hakkında Konuşması

TBMM'nin 3 Nisan 1924 tarihli meclis oturumunda müzakere edilen konulardan bir diğeri “Mülga Osmanlı İmparatorluğu zamanına ait düyunu dahiliyenin sureti mahsup ve tediyesine dair kanun layihası” münasebetiyle olmuştur. Kanunun 7.maddesi; “veznei umumi ile vilayet ve kaza mal sandıklarında mahfuz ve ziri komisyonlarca musaddak olan defatir-i mahsusasında mukayyet bulunan tekalifi harbiye ve vesaiti nakliye ve teklifi milliye mazbatalarını zayi eyledikleri iddia edenlere Harbi Umumi ve İstiklal Muharebesinde hicret ve ikamet ettikleri mahaller mal sandıklarından tamamen veya alelhesap suretiyle nakden veyahut emri mahsus mucibince gümrük idarelerinden mahsuben tediyyat vuku bulmadığı veya orduca tevzi edilen hayvanata mukabil mazbatalarının istirdat edilmedikleri anlaşıldıktan sonra herhangi bir suretle mükerrer tediye vuku bulunduğu sabit olduğu takdirde fazla-maruzatın istirdadı için kendilerinden muteber kefil veya teminatı kaviye alınmak şartıyla hazineден verilecek emir üzerine ziyandannüşhai saniye ita kılınır. Bu Şeraiti Kanuniyenin ikmaline intizar etmeyenler, işbu kanunun tayin eylediği müddeti müracaat zarfında mahakime müracaatta muhtardırlardır”¹⁸⁷madde müzakere edilirken muvazenei maliye encümeni reisi Hasan Fehmi Bey, “Teklif-i milliye, vesaiti nakliye ve tekalif-i harbiye mazbataları” ibaresinden sonra “ve iaşe” ibaresinin eklenmesini uygun görmüş ve Çorum milletvekili kendisine bir soru yönelterek hükümet mazbata vermediyse ne olacağını sormuştur. Bu durumda hak iddia edeceğini, mazbatam yoktur diyerek delil gösterirse bu madde mucibince muamele edileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Hacim Muhittin Bey, iaşe bedeli olarak ambarlara götürülen, teslim edilen para ile alınmamış taşınır veya taşınmaz malların mazbatalarının verilmediğini yalnız ambar

¹⁸⁵ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:4, İ:28, S.285.

¹⁸⁶ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:4, İ:28, S.285.

¹⁸⁷ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:4, İ:28, S.249.

defterlerine kayıt ile yetinildiğini bunların durumlarının ne olacağını sormuştur.¹⁸⁸ Sualine cevap alamamıştır. Bundan hariç Hacim Muhittin Bey, konuşmasında mazbata vermek için birçok şart konulmasına itirazını şöyle ifade etmiştir; “...bir de hazineden verilecek emir üzerine şartını koyuyorlar, buradan sorulduktan sonra o mazbataların verilmesi demek, verilmemesi demektir, onun için mahallerinde ne gibi kuyut ve şurut vazedildi ise vazedilecek ise edilsin fakat buradan sormak kaydı kaldırılсын. “Hazineden verilecek emir üzerine” fıkrasının tayyı için bir takrir takdim ediyorum.”¹⁸⁹Kabulünü rica ederim sözlerinin ardından Maliye Vekili Abdülhalik Bey bu ibarenin eklenmesinin nedeninin diğer taraftan oluşabilecek tahkikat üzerine başka yerlerde tediye edilmediğini ve tekrar parasını almadığını ispat etmek için eklendiği konusunda bilgilendirmiştir.

Hacim Muhittin Bey, tüm memlekette 15-20 bin civarında olan mazbatanın sual edilerek tatbik edilmesinin imkânsız olduğunu dile getirmiştir. Ona göre örneğin; Ardahan’dan bir mazbata sahibi müracaat ettiği zaman, bütün Anadolu’da bütün kazalardan, livalardan, nahiyelerden tahkikat icra etmek gerekmektedir. Bu maddeten tatbiki mümkün olmayan ibarenin tayyı daha doğru olacaktır.¹⁹⁰

Riyaseti Celile’ye

Yedinci maddenin son fıkrasındaki (teminatı kaviye alınmak şartıyla) cümlesinden sonra gelen (Hazineden verilecek emir üzerine) cümlesinin tayyını teklif ederim.

Giresun

Hacim Muhittin¹⁹¹

Reis Beyin teklifi okumasının ardından teklif reye koyulmuştur. Takrir teklifi kabul edilmemiştir.

3.3.17. Türk Tüccarların Rusya ve Kafkasya’dan Temini Seyahatleri Hakkında Konuşması

TBMM’de 6 Nisan 1924 günü birinci reis vekili İsmet Bey tarafından oturuma açılan mecliste Hacim Muhittin Bey ve rüfekasının takriri okunmuştur. Takrir şöyledir; *Giresun Mebusu Hacim Muhittin Bey ve rüfekasının; Rusya ve Kafkasya’ya avdet zaruretinde bulunan Türk tüccarlarının temini seyahatleri temenniyatına dair takriri (4/31 ikinci sene) (Başvekâlete)*¹⁹²

¹⁸⁸ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:4, İ:28, S.250.

¹⁸⁹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:4, İ:28, S.251.

¹⁹⁰ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:4, İ:28, S.251.

¹⁹¹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:4, İ:28, S.253.

¹⁹² T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:30, S.335.

Aynı gün bir diğerk tkrir ise; *Giresun Mebusu Hacim Muhittin Bey ve refikinin; şekavet maddesinden Konya İstiklal Mahkemesine sevk edilen ve bilâhara masumiyetleri tebeyyün eden Dinar ve Sandıklı civarındaki aşairi seyyareden ve Saçıkartalı aşiretinden Cennet oğlu Osman ve kırk refikinin Hükümetçe satılıp malsandığında emanetten bulunan deve, sığır, keçi ve koyunlarının esmanı balığası olan on dört bin liranın kendilerine iadesi temenniyatınım utazammın tkriri (4/30 ikinci sene) (Başvekâlete)*¹⁹³

Her iki tkrir de temenni mahiyetinde olduğu için mecliste tartışmaya açılmamış Başvekâlete verilmiştir.

3.3.18. Teşkilat-ı Esasiye'nin Müzakeresinin Devamına Dair Tkriri

TBMM'nin 15 Nisan 1924 günü yapılan oturumunda okunan tkrire göre; "Giresun Mebusu Hacim Muhittin Bey ve on refikinin; Usulü Muhâkemei Hukukiye ve Usulü Muhakematı Cezaiye Kanunlarıyla Sulh ve İcra Kanunlarının bazı mevaddınımuaddil kanun lâyihasının ikmalî müzakeresini müteakip Teşkilat-ı Esasiye Kanunu lâyihasının müzakeresinin devamına dair tkriri. Okunan tkrirden sonra Reis Bey, tercih olunacak bir mesele olmadığını, reye koyulmamasını teklif etmiştir. Heyeti celile dağılmadan önce Teşkilat-ı Esasiye Kanununu çıkartmak arzusunda olduğu için bu kanunun müzakeresinin ona göre yapılabileceğini belirtmiştir."¹⁹⁴

3.3.19. 150'likler Müzakereleri Hakkında Konuşmaları

TBMM'de 16 Nisan 1924 tarihinde gizli celse meclis oturumunda müzakere edilen konu "Lozan Muahedenamesi mucibince ilân olunacak affı umumiden hariç tutulacak 150 kişilik liste üzerine müzakerat" hakkındadır. Millî Mücadele döneminde mücadeleye dahil olmayan ve yurtlarına karşı hainlikte bulunanlar olarak 150 kişi genel affın kapsamı dışında bırakılmıştır. Konferansın kararları TBMM'de onaylandıktan sonra genel affın dışında tutuşacak kişileri belirlemek üzere 16 Nisan tarihinde gizli celseye aktarılmıştır. Dahiliye Vekili Ferit Beyin konuşmasında açıkladığı üzere 1000 civarında sayısı belirlenen liste önce 600'e daha sonra da 300'e düşürüldüğü, hanedan mensuplarının da 1 Kasım 1922 tarihli TBMM'de kabul edilen 308 numaralı "TBMM'nin, Hukuku Hâkimiyet ve Hükümrininin Mümessili Hakikisi Olduğuna Dair" kararnameyle sürgün edildiği için listeye dahil edilmediği belirtilmiştir. Ferit Bey açıklamasında listeyi sekiz grup halinde ve hain olarak nitelenen bu kişileri şu başlıklar altında toplandığını açıklamıştır;

1. Sultan Vahdettin, hanedan yasasıyla yurtdışına çıktığından o listeye alınamayacak fakat Vahidettin'in bütün icraatına yakından iştirak etmiş ve imalî nüfuz etmiş beş-altı kişi,

¹⁹³ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:30, aynı yer.

¹⁹⁴ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:38, S.726.

2. Sevr Muahedesi imzalayan kabine,
3. Kuvayı İnzibatiyeyi teşkil eden kabine,
4. Çerkez Ethem ve yanlıları,
5. Türklerin dünyada en zalim, en hain, en âdi bir millet olduğunu ve bilâkis Yunanlıların en medeni, en insani, en ulvi mefkûrelerle hareket ettiğini ve Türkleri Türkiye’den kovmak isteyen zaten Türkiye’de Türk olmadığını iddia eden ve İzmir’de inikat eden bir çerkez kongresi düzenleyenler,
6. Kurtuluş savaşı sırasında düşmanla iş birliği yapan çeteler ve başkanları,
7. Hududumuz haricinde, muhtelif noktalarda, muhtelif isimlerle hilafet komitesi, Anadolu komiteleri, ihtilal komiteleri suretinde teşekkül eden komitelerin yöneticileri,
8. Memleketin en buhranlı devirlerinde düşmanla birlikte hareket ederek memleketin muzafferiyetine engel olmaya çalışan bir takım deni matbuat adamları.¹⁹⁵

Lozan Konferansına göre sayı 150 kişiyi geçemeyeceği için TBMM’de yoğun bir mesai ile 16 Nisan-23/24 Nisan tarihlerindeki iki gizli celse ile liste netleştirilmiştir. Fethi Okyar Bey’in riyasetinde toplanan gizli celsede hangi prensipler üzerinde durulacağına dair sert tartışmalar yapılmıştır. Meclise aktarılan 600’lükler, 300’lükler ve 150’likler şeklinde üç farklı liste oluşturulmuştur. Bunların içerisinde 150’likler içinden çıkarılıp diğer listelerden dahil edilmesi daha elzem olan isimler hakkında tartışılmıştır. İsimler Ferit Bey tarafından okunmuş zaman zaman listeye eklenmesi gereken isimler milletvekilleri tarafından aktarılmıştır. Örneğin Tekfur dağı Milletvekili Faik Bey Dahiliye nezaretinde bulunan Âdil beyin listede bulunmadığını dahil olması gerektiğini belirtmiş Ferit Bey onu destekleyerek, kendisinin ahmak ve budala bir kişi olduğunu söylemesi üzerine itirazlar yükselerek onun da listeye eklenmesi gerektiği söylenmiştir. Hacim Muhittin Bey, söylenen kişinin Meclis-i Ayan’da “Kuvayı Milliye ölüyor!” şeklinde bağırarak kişiyi olduğunu eklemiştir. Sözlerinin devamında şöyle devam etmiştir; “...Âdil beyi ahmak bir adam dediniz. Halbuki okuduğunuz cetvelde Gonenli Galip Bey isminde birisini işittim. Galip Beyin anasını da babasını da kendisini de bilirim. Galip Bey bir cürüm yapmıştır. Allah’ın yarattığı ve yaratacağı adamların en budalası ve en ahmağıdır. Âdil Beyi neden deftere yazmıyorsunuz?”¹⁹⁶ sorusu üzerine Ferit Bey Âdil beyi gözüyle gördüğünü ve konuştuğunu bu nedenle böyle düşündüğünü söylemiştir. Hacim Muhittin Bey cevabında; “Ferit Beyefendi onun bu memlekete ne kadar fenalık ve hıyanet etmek istediğini biz biliriz, siz de bilirsiniz. Girmesi lâzımdır.”¹⁹⁷ İfadelerini aktardıktan sonra İstanbul’da İngilizlerin irtibat zabiti ve memlekete en yüksek fenalık yapanlardan ser komiser Vanlı Cemil Beyin girmesi teklifinde bulunmuştur.¹⁹⁸ Emniyeti Umumiye müdür muavini Ispartalı Kemal Bey’in de girmesini teklif etmiştir. Kemal Bey’in listede olduğu belirtilmiştir. Bir diğer isim teklifi

¹⁹⁵ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.434-435.

¹⁹⁶ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.445.

¹⁹⁷ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.446.

¹⁹⁸ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.446.

olarak ise Hazine-i Hassa'dan Refik Beyin de adı okunmuştur. Eklenmesi veya çıkarılması gerekli isimler milletvekilleri tarafından görüşüldükten sonra liste üzerinde yapılacak olan düzenlemelerden sonra yeniden meclise getirilmesi kararlaştırılmıştır.

22/23 Nisan 1924'te gizli celse oturumunda Ali Sururi Bey'in reisliğinde 150 kişilik defterin tetkiki için celse açılmış ve müzakereler başlamıştır. Saruhan Milletvekili Reşat Bey'in listeye dahil olmasını istediği ve ismini zikrettiği kişi Eşme kazasının Garipler karyesinden Mavan oğlu Mustafa'dır. Hacim Muhittin Bey bu kişiyi tanıdığını şeni bir kişi olduğunu ifade etmiştir;” ...*Reşat Bey'in Heyeti Celileye arzettiği Mavan oğlunu ben şahsan tanırım. Yunan işgali zamanında filhakika bu hain şahsiyetin bu memleket aleyhine ve Yunanlılar lehine yapmadığı şenaat ve cinayet kalmamıştır. Yalnız bu memlekette bir dakika yaşatılması caiz olmayan bir şahsiyettir...*”¹⁹⁹söyleyerek listeye alınmasının çok yerinde olduğunu belirtmiştir. Ardından kendisinin Karesi Mutasarrıfı olduğu dönemde Ayvalık Kaymakamlığı görevi yürüten Osman Nuri'nin de alınmasını istemiştir. Sözlerine şöyle devam etmiştir;” ...*İngilizlerle teşriki mesai etmiş, casusluk yapmışlardır. Bolu'yu berbat etmiştir. Sonra biz Balıkesir'de uğraşırken bu hain İstanbul'dan Balıkesir Mutasarrıflığını taahhüt ve kabul etmiştir ve 300 gönüllü Arnavut jandarma ile gelmek istedi. Fakat gelemedi. Çünkü ölüm vardı orada. Ondan sonra yine bu Osman Nuri Bolu Mutasarrıfı olmuştur. Ferit Hükümetinin Bolu Mutasarrıfı olmuştur. Orada da yapmadık fenalık bırakmamıştır. Sonra Dersim Mutasarrıflığına tayin edilmiş, bunu Heyet-i Temsiliye tevkif etmiş fakat her nasılsa yakasını kurtarmış ve Bulgaristan'a kaçmıştır...bu kâfi gelmiyormuş gibi bu melun şahsiyet elan daha bu memlekette valilik almak için veya bu memleket namına ecnebi memleketinde memuriyet kabul etmek için müracaatta bulunuyor. Buna da Karahisar Mebusu Ali Bey'i işhat ederim. Bunu kendisinden isterim. Bu adamların elan bu memlekette laf söylemeğe ve memuriyet istemeğe nasıl hakkı vardır?*”²⁰⁰ Hacim Muhittin Bey konuşmasının devamında oldukça önemli gördüğü bir kişiyi daha zikretmiştir. “...*İzmir'de bir köylü gazetesi çıkıyordu...Köylü Gazetesinin yaptığı fenalıkları hepimiz bilirsiniz. Bu gazete ve bu gazetenin sahibi Refet ve bu hain şahıs ki bütün memleketçe tanınmış hain bir şahıstır. Neredendir, malum ve meçhuldür. Dahil değildir.*”²⁰¹ Cebelibereket Milletvekili Avni Bey'in dahildir yanıtı üzerin 150 kişi olan listede olmadığını söylemiştir. Hacim Bey'in zikrettiği bir diğer isim İzmir'de Belediye Reisi olan Hacı Hasan Paşa'dır. Onun da Yunanlılar lehine en büyük fenalığı yağan kişilerden olduğunu belirtmiştir. Bolu Milletvekili Şükrü Bey Hacim Muhittin Bey'in Osman Nuri'nin listeye dahil edilmesi gerektiğine dair talebine eğer o kişi dahil edilmezse listenin bir kıymeti yoktur sözleriyle desteklemiştir. Hacim Muhittin Bey'in görev yeri itibariyle batı cephesinde ve önemli görevlerde bulunmuş olması itibariyle yakinen tanıyıp şahit olduğu olaylar listeye dahil edilmesi açısından önem arz etmiştir. Ferit Bey üç ismi zikretmiş refik, Mavan oğlu Mustafa ve Osman Nuri beylerin listeye alınacağını

¹⁹⁹ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.448.

²⁰⁰ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.448.

²⁰¹ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.448.

söylemiştir. Bu noktada Hacim Muhittin Bey ve Karesi Milletvekili Mehmet Cavid'in meclise teklifini aktarıyoruz;

Riyaseti Celile'ye

Ferit Hükümetinin Ayvalık Kaymakamı ile Karesi, Bolu ve Dersim mutasarrıflıklarını kabul eden ve vatan ve gayemiz aleyhine bütün mefsedetlerini icra eyleyen ve bugün Bulgaristan'da bulunan Osman Nuri nam vezirin 150 kişilik listeye ithalini teklif eyleriz.

Giresun Mebusu

Karesi

Hacim Muhiddin

Mehmet Cavid²⁰²

Bu aşamalardan sonra listeye dahil edilecek bu üç kişi yerine listeden çıkarılacakların belirlenmesi üzerine tartışma başlamış, Ferit Bey listenin sonundan üç kişinin çıkarılmasını önermiştir. Genel listeden ehveni şer olan üç kişinin çıkarılması kararı alınmıştır. Daha sonra liste netleştirilmesi için toplanan Adliye, Milli Savunma vekaletlerinin de yardımıyla Dahiliye Vekaleti'nce hazırlanan liste 149 kişi oluşunca Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in başkanlığında toplanan 1 Haziran 1924 tarihli bakanlar kurulu kararıyla Köylü Gazetesi sahibi Refet'in de eklenmesiyle 150'likler saptanmıştır.

Aralarında Sultan Vahdettin maiyeti, Çerkes Ethem ve taraftarları, polisler, gazeteciler ve meclisteki görüşler sonucu belirlenen diğer kişilerin de bulunduğu liste 1 Haziran 1924 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Listeki kişiler mallarına el konularak sürgün edilmiştir. 28 Haziran 1938'de Gazi Mustafa Kemal Paşa hayatta iken çıkarılan bir kanunla affedilmişler, bir kısmı yurda dönerken, bazıları dönmemeyi tercih etmiştir.

3.3.20. İzmit Mebusu İbrahim Süreyya Bey'in Birtakım Memurun Davalarının Görüşülmesine Dair Tavrı Hakkında Konuşmaları

TBMM'nin 17 Nisan 1924 günü yapılan meclis oturumunda okunan ve Hacim Muhittin Bey'in konuya dair söz aldığı bir tavrı; "İzmit Mebusu İbrahim Süreyya Bey'in, birtakım memurinin aylarca suizan ve şüphe altında kalmamaları için tatilden evvel ya şûrayı devletin acilen teşkili veya muhakemat encümenlerine Ankara'da bulunan mebusların intihabı hakkındadır." Tavrı şöyledir;

"Azay-ı kiramın devarir-i intihabiyelerinde tetkikat icra ve bir müddet istirahat etmek maksadiyle Meclis-i Âlinin birkaç ay tatili içtima edeceği anlaşılmaktadır. Mebusanı kiramın Ankara'dan ayrılmaları dolayısıyla memurini muhakemat Encümeninin ve tetkik heyetinin de muattal kalacağı şüphesizdir. Halbuki evrakı tahkikiyesi bu encümenlerde bulunan ve atiyen bulunacak olan birtakım memurinin, tabiatıyla aylarca işlerine bakılamayarak gadir ve sefaletlerine

²⁰² T.B.M.M. GCZ, D:2, C:4, İ:2, s.461.

meydan verilmiş olacaktır. Bu Encümenlerce basit bir tetkik neticesinde beriyüzzime olduğu meydana çıkarılan bir takım biçare memurların aylarca suizan ve şüphe ve maddi sefaletle maruz kalmalarına Meclisi Âli sebebiyet verecek, manevi mesuliyetini de yüklenecektir. Adlû hakka memur olan ve bunun kendine şiar edinmiş olan Meclis-i Âlinin tatil etmeden evvel buna bir çare olmak üzere ya şurayı devletin acilen teşkilini veyahut tatil esnasında muhakemat Encümenlerinin münhallerine Ankara’da bulunan Mebusanı kiramanın intihabı hakkında Divan-ı Riyasete mezuniyet itasını arz ve teklif eylerim.”²⁰³

Takrir üzerine sözü alan Hacim Muhittin Bey, meselenin oldukça mühim olduğunu belirtmiştir. Takrirlerinde belirttikleri gibi bir aydan beri yüz dokuz evrakı sonuçlandırdıklarını fakat bundan hariç tetkik edilmesi gereken ve sonuçlandırılması gereken takriben 700 takım evrak olduğunu bunların da tetkik edileceğini açıklamıştır. Sözlerinin devamında; “...bizden evvelki Encümenler tarafından tetkik edilmiş, kararları tespit edilmiş ve fakat mazbataları yazılamamış ayrıca 800 takım evrak vardır. Bunların bir kısmında hukuku umumiye, hukuku hazine vardır. O memurlar ceza görecekler ve mütenebbih olacaklardır. Sonra bir kısım masum memurlar vardır. Onlar da beraat edecek, geçinecek ve yaşayacaktır. Şimdi açtırlar. Bir kısmı da mevkuttur. Arkadaşlar, yarın tatil olunca herkes gideceği gibi biz de gideceğiz. Bunun için Heyeti Celile bir tedbir düşünsün. Bu memurlar aç ve sefil kalmayınlar. Bundan başka altı ay zarfında takriben 500-600 evrakın daha gelmesi muhtemeldir. Bu itibarla 1500-2000 evrak olacaktır. Bu içinden çıkılmaz bir girive oluyor.”²⁰⁴ şeklinde konuşan Hacim Muhittin Beyin bu konuşmasına karşılık Kastamonu Milletvekili Ahmet Mahir Efendi Ne yapalı diye bir soru yöneltince Hacim Muhittin Bey; bir an evvel Şûrayı devletin teşkil etmesi gerektiğini bu işi çözümlen başka bir yolu olmadığını belirtmiştir. Konya Milletvekili Mustafa Fevzi Efendi ise doğrudan doğruya mahkemeye verilmesinin daha iyi olacağını açıklamış fakat Hacim Muhittin Bey bunun mümkün olmadığını aktarmıştır. Görülüyor ki; meclisin tatil edildiği süre zarfında şu anda 600-700 civarında bulunan Memurin Muhakemat Encümeninde bekleyen evrak sayısı ihtimaldir ki altı aylık tatil süresi zarfında iki bine kadar varabilir. Bu durumda cinayetle mahkûm edilmesi gereken bir adam veyahut masum olması nedeniyle salıverilmesi gereken bir kişinin olabilmesi ihtimali nedeniyle bir an evvel muamelenin yapılması gereklidir. Mecliste bu görüşe dair iki seçenek belirmiştir. Biri tatil zamanında mecliste kalıp bu vazifeyi yerine getirecekler, diğeri ise Teşkilat-ı Esasiye Kanununda teşkil eden Şûrayı Devletin eskiden var olan kısımların ıslah ve tadil edilerek kanunun çıkarılmasıdır. Mecliste bu düşünce kabul görmemiştir. Şurayı Devletin tatilden önce teşkil etmesinin mümkün olmadığı kanun dairesinde hareket edilmesi gerektiği konuşulmuştur. Tatilde Ankara’da bulunacak aza tarafından Memurin Muhakemat Heyetinin ikmalî için Divan-ı Riyasete mezuniyet vermek kanuna muhalif olacaktır. İntihap edilebilmesi için yeni kanun gereklidir. Kanun ise ancak kanunla tadil edilebilir. Meselenin oldukça önemli olduğunu belirten Kütahya Milletvekili Ragıp Bey’in teklifi şöyledir; “...encümen ve heyet birleşsinler, bir iki

²⁰³ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:40, S.800.

²⁰⁴ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:38, S.800.

gün zarfında Şûrayı Devletin teşekkülüne kadar bu vazifeyi meclis tatili müddetinde görebilecek bir heyete tevdi için bir şekil bularak 2-3 maddelik bir kanun getirsinler. Burada beş dakikada kabul edelim. Hem Meclisi Âli bundan temelli kurtulmuş olur, hem de Şûrayı Devlet teşekkül edinceye kadar bir şekil bulunur ve iş yürür. Yoksa şimdi Meclisi Âli tatili düşünürken buna derhal bir karar verilemez, düşünülemez...”²⁰⁵ sözlerinin ardından yeniden görüşmek üzere Muhakemat Encümen Komisyonuna sevk edilmiştir.

3.3.21. Memurinin Muhakemat Encümeninden Bazı Memurların Tahkikat İçin Mezun Edilmelerine Dair Teklifi

TBMM'nin 3 Aralık 1924 tarihinde Kâzım Paşa reisliğinde yapılan meclis oturumunda encümeninde müterakim evrakın tetkik ve intacı için Memurinin Muhakemat Encümenine mensup azayı kiramın mezun addedilmeleri hakkında mezkûr Encümen Riyasetinden mevzut tezkere okunmuştur.

Riyaseti Celile'ye

Heyeti Umumiyece intihap olunup 25 Teşrinisani 1340 tarihinde tetkikata başlayan encümenimiz şimdiye kadar mevcut evraktan bir kısmını intaç etmiş ise de elyevm bin yirmi bir adet evrak vardır. Fakat Azayı Kiramın diğer encümenlerde de vazifesi bulunmak itibariyle devam etmesi ve öğleden sonra da Heyeti Umumiyede hazır bulunması iktiza ettiğine ve bu sebeple dahi muntazaman içtima edilememekte olduğuna göre hukuku umumiye ve şahsiyeye taalluk eden marelarz evrakı müterakimen tetkik ve intacı uzun zaman mütevakkıf bulunduğu varestei arz ve izahtır. Her ne kadar Şûrayı Devlet teşkili mutasavver ise de bu bapta kanunun bu sene çıkması gayri melhuzdur. Binaenaleyh hukuku umumiye ve şahsiyenin uzun zaman sürüncemede kalmamasını temin için Encümenimize mensup azayı kiramın işbu evrakları tetkik ve intaç edinceye kadar Heyeti Umumiyece mezun addedilmesini arz ve teklif eylerim.

Memurini Muhakemat Encümeni Reisi

Giresun Mebusu Hacim Muhittin²⁰⁶

Okunan tezkerenin ardından mecliste izahat verilsin sesleri yükselmiştir.

Encümen Reisi Hacim Muhittin Bey encümenin işe başladığı zamandan beri ancak üç içtima yapabildiğini 90 evrak intaç ettiğini, 1021 evrakın mevcut olduğunu ve bir taraftan da evrakların gelmeye devam ettiğini söylemiştir. Böyle devam ettikleri takdirde altı ayda bu işin bitirilme imkanının olmadığını söyleyerek meclisten bir, bir buçuk ayda evrakın muamelelerinin intacı için izin istemiş ve açıklamasını şu sözleriyle sürdürmüştür; “...çünkü bekleyen binlerce memurlar

²⁰⁵ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:40, S.801.

²⁰⁶ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:15, S.434.

vardır. Bunlardan bir kısmı kurtulacaktır. Bir kısmı açıtır, sefildir. Karınlarını doyurmak lazımdır. Bir kısmı da mahkûm olacaktır. Hukuku millet mutazzarrır olmaktadır. Binaenaleyh bu gibilerin mahkumiyetlerinde intibah vardır. Bu itibarla encümeninize müsaade buyurulmasını rica ederim."²⁰⁷ Bu sözler üzerine Trabzon Milletvekili Hasan Bey Hacim Muhittin Beyi haklı bulmuş, meclis de kendisini destekler şekilde çok doğru sesleriyle katılmıştır. Hasan Bey'in Teşkilat-ı Esasiye Kanununun emrettiği şeyi bir an evvel yerine getirmek için hem de Memurin Tetkik Encümenince mevdu vazifesini yerine getirmesi işlerin süratle çözülmesi için Heyeti Celile'nin bir an evvel Şûrayı Devlete ait kanunu müzakere etmesi teklifi üzerine Hacim Muhittin Bey, bunların ayrı ayrı meseleler olduğunu Şurayı Devletin teşkilinin ayrı bir mesele, Encümen âzasının mezun addedilmesinin ayrı mesele olduğunu cevaplamıştır. Şurayı Devlet teşkiline ait kanunun birkaç günde hatta birkaç ayda çıkmasının çok zor olduğunu belirtmiştir. Talep şudur ki; encümen azası mezun addedilmeli ve yalnızca komisyonun bu işiyle ilgilenmelidir. Isparta Milletvekili endişesini dile getirmiştir. Endişesi mezuniyetten istifade ederek İstanbul veya başka bir yere giderek işlerin yüzüstü bırakılmasıdır. Hacim Muhittin Bey ise Encümene itimat edilmesi gerektiğini belirtmiş ve "...Encümeniniz iş görmek için ve mevrit işleri intaç etmek için ve ahvali pek acıklı olan memurların hallerini terfih etmek için mezuniyet istiyor."²⁰⁸Sözlerini sarfetmiştir.

Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Beyin işlerinin her gün mü devam etmesi gerektiği sorusuna her gün yapılarak çözülebileceğini yanıtlamıştır. Bozok Milletvekili Süleyman Sırrı Bey itiraz ederek evvelki yılda kendisinin de o encümende görev yaptığını Heyeti Umumiyyeden mezun edilerek bu işin çözülemeyeceğini çünkü sürekli bir evrak geldiğini daimî süren bir iş olduğunu söylemiştir. İntaç imkanının olmadığını söyleyerek itiraz etmiş Hacim Muhittin Bey ise mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Görülüyor ki Hacim Muhittin Bey'in başkanlığında yürütülen Muhakemat Encümeni meclisten ayrı çalışma yaptıkları takdirde işlerin çoğunu halledebileceklerinin planını yapmışlar ve bunun yerine getirilmesini mümkün olduğunu görerek bir program dahilinde yürütmeyi meclisten talep etmişlerdir. Bir ay, bir buçuk ay gibi bir müddet zarfında meclis çalışmalarından mezun bir şekilde yürütecekleri bir çalışma süresi talepleri ile tezkerelerini sunan encümen riyasetinin istekleri mecliste oy birliği ile kabul edilmiştir.²⁰⁹

3.3.22. Niğde Mebusu Ata Bey'in Yerine Gelecek Aza İçin Verilen Tezkeresi

Hacim Muhittin Çarıklı, TBMM'nin 5 Ocak 1925 tarihli oturumunda Memurini Muhakemat Encümeni reisi olarak bir tezkere sunmuştur. Tezkereye şöyledir;

²⁰⁷ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:15, S.435.

²⁰⁸ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:15, S.435.

²⁰⁹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:15, S.435.

Niğde Mebusu Ata Beyden inhilâl eden Azalığa diğer bir zatın intihabına dair Memurini Muhakemat Encümeni Riyasetinden mevrut tezkere

Riyaseti Celile'ye,

Memurini Muhakemat Encümenine mensup Azayı Kiramdan Niğde Mebusu Ata Beyin, müddeti mezuniyeti uzun süreceğine ve encümende de dokuz azanın cümlesiyle birlikte tetkik olunacak evrak mühimme mevcut olmasına binaen miri mumaileyhin yerine müstacilen diğer zatın intihabına müsaade buyurulmasını rica ederim efendim.³ Kânunusani 1341

Memurini Muhakemat Encümeni Reisi

Hacim Muhittin²¹⁰

Bir aylık süre zarfında mezuniyet verilmiş olan encümen çalışmalarını yürütmeye devam etmiştir. Hacim Muhittin Bey çalışmalarını sürdürdüklerini bazı mühim meselelerin olduğunu ve bu meselelerin tetkik edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Niğde Mebusu Ata Bey iki ay mezuniyetle gittiği için encümene bir süre daha gelemeyeceği bu nedenle encümenin tetkikatı esasıyla yapmak için yerine aza belirlenmesini istemiştir. Talebini şöyle açıklamıştır; “...Ata Beyin yerine kendisinden sonra ekseriyete haiz olan Karasi Mebusu Haydar Adil Bey vardır. Heyeti Celileniz muvafık ve kabul buyurursa rey iş'arı ile onun azalığını Heyeti Celilenize teklif ediyorum.”²¹¹

Mecliste vekaleten ve daimî itirazlarına rağmen Haydar Ali Bey, Ata Bey istifa etmediği yalnızca geçici görev için mezuniyet aldığı gerekçesiyle onun yerine vekaleten azalığa getirilmiştir.²¹²

3.3.23. Ferit Bey'in Ermenilerin Gizlice İstanbul'a Duhulüne İzni Hakkında Konuşmaları

15 Şubat 1925 Pazar tarihli gizli celse meclis oturumunda Kâzım Paşa reisliğinde açılan toplantıda müzakere edilen konu “*Dahiliye Vekili Ferit Beyin Ermenilerin İstanbul'a duhulüne müsaadesi mezuu*” hakkındadır. Mevzu üzerine söz alan Ferit Bey'in mazbatası şöyledir;

Riyaseti Celile'ye,

Muhakemat Encümeni raporunun gerek bu hususta neşredilen nihayetsiz dedikoduların refi, gerek haysiyeti âcizanemin taarruzdan vikayesi nokta-i nazarından müstacelen ve derhal

²¹⁰ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:32, S.9.

²¹¹ T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:32, S.9.

²¹² T.B.M.M.Z.C., D:2, C:1, İ:32, S.10.

müzakeresini rica eder ve ricamın kabulünü Büyük Millet Meclisinin şimdi adaletperveresinden niyaz ve istirham ederim efendim.

Kütahya Mebusu

Ferit²¹³

Ferit Bey takririne dair söz alıp açıklama yapmak istemiş, hızlandırılmış bir şekilde müzakeresini teklif etmiştir.²¹⁴ Derhal müzakeresi kabul edilerek açık oturuma geçilmiştir. Ferit Beyin Dahiliye Vekili bulunduğu dönemde birtakım adamların tekrar İstanbul'a duhullerine tesadüf edilmiş fakat o dönemde meclis açık olmadığı için encümene havale edilmiştir. Meclis açıldığı dönemde tekrar gündeme gelmeyince Encümen mazbatası ile gündeme gelmiştir. Memurin Muhakemat Encümen Reisi göreviyle Hacim Muhittin Bey söz alarak usule dair izahatta bulunmuştur. "...mazbatamızda arz ettiğimiz veçhile, bu dört evrakta maznun gösterilen birçok memurlar vardır. Bu meselede duhullerine veya çıkmamalarına emir vermiş olan Dahiliye Vekili esbaki Ferit Beyefendi vardır. Memurin muhakematının 15'inci maddesinde böyle efâlimurtabitadan dolayı bir hüküm verilmek lâzım gelirse en büyük memura tebean hüküm vermek ve karar ittihaz etmek zarureti gösteriyor. Halbuki Ferit Beyefendinin bu emri ne suretle verdikleri ne zarureti idareye ve siyasiye ile verdikleri encümenince meçhuldür. Çünkü Encümenimiz Ferit Beyden sual sormak hakkını hâiz değildir ki sorsun. Bu itibarla Heyeti Celile'nize takdim edilmiştir. Ferit Beyden sual sormak lâzımdır. Bu emri niçin verdiniz? Buna biz muktedir ve salahiyyettar olmadığımız gibi böyle Heyeti Celile huzurunda bu isticvabın icrası da bilmem ne dereceye kadar muvafık olur. Bendenizce bu meselenin iptidai şubede hal ve ondan sonra buraya gelmesi icabeder."²¹⁵ Ferit Bey bu usul açıklamasının üzerine söz alarak kanuna aykırı hareket etmediğini yarım saatlik bir süre zarfında bunu Heyeti Celile'ye ispat edeceğini söylemiştir.

Usule dair milletvekilleri söz alarak açıklamalarda bulunmuşlardır. Dahiliye nizamnamesinde 127.madde Heyet-i Vükeladan biri aleyhinde şikâyet olması durumunda usulün nasıl olacağına dairdir.

Madde 127'ye göre; "Meclis-i Mebusan azasından biri veyahut birkaçı heyeti mebusanın dahili daire-i vazife olan ahvalden dolayı vükelâyı devletten bir zat hakkında mesuliyeti mucip şikâyet beyan etmek istedikleri halde reise bir takrir ita etmek lâzım gelir. Takrir reis tarafından mebusana badel ihbar Heyeti Umumiyece kura ile tayin edilecek bir şubeye tarihi itasından nihayet üç güne kadar irsal olunur. Şubece tahkikatı lâzime icra ve iştikâ olunan zat tarafından izahatı kâfiye istihsal

²¹³ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14 İ:2, s.

²¹⁴ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.484-485.

²¹⁵ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.485.

olunduktan sonra şikâyetin şayanı müzakere olduğuna ekseriyet ârâ ile karar verildiği halde bir kararname terkip olunup Heyeti Umumiyyeye arz olunur.”²¹⁶

İki tahrir üzerinde durulmuştur. Biri yalnız Ferit Beyin vereceği izahatı dinlemekle yetinilmesi gereğidir. Bir diğeri ise mazbatanın kura ile çekilecek bir şubeye havalesi ve takip muamelesidir. Şubeye havale edilsin tahriri kabul edilmemiştir. Mevzunun hassasiyeti nedeniyle daha geniş bir zaman diliminde gizli celsede müzakere edilmesine karar verilmiştir.

18 Şubat 1925 Çarşamba günü Kâzım Paşa reisliğinde açılan gizli celse oturumunda Ferit Bey, mübadeleye tabi olmayan gayrimüslimlerin ülkeye dönmelerinin kanuna aykırı olmadığını, Lozan’da belirlenen mübadele gereğince Rum ve Ermeni firarilerden ceza almayanların girmesinin kabul edildiğini ifade etmiştir. Benon Değirmenciyan, Karnik Sebuhyan, Gümüş Gerdenyan ve Vahram Börekciyan’ın girmelerine izin verdiğini kabul etmiştir. Konuşmasında bu kişilerin sınır dışı edilmelerinin nedenlerini üç madde ile açıklamıştır; ilk olarak milli çıkarları gözettiği için, ikinci olarak ise dönemin İstanbul basınında yankılanan bu hadisenin muhalif gazete haberlerinde yapılan eleştirilerin önünü almak istemesinden ve rüşvet iddiaları nedeniyle bu memleketin para verilerek girilebilecek bir yer olmadığını göstermek amacıyla çıkardığını söylemiştir.²¹⁷ Ferit Bey, bu emirleri verdiğini kabul ederken emir verildiği zamanda uygulayan memurların emri ifa etmekten başka bir amaçlarının olmadığını bu nedenle bu meseleden kaynaklı yargılanmalarını talep etmiştir. Konuşmasının son sözleri olarak hakkında isnat edilen suçlamaların katiyyen yalan olduğunu, bu zamana kadar şerefiyle yaşadığını, bundan sonra da tek amacının bu olduğunu söylemiştir.

Hacim Muhittin Bey söz alarak Ferit Bey’in ağlayarak kürsüyü terk etmesine çok üzülüğünü Encümenin Ferit Bey’i Divan-ı Âliye sevk etmek ya da mahkûm etmek gibi bir hedeflerinin olmadığını, buna dair fikirlerinin de olmadığını belirtmiştir. Bazı mütenakis emirlerin görülmesi nedeniyle takdirin Heyeti Celile’ye bırakılmıştır. Sözlerine şöyle devam etmiştir; “...Heyeti Celilece malum olduğu veçhile, bir seneden beri efkârı umumiyeyi, matbuatı, hükümeti ve Heyeti Celileyi işgal etmiş bir Ermeni meselesi vardır. Encümeniniz bir müddetten beri bu Ermeni meselesine vazıulyed idi. Tetkikatını ikmal etmiştir. Bunlardan bir kısmı merkezi hükümetle alâkadar olmadığı için, doğrudan doğruya yapılmış efal olduğu için Encümen salâhiyeti dairesinde bunlar hakkında kararını ittihaz ve icrayı icabına tevessül etmiştir. O mesele öyledir. Ve tabî tetkik heyetinde de görülecektir. Telgraf orada da tetkik edilecektir. Encümenin hatası varsa orada tashih olunacaktır...”²¹⁸Hacim Muhittin Bey’e göre meselede ismi geçen mebuslar vardı ve bunlar iki kısımdı. Birinci kısım Mustafa Fevzi Efendi ve Necmettin Molla Efendi idi. Mustafa Fevzi Efendi’nin vaziyetini şöyle açıklar;” ...vekil Ferit Beye müracaat edip Sebuhyan lehinde tavassut ve

²¹⁶ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.488.

²¹⁷ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.502.

²¹⁸ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.503.

iltimasta bulunmaktan ibarettir ve onların maksadı rica etmekten ibarettir...” Necmettin Molla Efendi için ise; “...mebus olmadan altı ay evvel Vahram Sebuhyan namında birisine ait bir şirket ve istihkak davasını ve her dava vekilinin kabul ettiği gibi kabul etmiş ve rüfekasından Necati Bey isminde birisine bunun takibini havale etmiştir...”²¹⁹ düşüncesindedir. Onun bir dava vekili olarak iş yaptığını, davasında haklı veya haksız olduğunun kararının ait olduğu makam tarafından tetkik edilebileceğini bu yüzden kendi meseleleri olmadığını söylemiştir. İkinci olarak meselede adı geçen diğer mebuslar vardır. Gaziantep mebusu Kılıç Ali Bey, Maraş Mebusu Mithat Bey, Menteşe Mebusu Yunus Nadi Bey, Urfa Mebusu Yahya Kemâl Bey, Karahisar-1 Sahip mebusu Ruşen Eşref Bey’dir. Adı geçen mebusların İstanbul’da bir iş komitesi kurmak istediklerine dair iddialar mevcuttur. Mebuslardan bazılarının Hüsnü Naili Bey’e mektup yazdıklarını ve altında kurşun kalem ile bazı ibarelerin yazılı olduğunun Encümen tarafından tetkike dahi ihtiyaç duyulmadığını ve bunların yalnızca bir dedikodudan ibaret olduğunun kararına vardıklarını söylemiştir. Çünkü konuya dair herhangi bir ihbar dahi olmamıştır. Mecliste muvafaktır sesleri yükselmiştir.

Hacim Muhittin Bey’in Değirmenciyan meselesine dair izahati şöyledir; “...bu adam Türk tebaasından imiş ve hakikaten İtalyan lesepasesi ile 8 Teşrinievvel 1338’de ve kaydettirmeksizin king Aleksandır vapuru ile hareket etmiştir. Türk pasaportu almamıştır. Bükreşte bulunan ve Türk tebaasının himayesini deruhte eden İsveç konsolosundan 14 Mart 1923 tarihli ve 2345 numaralı himaye varakası almış ve İstanbul’a nasılsa çıkmıştır. Avdetinden bir hafta evvel pederi tarafından verilen arzuhal üzerine birinci şube ifadesiyle keyfiyet Dahiliye Vekâletinden istizan edilmiştir ve bunun Anahida namında bir vapurunu Kuvayı milliye emrinde çalıştırdığından ve cemiyeti Hayriye’ye birçok muavenetlerde bulunduğundan filân bahsedilmiştir. Fakat Vekâlet bununla iktifa etmemiş avdetinde mahzur olup olmadığını Emniyeti Umumiyyeden sormuştur. Emniyeti Umumiye ifadesiyle 18 Teşrinievvel 1339 tarihli Benon Demirciyan ve akrabaları ve polis müdüriyeti bir Anahida vapurundan bahsediyorlar; evraki tahkikiye buradadır. İcabderse tetkik buyurursunuz...”²²⁰ Değirmenciyan’ın Anahida’yı Kuva-yı milliye mensuplarına kiralamış, Kuva-yı Milliye’de çalışacağını bilerek Kuva-yı Milliyyeye hizmet edeceğini bilerek kiraya vermemiştir. Bilakis yabancı memleketlere kaçırılmamak şartıyla taahhüt altında olarak ve parası peşin olmak üzere kiraya verilmişti. Başka yer ise Kuva-yı milliyenin nüfuzunda olan yerlerdi. Bazı cemiyeti Hayriye’ye yüz lira civarında, Ermeni cemiyetine ise iki bin lira vermiştir. Hacim Bey bu hususlarda Dahiliye Vekaletinin haberi olduğu nedeniyle değil tahkikat sırasında meydana çıktığı için söylemiştir. Bunun yanında daima Değirmenciyan’ın sadakatinden bahsedilmektedir.²²¹

İstanbul polis müdüriyeti, emniyeti umumiye ifadesi ile yeniden tahrirata cevaben Değirmenciyan’ın İstanbul’un işgali sonrası firar edip geri döndüğünü 7-8 aydan beri İstanbul’da

²¹⁹ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.503.

²²⁰ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.503.

²²¹ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.504.

bulunduğu ve bu gibilerin memlekete kabul edilmemeleri ve hemen iade edilmelerinin gereğini yazmaktadır. Emniyet-i Umumiye Kalem-i Mahsus ifadesiyle yazılan soruya cevap olarak yazılan tahrirati Hacim Muhittin Bey aynen arz ettiği dikkati çekmektedir. İlgili tahriratta şöyle denilmekteydi;

1. Benon Demirciyan Efendi hakikaten İstanbul'un hükümeti cumhuriyeye intikali sırasında firar ve bilahara ecnebi pasaportu ile avdet etmiştir. 7-8 aydan beri buradadır.
2. Bu suretle firar edenlerin gelmemesi iktiza ederken Beton Değirmenciyan Efendi gelmiş ve deniz merkezinden kaydettirmek suretiyle serbestçe kendisi geçmiştir.
3. Mumaileyhin bu serbestisini temin edebilmesi için iki bin lira, daha fazla feda ettiği, hükümetin şerefini muhil bir surette rivayet edilmektedir. Gerçi kendisi bizzat kimseye para vermediğini ifade etmekte se de her emrine âmade olduğu söz arasında gayet manidar bir şekilde beyan etmektedir.
4. Benon Değirmenciyan Efendinin birine para vermiş olduğu bence şüphesizdir. Yalnız bu zatın değil, daha birçok Rum ve Ermeniler hakkında tahkikata mübaşeret olunduktan sonra sarfı nazar olunmuştur, ki bunların hepsinden de para alındığı teyyüd eder.²²²

Hacim Muhittin Beyin belirttiği hususlarda üzerinde durduğu nokta zabıtalara para aldığı şüphesiz olduğudur. Zira zabıtada gördükleri perişanlık işten çok çıkar gözettilerini ispat etmektedir. Ona göre Değirmenciyan'dan para alındığı çok gerçektir ancak ispat etmesi çok zordur.²²³

Hacim Muhittin Bey açıklamasının devamında Encümenin yanıtlanmasını istediği şu soruyu yöneltmiştir; "...2 Nisan'da Benon Değirmenciyan mademki; 7-8 aydan beri buradadır. Onu çıkarmayın diğerlerini çıkarın diye emir vermiştir. 25 Nisan 1340 tarihli telgrafta hepsini de sui muameleye meydan vermeden çıkarın diyorlar. Perşembe günü akşamına kadar da hudud haricine her halde çıkarın, bize cevap verin deniliyor. Demin kendileri dediler ki; avdetlerinde hiçbir sebebi kanuni, manii kanuni yoktur...mademki kanunen avdetleri lâzım imiş. Kanunen memlekette bulunan, müsaade edilen bir adam, niçin çıkarılmıştır?"²²⁴ Yine Hacim Muhittin Bey, 5 Eylül 1339 tarihli ve 6549 numaralı Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ifadesiyle bir emirden bahsetmektedir. Bu emirin beşinci maddesine son fıkra olarak şu ifade geçmektedir; "...keza düşmanlarla teşriki mesai edip memleketimizden firar veya muhaceret edenler veya ecnebi pasaport veya lesepesesiyle gitmiş olanlar, mübadeleye tabi Rumlar avdet edemez."²²⁵ Ortada böyle bir madde varken encümenin aklını karıştıran nokta bu emir varken, bu emre rağmen duhulleri menedildiği halde neden Ermenilerin geri

²²² T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.504

²²³ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.504

²²⁴ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.505.

²²⁵ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.505.

dönüşlerine müsaade edilmiştir. Ferit Beyin buna cevabı ise; “ifa edilmemiştir ve ondan Dahiliye Vekaleti bu salahiyeti kendisi hıfzetmiştir.” olmuştur.²²⁶

Sebuhyan meselesinde Hacim Muhittin Bey’in açıklamaları şöyledir; “*Sebuhyan Karnik’de Türk tebaasından olduğu halde Ermeni pasaportu ile ve zevcesiyle gitmiştir. 1 Mayıs 1339’da Piyerloti vapuru ile gelmiş ve şehre çıkmıştır. Bu adam daha evvel birkaç defa geldiği halde, şu arzettiğimevaminin fıkрасına tevfikan memlekete kabul edilmemiş ve iade edilmiştir.*”²²⁷Fakat burada erkek kardeşi tarafından buna dair bir arzuhal verilmiş, arzuhale 1.şubeden yazılan derkenarda hakikat dışı olarak Sebuhyan’ın Türk pasaportu ile seyahat ettiği yazılmıştır. Bu da polis müdüriyetine haber verilmeden o şube arasından döndürülerek, tertip ile doğrudan doğruya çıkarılıyor. Fakat Deniz Merkez Memuru (adı belirtilmiyor) polis müdüriyetinden emir almadan kimsenin çıkmamasına dair emir aldığı için şubeden verilen bu emri dinlemiyor ve polis müdüriyetine gönderiyor. Polis müdüriyeti Sebuhyan’ı iade ediyor.

Hacim Muhittin Bey 1339 Ağustos ayında oğlu Vahram’ın İstanbul’a müracaatından bahsetmiştir. “*İstanbul Vekaletten soruyor ve bunun da suretle daha evvel geldiği halde çıkarılmadığını yazıyor. Bunun üzerine Vekalet 20 Teşrinievvel 1339’da ademi kabul cevabını veriyor, memlekete koymayın diyor. Oğlu Vahram tekrar müracaat ediyor. Bu defaki istimâle cevaben polis müdüriyeti 19 Teşrin tarihli arızasında Sebuhyan’ın lehinde beyanı mütalaa ediyor ve hizmetlerinden, yararlandığından behsediyor. Buna rağmen Vekalet 4 Kânunuevvel 1339 tarihinde avdetine yine müsaade etmiyor...*”²²⁸Fakat en sonunda Sebuhyan’ın kötü bir halinin olmadığı belirtilerek dönüşüne müsaade edilmiştir.

Hacim Muhittin Bey, Dikran Gümüş Gerdenyan meselesine ise şöyle izahat vermiştir; “*...evvela 15 Teşrinisani 1338 tarih ve 125 numaralı Türk pasaportu alıyor. Fakat ayrıca zevcesiyle beraber 29 Eylül 1922 tarih ve 6961 numaralı İtalyan pasaportu alıyor ve 17 Teşrinisânidekaydile Palaski vapuru ile firar ediyor. Roma mümessilliğinin 18 Eylül 1339 tarihli tahriratına atfen 2 Teşrinievvel 1339 tarihli evrakla Dahiliye Vekâleti İstanbul’dan suâl ediyor. İstanbul Vilâyeti 9 Teşrinievvel 1339 ve 1/2301 arızası ile bunların Türk pasaportu alıp, ihtiyaten İtalyan pasaportu da alarak memleket haricine çıktığı hikâye ediliyor. Vekâlet 15 Teşrinievvel 1339 tarih ve 34887 numaralı cevabını Gümüş Gerdanyanın avdetine müsaade etmiyor ve buna zeylen 20 Teşrinisanide eski işarın aksine olarak avdetlerine müsaade ediyor.*”²²⁹

²²⁶ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.505.

²²⁷ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.505.

²²⁸ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.505.

²²⁹ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.506.

Vahram Gülbeneşyan'a gelince; "...İran tebaasındandır ve Cibali fabrikası müdürüdür. Bu İran pasaportu ile Marsilya'ya geçmek üzere 11 Haziran 1339'da İstanbul'a uğruyor. Fakat dizanteri hastalığı varmış. Sarayburnunda Fransız üssü bahrisinin bulunduğu yere ve bizim polislerimizin ifayı vazife edemedikleri bir noktaya çıkıyor ve oradan hastaneye gidiyor..."²³⁰ burada Hariciye murahaslığı müracaatı üzerine kalması için Vekili celileden izin istenmiş vekalet ise 21 Ağustos 1339 tarihinde cevap vererek kalmasının doğru olmadığı yönünde emir vermiştir. Ardından reji idaresi ihtiyarlığı ve hizmetlerinin yararlılığı nedeniyle muamelesinin de devam ettiğini de ilave ederek muamelenin yerine getirilmesi için kendisine müsaade verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu iltimas üzerine vilayet iki ay müsaade vermiştir. Önemli bir nokta olarak Encümenin dikkatini çeken hususlardan biri aynı reji idaresinin müracaatı ve iki ay müsaadeyi ihtiva eden dernekenarın bir tarafında -polis müdürünün el yazısı ile yazılmış "Vekil Beyin emri ile sevkinden sarfı nazar edilmiştir" ibaresi 21 Teşrinisani tarihi ile yazılmasıdır.

Cebel-i Bereket milletvekili İhsan Bey biraz aydınlanmak ve bir karar verebilmek için Encümene bir soru yöneltmiş ve Ferit Beyin emirlerinde kanuna muhalif bir karar mı verdiğini sormuştur. Hacim Muhittin Bey ise bunun takdirine Encümenin salahiyettar olmadığını bu nedenle Heyeti Celile'ye arz edildiğini söylemiştir. İhsan Bey ardından Encümen'in kanaatinden anladığına göre cezayı gerektirecek bir meselenin ortada olmadığını söylemesi üzerine Hacim Muhittin Bey Encümenin buna da kanaattar olmadığını, tahkikat yapılarak bir kanaate varılacağını, bunu yapmanın ise Encümene salahiyettar olmadığını onun için de meclise arz edildiğini belirtmiştir.²³¹

Mersin Milletvekili Niyazi Bey söz alarak, Lozan'da Ferit Bey'in ifade ettiği gibi Ermeni ve Rumlara dair bir fıkranın mevcut olmadığından bahsetmiştir. "*Muahedenin metninde ne sarahaten ne delâleten bunların duhulüne dair bir fıkrâ mevcut değildir ve affi umumi beyannamesiyle memleketi terk etmiş olan Ermenilerin memlekete duhullerine asla muvafakat kaydı yoktur ve bu kerraren konferansın muhtelif celselerinde heyeti murahasamız tarafından beyan ve tespit edilmiştir.*"²³²Sözlerinin devamında; bu meselenin sulh konferansında halledilen mevât dahil olamayacağını belirtmiştir. Memleketi terk etmiş olan Ermenilerin memlekete tekrar dönüşleri için Türk Hükümetinin asla ve kat'a bir taahhüt altında olmadığını söylemiştir. Dönüşlerinin Türk Hükümetinin müsaadesine bağlı olduğunu bu nedenle hiçbir hükümet muahedeye göre Ermenilerin memlekete dönüşlerini isteyemez düşüncesindedir.

Menteşe Milletvekili ve Hariciye Vekili Şükrü Bey de "...memleketten çıkan ve çıkarılan Rumlar ve Ermeniler hakkında hiçbir yerde Türkiye Cumhuriyet Hükümeti taahhüt altına girmiş değildir. Çıkan adamların geri gelmesi veyahut çıkarılması doğrudan doğruya devletimizin

²³⁰ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.506.

²³¹ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.507.

²³² T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.508.

kanunları ile nizamları ile idare olunur...” sözleriyle Niyazi Bey’i desteklemiştir.²³³ Karesi Milletvekili Ahmet Süreyya Bey uzunca yaptığı izahatında zaman zaman Türkiye’den kanun dışı yollarla firar edip yeniden Türkiye’ye rüşvet ve iltimas ile gelen Ermenilerin bulunduğunu ancak Ferit Bey’in bu hadiseye fiilen iştirak etmediğini, buna dair açık bir beyanat veya iddianın olmadığını, vekil bulunduğu dönemde ceza gerektirecek bir davranışının olmadığını ki hakkında tahkikat yapılmasını isteyen bir takririn de bulunmadığını belirtmiştir.²³⁴

Tüm konuşmalar ardından kâfi sesleri yükselmiş ve müzakerenin kâfi olduğuna karar verilmiştir.

Riyaseti Celile’ye,
Mesele tenevvür etmiştir, müzakere kâfidir.
Kastamonu
M.Fuat²³⁵

Ferit Bey’in verdiği izahatın kâfi görüldüğüne dair dört takrir verilmiş tüm takrirler aynı meyanda ifadeler içermiş ancak İbrahim Süreyya Bey’in takriri daha kati ifadeyi haiz olduğu için onun takriri reye konulmuştur.

Riyaseti Celile’ye,
Mevzuubahis Ermenilerin memleketimize girmeleri ve memlekette çıkarılmaları hakkında Dahiliye Vekili esbakı Ferit Beyin izahatını dinledik. Arkadaşımızın verdiği emirler kendi salâhiyeti dahilindedir. Harekâtında gayri kanuni bir muamele yoktur. Bu meselede Ferit Beyi şaibedar edecek bir hali hissedilmemiştir. Dinlenen beyanat neticesinde evrakın şubeye havalesini icap ettirecek bir vaziyet görülemediği cihetle müzakerenin kifayetini ve aleni celseye geçilmesini teklif eylerim.

İzmit
İbrahim Süreyya²³⁶

3.3.24. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey’in III.Dönem Giresun Milletvekiliği

Hüseyin Hacim Muhittin Bey, 1927-1931 tarihleri arasında Üçüncü Dönem Milletvekiliği seçimlerinde 516 oy alarak yeniden Giresun milletvekili olarak seçildi. 15 Ekim 1927 tarihinde mazbatasını alarak 1 Kasım 1927 tarihinde Meclis’e katıldı. 2 Kasım 1927’de ise mazbatasını onaylanarak görevine başladı. Bu dönemde meclis çalışmaları sırasında İçişleri Komisyonunda ve

²³³ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.508.

²³⁴ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.509-510.

²³⁵ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.510.

²³⁶ T.B.M.M. GCZ, D:2, C:14, İ:2, s.510.

Hayvan Sağlığı Zabıtası Geçici Komisyonlarında görev aldı.²³⁷ Arşivleri incelediğimizde Hacim Muhittin Bey'in bu dönemde meclis toplantılarında aktif olmadığını görmekteyiz.

---

²³⁷ Fahri, oker, **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM III.Dönem 1919-1923, C.III, Ankara, 1995, s.595-596.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HACİM MUHİTTİN (ÇARIKLI) BEY'İN BALIKESİR MİLLETVEKİLLİĞİ VE FAALİYETLERİ

4.1. Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in IV. Dönem Balıkesir Milletvekiliği

Hüseyin Hacim Muhittin Bey, 1931-1935 tarihleri arasında Dördüncü Dönem Milletvekiliği seçimlerinde Balıkesir'den 949 oy alarak seçildi. 4 Mayıs 1931 tarihinde meclise katıldı. Olağanüstü ve Birinci Toplantı yılında İçişleri, son yıl da meclis Anayasa Komisyonu'nda görev aldı.²³⁸ Temmuz 1931 yılından Temmuz 1934 yılına kadar Cumhuriyet Halk Fırkası İzmir İl Başkanlığı görevini yürüttü.²³⁹ Görevi sırasında İzmir'de bulunması ve görev sırasında yürüttüğü yoğun parti çalışmaları hasebiyle bu dönemde meclis genel kurul ve komisyon çalışmalarında aktif rol oynadığını görmemekteyiz.

4.2. Hacim Muhittin Çarıklı'nın V. Dönem Milletvekiliği ve Meclis Çalışmaları

Hüseyin Hacim Muhittin Bey, 1935-1939 yıllarını kapsayan Beşinci Dönem Meclis çalışmalarına 1173 oy alarak Balıkesir Milletvekili olarak katıldı. 8 Şubat 1935 tarihinde tutanağı onaylandı. 1 Mart 1935 tarihinde ant içerek meclis görevine başladı. Dahiliye ve Millî Mücadele Encümenlerinde üye göreviyle çalıştı. İş Kanunu'na ek kanun tasarısını müzakere etmek için kurulan geçici encümende görev aldı. Genel Kurul Çalışmalarında, Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi'nin 1936 senesi Bütçesi ve Ulusal Bayram ve genel tatiller hakkındaki kanun dolayısıyla söz alarak meclise katkıda bulunmuştur.²⁴⁰

Hacim Muhittin Bey'in bu dönem meclis faaliyetlerinde Kezer soyadını kullandığını ve meclis aramalarında Kezer soyadı çalışmalarına rastlanmıştır. Fakat Hacim Muhittin Bey, Kezer olarak aldığı soyadını karışıklığa engel olmak için mahkeme kararıyla Çarıklı soyadını almış, partisine yazdığı bir mektup ile soyadının bu şekilde düzenlenmesini talep etmiştir.²⁴¹

²³⁸ Fahri, Çoker, **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM IV. Dönem 1931-1935, C.II, Ankara, 1996, s.86.

²³⁹ Erdal, İnönü, **Coşkuyla Akan Aynı İrmakta CHP'den SHP'ye İzmir İl Başkanları**, SHP İzmir İl Başkanlığı yay., 1993, s.

²⁴⁰ İhsan, Güneş, **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM V. Dönem 1935-1939, Cilt II, Ankara, 2001, s.83.

²⁴¹ BCA (*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*), 382/1613/4, 04.02.1933. 490-1-0-0. Cumhuriyet halk partisi, Hacim muhittin çarıklı'nın sicil dosyası. Belge için bkz. Ek. 4.

4.2.1. Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanun Layihası Hakkında Konuşması

TBMM'nin 27 Mayıs 1935 tarihli meclis oturumunda Ulusal Bayram ve genel tatiller hakkında kânun layihası ve Dahiliye Encümeni Mazbatası görüşülmüştür.²⁴²

Kanun maddeleri;

Madde 1: “Ulusal Bayram yalnız Cumhuriyetin ilan edildiği 29 ilk teşrin günüdür. Türkiye'nin içinde ve dışında devlet adına yalnız o gün tören yapılır. Bayram 28 ilk teşrin öğleden sonra başlamak üzere 29 ve 30 günleri devam eder” dir ve madde aynen kabul edilmiştir.

2.madde ise Genel tatil günleri hakkındadır.

Buna göre;

- A- Zafer Bayramı; İstiklal Savaşı'nda son zaferin kazanıldığı 30 Ağustos günü (bugün Milli Müdafaa vekilliği tarafından hazırlanacak programa göre süel tören yapılır.
- B- Ulusal Egemenlik Bayramı; 22 Nisan öğleden sonra ve 23 Nisan günü,
- C- Bahar Bayramı; Mayıs'ın birinci günü,
- D- Şeker Bayramı; üç gün,
- E- Kurban Bayramı; dört gün,
- F- Yılbaşı günü; her yıl birinci kânunun 31nci günü öğleden sonra ve ikinci kânunun birinci günü.

Bu maddede yazılı tatil günlerinde ve birinci maddede yazılı ulusal bayramın 28 ve 30 teşrin günlerinde hususi yerlerin kapanması mecburi değildir.

Hacim Muhittin Bey, tatil günlerine itiraz etmiş ve “Arkadaşlar, kanun güzel, yalnız üç gün şeker bayramı, dört gün de Kurban Bayramı için tatil çoktur. Birer gün kâfidir.”²⁴³ Sözlerini sarfetmiştir. Yozgad milletvekili Sırrı İçöz cevaben; “iktisadi mülahazalar iledir. Çünkü şekerçiler ve diğer esnafın menfaati vardır” sözlerini aktarmıştır. Hacim bey bir teklifte bulunmuştur. Teklif şöyledir;

Yüksek Başkanlığa,

Şeker ve Kurban bayramları için ikişer gün tatili teklif ederim.

²⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:5, Cilt:3, İçtima: F, s.302-304.

²⁴³ T.B.M.M. ZC., D:5, C:3, İ: F, S.303-304.

Balıkesir

Hacim Kezer²⁴⁴

Bu teklif üzerine meclisten teklife itiraz sesleri yükselmiştir. Meclis başkanı tavrını nazarı dikkate alan olup olmadığını sormuş ve reddedilerek teklif nazarı dikkate alınmamıştır. Madde aynen reyeye konulmuş ve aynen kabul edilmiştir.²⁴⁵

4.3.2. Havayolları Devlet İşletme İdaresi 1936 yılı Bütçesi Hakkında Konuşması

TBMM'nin 29 Mayıs 1936 tarihli meclis oturumunda Havayolları Devlet işletme idaresi 1936 yılı bütçesi hakkında kanun layihası ve Bütçe encümeni mazbatasını müzakere edilmiştir. Afyon Karahisar Milletvekili Nafia Vekili Ali Çetinkaya bütçe müzakere edilirken izahat vermiştir. İzahatında havayolları servisinin Milli Müdafaaya mülhak olarak tesis edildiğini, sonraki dönemde ise nafia vekaletine devredildikten sonraki dönemde yaşanan gelişmeleri aktarmıştır. Sözlerinin devamında; *“Dragon Rapit adında İngiliz bir tip 3 tayyare aldık ve bu tayyareleri kullanacak olan pilot ve makinistleri Londra'ya göndererek üç aylık bir staj yaptırmak suretiyle yetiştirdik...bu tayyareyi bir pilot ve bir makinist sevk ve idare eder. İki makineli ve bizim tetkikimize göre gayet emniyetli bir tiptir. Arkadaşlar da emniyetle binebilirler.”* Bu konuşma üzerine Hacim Muhittin Bey, *“Parasız mı?”* şeklinde bir soru yöneltmiş Ali Çetinkaya Bey de şimdilik para alacağız şeklinde soruyu yanıtlamıştır.

Kanuna dair bütçe görüşmeleri tüm kalemlerde oylanmış nihayet Havayolları Devlet İşletme İdaresi 1936 mali yılı masrafları için 597 388 lira tahsisat verilmiştir.²⁴⁶

4.4. Hacim Muhittin Çarıklı'nın VI. Dönem Meclis Faaliyetleri

Hacim Muhittin Bey, 1939-1943 yıllarını kapsayan Altıncı Dönem mecliste Balıkesir milletvekili olarak görev yapmıştır. 459 oy ile 13 Ağustos 1939'da mazbatasını almış, 19 ve Ağustos 1939'da meclis tarafından onaylanmıştır. Hacim Muhittin Bey, milletvekilliği süresince Genel Kurul çalışmalarından ziyade, komisyon çalışmalarını tercih etti.

²⁴⁴ T.B.M.M. ZC., D:5, C:3, İ: F, S.304.

²⁴⁵ T.B.M.M. ZC., D:5, C:3, İ: F, S.304.

²⁴⁶ T.B.M.M. ZC., D:5, C:11, İ:1, s.330.

4.4.1. Hacim Muhittin Çarıklı'nın Tokat Depremi Hakkında Konuşması

TBMM kayıtlarından da anlaşıldığı üzere Hacim Muhittin Bey, 6. Dönemde meclis dahilinde pek az faaliyette bulunmuştur. Onun özellikle 20 Aralık 1942 günü meydana gelen Tokat depremine dair konuşması önemlidir.

30 Aralık 1942 tarihinde Refet Canitez'in başkanlığında toplanan meclisin en önemli gündemi, 20 Aralık Pazar günü Tokat vilayetinin Erbaa ve Niksar kazalarında meydana gelen ve hemen akabinde yangına neden olan deprem faciası olmuştur. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş, yaşanan felaket ve alınan tedbirlerle ilgili verdiği bilgilerden sonra kürsüye gelen Balıkesir Milletvekili Hacim Muhittin Bey, 82 yıl sonra, bugün dahi depremde yaşanan tahribatın²⁴⁷ temel nedenlerine değinen şu konuşmayı yapmıştır:

“Arkadaşlar, yer depremi denilen tabii hadiseyi hepimiz çocukluğumuzdan beri pek iyi biliriz. Bunun neticelerini ve doğurduğu faciaları çok görmüşüzdür. Şimdiye kadar bütün dünya ile uğraşan Türk milletinin karşısına maalesef birkaç yıldan beri tabiat hadisesi çıktı. Şimdi bununla savaşıyoruz, savaşaacağız ve savaştığımız her davada kazandığımız gibi bu savaşta da galip ve muzaffer olarak çıkacağımıza eminim. Yalnız tedbirlerimizi hadiselerin vukuundan sonra almağa çalışıyoruz. İşin sakat tarafı budur. Anadolu'nun her tarafını çok iyi biliriz. Kerpiç binalar normal zamanlarda birkaç asır dayanıyor. Fakat ufak bir sarsıntı karşısında yıkılıyor. En başta Milli Şef'imiz olduğu halde bütün devlet teşekküllerinin canla, başla faaliyet göstermelerinden memnunuz ve bu çalışmalarından da eminiz. Fakat en mühim mesele belediyelere ve mimarlara terettüp ediyor. Bugün Bigadiç'te, Erbaa'da, evvelce Erzincan'da, şurada, burada vukua gelen hadiselerin tedbirleri yalnız o yerler için alınıyor. Benden evvel söz söyleyen bir arkadaşımız, Bigadiç kasabası yerinde kalmalı mıdır, kalmamalıdır diye mütalaa yürüttü. Mesele bu değildir. Mevkiin yerinde kalıp kalmamasını mı düşüneceğiz? Hayır arkadaşlar; daimî zelzele mintikası olan yerler vardır. Bugün Bigadiç'te olan hadise yarın başka bir yerimizde olabilir. Bugün dünyanın zelzele mintikası olan yerleri vardır. Mesela Japonya, mesela yanı başımızda Sakız. Buraları birçok zelzele felaketlerine uğramışlardır. Fakat mimari bakımından tedbirler almışlardır. İşte arkadaşlar, bundan sonra bizim de yapacağımız budur. Yapacağımız inşaatın zelzeleye mütehammil olup olmadığına bakacak heyetler lazımdır. İnşaata ancak bu suretle müsaade etmelidir. Bugün Erbaa'da gördüğümüzü yarın başka yerde görmemiz ihtimali çoktur. Çünkü memleketimizin jeolojik durumu daima zelzeleye maruz kalacağımızı göstermektedir. Binaenaleyh bendenizin Heyeti aliyenizden istediğim ve alınmasını arzu ettiğim tedbir bu olmalıdır ve Hükümetimizden bu tedbirin alınmasını istiyorum.”²⁴⁸

²⁴⁷ 20 Aralık 1942'de yaşanan deprem sonrası kış mevsimi olması nedeniyle deprem sırasında devrilen soba vb. ısınma vasıtaları yangınlar çıkarmıştır. Tokat İtfaiyesi, Turhal Şeker Fabrikası İtfaiyesi ve Samsun İtfaiyesi ile bir motopomp ve arasöz Erbaa'ya gelerek asker ve sivil halkın da katılımı ile yangın tamamen söndürülmüştür. Bkz. İsmail Özer, **Tokat 1923-1950 Türkiye Şehir Tarihi Araştırmaları**, Ankara, 2016, s.128.

²⁴⁸ T.B.M.M. ZC., D:6, C:29, İ:4, s.240.

Konuya dair bölgede yapılacak olan yeni binaların hem yerine hem mimari özelliklerine dair tahkikat yapıldığına ve bundan sonra inşa edilme sürecinin başlayacağına vurgu yapılarak müzakere sonuçlandırılmıştır.

4.5. Hacim Muhittin Çarıklı'nın VII. Dönem Meclis Faaliyetleri

1943-1946 yıllarını kapsayan yedinci dönemde Balıkesir Milletvekili olarak seçilen Hacim Muhittin Çarıklı şu konularla ilgili meclis çalışmalarına katkıda bulunduğu dikkati çekmektedir; Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'nün 1943 yılı bütçesi, Mübadele ve Teffiz İşlerinin Tasfiyesi, İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu, TBMM Seçimlerinin Yenilenmesine Dair Nafi Kansu ve İki Arkadaşının verdikleri teklif üzerine konuşmaları olmuştur. Hacim Muhittin Çarıklı, 1019 oy ile seçilerek 28 Şubat 1943'te mazbatasını almıştır.

4.5.1. Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'nün 1943 Yılı Bütçesi Hakkında Konuşması

TBMM'nin 7 Mayıs 1943 tarihinde Refet Cantez reisliğinde açılan meclis oturumunda Beden terbiyesi umum müdürlüğü 1943 mali yılı, Bütçe kanunu layihası ve Bütçe encümeni mazbatasını müzakere edilmiştir. Müzakere edilen maddelerden biri spor faaliyetlerine ayrılan 421.331 liralık bütçe hakkındadır. Antalya Milletvekili Hikmet Turan Dağlıoğlu dağcılık kulübüne 1500 liralık bir yardım yapıldığını fakat bu kulübün vazifesini yerine getirmede sürekli balo ve ziyafet tertip ederek dağcılıkla meşgul olmadığını bu nedenle verilen bütçenin tayyını teklif etmiştir.²⁴⁹ Maarif vekili Hasan Ali Yücel ise meselenin dağcılık kulübü değil, dağcılık federasyonu olduğunu ve onun faaliyetleri olduğunu, gençleri dağa çıkarmanın ve bu spor sahasını genişletmek için yapılan bu küçük yardımın kabulünü istemiştir. Eskişehir Milletvekili Sazak da bu kulübün çalışmalarına taraftar değildir. Bu işin orduya bırakılmasının daha doğru olduğunu ifade etmiştir.

Hacim Muhittin Çarıklı sporun her türlüşünün gereğini şu sözleriyle ifade etmiştir; *“Arkadaşlar, sporla Türk kelimesi hemen hemen aynı manayı ifade eder. Türk ile, Türklük ne kadar eski ise spor da Türkün eski arkadaşıdır ki, bunu hepimiz çok iyi takdir ederiz. Sporun muhtelif sahaları vardır. Sazak arkadaşımızın buyurduğu gibi, dağcılık yalnız Uludağ'a gidip orada otelde yatmak, iyi vakit geçirmek değildir. Dağcılık spor içinde ayrı bir şubedir ve çok lazımdır. Bu spor öyle bir hadisedir ki, ne kadar geniş ölçüde başlarsak başlayalım, ne kadar geniş ölçüde çalışırsak çalışalım, yine pek az bir şey yapmış oluruz. Dağa çıkmak, dağda yürümek, dağ havası teneffüs etmek çok ayrı bir şeydir. Onun için Emin Sazak arkadaşımı, ovada yetiştiği için belki dağ hadiselerini o kadar iyi bilmezler, fakat dağa çıkanlar bunları daha çok iyi bilirler.”*²⁵⁰ Bu ifadeleriyle Hacim Bey

²⁴⁹ T.B.M.M. Z.C., D:7, C:2, İ: F., s.36

²⁵⁰ T.B.M.M. Z.C., D:7, C:2, İ: F., s.38.

dağcılık meselenin önemini vurgulayarak bütçenin onaylanmasına olan taraftarlığını dile getirmiştir. Maarif Vekili Yücel, vatan müdafaasının yalnızca askerlikten ibaret olmadığını bu dönemde savaş şartlarında okul içinde ve dışında tüm gayret ile gençlerin hazırlanması gerektiğini ve bu nedenle maddeye ayrılan bütçenin kabul edilmesini istemiştir. Ardından maddeye ayrılan bütçe meclis tarafından kabul edilmiştir.

4.5.2. Mübadele ve Teffiz İşlerinin Tasfiyesi Hakkında Konuşması

TBMM'nin 10 Temmuz 1945 tarihli meclis oturumunda Mübadele ve teffiz işlerinin kesin tasfiyesi hakkında görüşme yapılmıştır. Hacim Muhittin Bey 5. Madde müzakere edilirken söz almıştır. Kanunun 5.maddesi; bu kanunun yürürlüğe girmesinden başlayarak altı ay içinde 1331 sayılı kanunun 9 uncu maddesinde yazılı sebeplerden dolayı genel zamanaşımı süresinde istirdat ve tazminat davası açılabilir ve açılmış davalara devam olunur. Altı ayı geçtikten sonra her ne sebeple olursa olsun dava açılmazdır.²⁵¹ Bütçe komisyonu adına konuşan İsmail Hakkı Ülkmen, mevzunun Kanunu Medenide yazılı olan umumi zamanaşımı dolmadan evvel veya dolduğunda kanuni sebepler nedeniyle kesilmiş olan teffiz işlemlerinde tahsis etmenin yasaya aykırı olduğu sabit olursa bunlar hakkında bir geri alma veya tazminat davası açmak salahiyyetinden ibaret olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine Hacim Muhittin Bey, itiraz etmiş öyle bir şeyin olamayacağını ifade etmiştir. Sözlerine devamen; *“Demek ki, zamanaşımı olmamış olanlar için bütün teffiz muameleleri yeniden tetkik edilecektir. Bu doğru bir şey değildir. Bütün mübadele muamelelerinin yüzde sekseni yeniden tetkika tabi tutulacak ve memleketin mübadele işleri altüst olacak bin bir türlü suistimallere yol açacaktır.”* Onun için *takririmizin lütfen kabulünü rica ederiz.*²⁵² İfadelerini kullanmaktadır. Zonguldak Milletvekili Rıfat Vardar bu maddenin birçok suistimale sebep olacağını açıklayarak maddenin bu tasarıdan çıkarılmasını teklif etmiştir. Hacim Muhittin Bey de Vardar'ın endişelerine katıldığını yukarıda açıkladığımız sözlerinde ifade etmiştir. Madde meclisin nazarı itibarına sunulması üzerine burada oyların çoğunun red olması nedeniyle nazarı itibara alınmamıştır ve madde görüşüldüğü şekliyle kabul edilmiştir.²⁵³

4.5.3. İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Hakkında Konuşması

TBMM'nin 7 Haziran 1946 günü Şemsettin Günaltay reisliğinde yapılan meclis oturumunda İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı ve Adalet ve İçişleri Komisyonlarının raporları başlıklı gündem açılmıştır. İçişleri Bakanı Hilmi Uran tasarının ihtivasını açıklamıştır. Buna göre; tasarının esas hedefi seçimin tek dereceli yapılmasıdır. Büyük Millet Meclisi seçiminde olduğu gibi, mahalli seçimlerin sonuncusu olan umumi meclis

²⁵¹ T.B.M.M. Z.C., D:7, C:2, İ: F., s.36S.116.

²⁵² T.B.M.M. Z.C., D:7, C:19, İ:2., s.118.

²⁵³ T.B.M.M. Z.C., D:7, C:19, İ:2., s.120.

seçimlerinin de tek dereceli yapılması esas olacaktır. Hilmi Uran iki esaslı değişiklikten bahsetmektedir. Birincisi; şimdiye kadar dört sene için seçilmekte olan Umumi Meclis üyelerinin altı sene için seçilmesi ve her üç senede bir üyenin yarısının değiştirilmesidir. Bazı yabancı kaynaklardan takip edilerek tasarılaştırılmıştır. İkincisi; Umumi Meclis üyelerinin ilçeler adına seçilmesidir. İlçeler nüfusuna göre taaddüt edecek üye adedince her ilçede bir seçim dairesi ihdas edilecek ve nüfusuna göre herhangi bir ilçe dört üye çıkaracaksa, o ilçe dört seçim dairesine ayrılacak ve çıkacak dört üye ayrı ayrı dört seçim dairesinden birer üye olarak intihap edecektir. Hacim Muhittin Bey tasarımı desteklemediğini çünkü farklı memleketlerde uygulanan bir sistemin henüz ülkemiz için uygulanabilir olamayacağını düşünmektedir.

Hacim Muhittin beyin tasarıya dair görüşleri şöyledir; “*Arkadaşlar, Hükümet ile Komisyonun bize getirdiği bu tasarı ile hakikaten bize iki yenilik getirilmektedir. Birisi Umumi Meclis süresinin 4 yıldan 6 yıla çıkarılması ve her üç yılda bir yarısının değiştirilmesi; diğeri de her aza için bir seçim çevresi ayrılması. Her iki düşüncenin de lehinde ve aleyhinde birçok sözler söylenebilir. Hatta bunun birçok tenkitleri yapılmıştır. Ve bu bazı memleketlerde halen tatbik edilemektedir. Fakat arkadaşlar, kanunlar memleketlerin bünyesine icap ve zaruretlerine göre yapılmak lazımdır. Falan yerde bu iş böyledir, şu kanun şöyledir diye derhal buraya getirmek doğru değildir. Arkadaşlarımızın ifade buyurdıkları gibi belki ileride biz de o yola gideriz. Fakat bugün onun zamanı değildir. Çünkü, bilhassa idare memurluğunda bulunan arkadaşlarımız çok iyi bilir ve takdir buyurlar ki, her üye adedine göre seçim çevresi yapmak kazalarda çok güçtür ve tatbikatta birçok yanlışlıklara, karışıklıklara sebep olacaktır. Binaenaleyh, kanunu yaparken kolay tatbik edilmesi cihetini düşünmek lazımdır. Sonra arkadaşlar eğer bu yola gireceksek yalnız Meclisi Umumi azaları için değil, İngiltere’de olduğu gibi Milletvekilliği için de bir seçim çevresi düşünmek lazımdır. Biz onu niçin yapmadık. Daha dün çıkardık Milletvekilleri Seçimi Kanununun orada düşünmedikte burada niçin düşünmüyoruz? Binaenaleyh bendeniz Hasan Fehmi arkadaşımızın buyurduğu gibi buna taraftar değilim. Bunun komisyona gitmesini ve o yolda düzelterek getirilmesini arz ediyorum.*”²⁵⁴ Hacim Muhittin Bey tasarının ülke şartları için uygun olmadığını açıkladığı bu konuşması üzerine meclisten doğru, doğru sesleriyle desteklenmiştir. Yapılan tüm konuşmalar neticesinde tasarı önerge ile komisyona verilmiştir.

4.5.4. TBMM Seçimlerinin Yenilenmesine Dair Nafi Kansu ve İki Arkadaşının Verdikleri Önergeye Dair Teklifi

TBMM’nin 10 Haziran 1946 tarihinde Tevfik Fikret Sılay reisliğinde oturum açılmıştır. Meclis oturumunda Kırklareli Milletvekili Nafi Kansu ve iki arkadaşının Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimin yenilenmesine dair verdikleri önerge gündeme gelmiştir. Buna göre; yeni kanuna göre bir

²⁵⁴ T.B.M.M. Z.C., D:7, C:24, İ:3., s.76.

dereceli seçim yapılmak üzere Büyük Millet Meclisi seçiminin yenilenmesine karar verilmesini teklif etmişlerdir.

Eskişehir Milletvekili Emin Sazak söz alarak Halk Partisi'nin yanlış gördüğü bazı icraatlarını aktarmış 25 senelik iktidar mevkiinin partiyi yıpratmış olabileceğini belirtmiştir. Hacim Muhittin ise okunan önerge ile Sazak'ın konuştukları arasından herhangi bir bağlantı olmadığını, “*Sazak arkadaşımız yeni seçime geçmeyelim mi demek istedi, yoksa önümüzdeki seçim için milletvekilliğini temin etmek maksadıyla kendisi için propaganda mı yaptı?*”²⁵⁵ sözleriyle aktarmıştır. Arkadaşlar şüphe yok ki, propaganda yaptı ve propagandayı yapma sistemini de 26 yıl içimizde bulunmakla öğrenmiştir. Yani bizden aldığını bize satmağa çalışıyor. “*Aziz arkadaşlarım; Emin Sazak’la beraber bu arkadaşımız da 27 yıl bu çatının altında çalıştı. Emin Sazak arkadaşımız bugüne kadar hep içinizde idi. Parti toplantılarında, Mecliste birçok münakaşalarımız oldu. Hepimiz kendi kusurlarımızı açıkladık ve derterimize çareler aradık. Fakat bugün duyduğunuzu Emin Sazak arkadaşımızın şimdiye kadar ağzından duymadık. Yani bunları evvelden bilmiyordu da yeni mi öğrendi, yoksa eline verilen notta böyle mi yazıyor? Şimdiye kadar içimizde bulunduğu halde bizden ayrıldıktan sonra arkadaşımıza karşı teessürlerimi ve hüznlerimi bildirmeye mecburum. Şimdiye kadar beraber çalıştık. Hangi düşünce bunu ayırdı, hala bunu anlayamadım. Bugün eline verilen notlar gibi daima kulağına ve kafasına söylenen fikirler ayrıldı ise o vakit hüznümü değil, teessürlerimi bildirmeye mecburum.*”²⁵⁶

Mecliste daha çok konu dışı siyaset gündemleri üzerinde durulmuş, tüm konuşmaların ardından Hacim Muhittin Bey tarafından teklif verilmiştir.

Yüksek Başkanlığa,

Yeteri kadar konuştuk.

Yeterlik kararının verilmesini ve önergenin oya konulmasını teklif ediyorum.

Balıkesir

H. Çarıklı

Başkan tarafından yeterlik oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Anayasanın ilgili maddesindeki tam sayının salt çokluğu olup olmadığını anlamak için önerge açık oya sunulmuş ve yeni gündeme geçilmiştir.

²⁵⁵ T.B.M.M. Z.C., D:7, C:24, İ:3., s.88.

²⁵⁶ T.B.M.M. Z.C., D:7, C:24, İ:3., s.83-84.

4.6. Hacim Muhittin Çarıklı'nın VIII. Dönem Meclis Faaliyetleri

1946-1950 yıllarını kapsayan sekizinci dönemde Balıkesir Milletvekili olarak görev yapan Hacim Muhittin Bey, aynı zamanda dilekçe komisyonu başkanlığını da yürütmüştür. Çarıklı'nın, bu dönemdeki; vatani hizmet karşılığı ödenek verilmesi, Kazım Karabekir, Recep Peker, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Orgeneral Cemil Cahit Toydemir ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın seçim tutanaklarının incelenmesi ve askeri teşkilat konuları hakkında konuşmaları dikkat çekmektedir.

4.6.1. Temsil Heyeti ve TBMM Azalarına Vatani Hizmet Karşılığı Ödenek Verilmesine Dair Teklifi

TBMM'de 2 Mayıs 1947 tarihinde Tefik Fikret Sılay reisliğinde açılan meclis oturumunda gündeme alınan konulardan biri Balıkesir Milletvekili Hüseyin Hacim Muhittin Çarıklı ve 4 arkadaşının yaptığı teklifle ilgilidir. Hacim Muhittin Bey ve arkadaşları Niğde Milletvekili Halit Mengi, Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay, Malatya Milletvekili Mahmud Nedim Zabcı ve Yozgad Milletvekili Sırrı İçöz'ün Temsil Heyeti Azalarıyla Birinci Büyük Millet Meclisi Azalarına vatani hizmet karşılığı ödenek verilmesi hakkında kanun teklifi sunulmuş²⁵⁷, aynı oturumda Maliye ve Bütçe Komisyonlarına havale edilmiştir.

Teklifin gerekçesi şu şekildedir;

İstanbul Hükümeti'nin işgal altında düşmanların her arzularına ram olduğu bir sırada Milli Türk Hükümetinin ilk nüvesini teşkil eden Heyeti Temsiliyeâzası bütün sorumluluğu üzerine alarak faaliyete başladığı ve sonra da Ankara'da toplanan Birinci Büyük Millet Meclisinin milli bir Hükümet kurarak İstiklal Harbini zaferle sona erdikten sonra da Doğu'da ve Batı'da anlaşmalar yaparak Milli Hükümetin istiklalini temin ettiği malumdur. Bütün sorumlulukları üzerlerine alan bu fedakâr Türk çocukları bugün yaşlanmışlardır, çoğu da zaruret içindedirler, bunlara Cumhuriyet Hükümetimizin yardım elini uzatması tarihimize karşı olduğu kadar da milletimize karşı şerefli bir ödevdir. Bunun için bağlı altı maddelik kanun tasarısı hazırlanmış ve Büyük Millet Meclisinin yüksek katına sunulmuştur.²⁵⁸Bütçe Komisyonu sözcüsü Muammer Eriş'e anlattıklarına göre gündemdeki teklif Önce Hacim Çarıklı ve arkadaşları tarafından verilmiş, Bütçe Komisyonu'nda bu ödeneğin yalnız muhtaç olanlara verilmesi görüşü belirince Hacim Bey tarafından 3 Eylül 1947 tarihli meclis oturumunda geri alınmıştır.²⁵⁹

1.VIII. 1947

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına,

²⁵⁷ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:5, İ:1.

²⁵⁸ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:10, İ:2.

²⁵⁹ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:6, İ: 1., s.281.

Birinci Büyük Millet Meclisi azalarına mükafat olarak ödenek verilmesine dair, Niğde Milletvekili Halit Mengi, Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay, Malatya Milletvekili Mahmud Nedim Zabcı ve Yozgad Milletvekili Sırrı İçöz ile yüce katınıza sunduğumuz 2 Mayıs 1947 tarihli kanun teklifindeki imzayı geri alıyorum. Diğer imza sahibi arkadaşlarımızdan bu teklifi üzerine almak isteyen bulunur düşüncesiyle kendilerine haber verilmesini derin saygılarımla arz ederim.

Balıkesir Milletvekili

Hacim Çarıklı²⁶⁰

Teklif 20 Şubat 1948 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda görüşülmeye başlandı. Tunceli Milletvekili Necmettin Sahir Sılan tarafından başlatılan konuşmada istiklal Harbi'nin kısa tarihçesi sunulmuş, meclisin o dönemde çalıştığı zor şartlardan bahsedilmiştir.²⁶¹ Bir kısım milletvekili kanun teklifine karşı gelmişlerdir. Kanuna itiraz eden vekillerden Giresun Milletvekili Ahmet Ulus, Heyeti Temsiliyeye katılanların bir kısmının hali vaktinin yerinde olduğunu, memleketin parasına yazık olduğunu, verilecekse İstiklal Savaşı'nda kolunu bacağına kaybetmiş vatandaşa verilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁶² Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu da kanundan istifade edecek olmasına rağmen teklifin aleyhinde idi.²⁶³

Maddeler müzakere edilmeye başlanmış, maddeler üzerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. İkinci maddenin değiştirilmiş yeni şekline göre kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra ölen milletvekillerinin dul ve yetimlerine de maaş bağlanacaktı. Her ne surette olursa olsun yaş haddi aranmaksızın evli olmayan kız çocukları da maddeye eklenmiştir.²⁶⁴

Madde 3'e göre; Sivas Temsil Heyeti ile Birinci Büyük Millet Meclisine üye seçildiği halde iltihak etmeyenlerle iltihak ettikten sonra çekilenler, mazbatasını kabul edilmeyenler, iskat edilenler veya daimî bir memuriyeti tercih ederek ilgisini kesenler ve bunların ikinci maddede yazılı dul ve yetimleri bu kanun hükümlerinden faydalanamazlar.

Hacim Muhittin Bey maddenin müzakeresi sırasında bir teklif vermiştir.

Yüksek Başkanlığa,

---

²⁶⁰ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:5 İ: 1., s.563-564.

²⁶¹ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:10, İ:3, s.276-280.

²⁶² T.B.M.M. Z.C., D:8, C:10, İ:2, s.280-281.

²⁶³ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:10, İ:2, s.280-281.

²⁶⁴ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:10, İ:2, s.299-300.

Birinci B.M.M. ine üye seçilip Meclise katıldıktan sonra görülen lüzum üzerine ve hatta ısrarına rağmen memuriyete giden ve sayıları çok az olan arkadaşlarımızın ödenekten mahrum edilmemelerini teklif ve rica ederim.

Balıkesir Milletvekili

Hacim Çarıklı²⁶⁵

Önerge oya sunulmuş fakat nazarı dikkate alınmamıştır. 3.madde tartışmalara neden olmuş Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın idam hükmü giymiş olanların bu haktan yararlanamayacağı hükmünü koydurmak istediği için yeniden incelenmesi için madde komisyona verilmiştir.²⁶⁶

Komasyon değişiklikleri zamanında yapmayınca kanun teklifinin görüşülmesine 15 Aralık 1948 tarihli oturumda devam edilerek teklife eklenmesi önerilen maddeler reddedildi. 8 maddelik olan kanun 6 ret, 1 çekimsiz oya karşılık 246 oyla kabul edildi.²⁶⁷ Hacim Muhittin Bey ve diğer 208 milletvekili oylamaya katılmamıştır.

4.6.2. Kazım Karabekir, Recep Peker, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Orgeneral Cemil Cahit Toydemir ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın Seçim Tutanaklarının İncelenmesi Hakkında Konuşması

TBMM'nin 26 Ağustos 1946 tarihli meclis oturumunda İstanbul milletvekilliklerine seçilen General Kazım Karabekir, Recep Peker, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Orgeneral Cemil Cahit Toydemir ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın, seçim tutanakları hakkında Tutanakları İnceleme Komisyonu raporu okunmuştur.

Münir Birsel'in ifade ettiğine göre raporda belirtilen milletvekillerinin yerlerine Bayan Nüzhet, Salih Keçeci, Moskos, JozefSalamon'la Dr. Keşişyan'ın gelmesi istenmektedir. Münir Birsel, konuşmasında memleketin illerdeki valilerin, jandarmaların, polis teşkilatlarının gerekli işlemleri yapmaya haiz olduğunu sandıkların güvenliklerinin korunmasında herhangi bir sıkıntı olmayacağını açıklamıştır. Bir itiraz da Demokrat Parti adaylarının kazandığı oylardan bir kısmının tenzil edilerek Cumhuriyet Halk Partisi oylarına ilave edilmesidir. İtiraz edilmesine rağmen net deliller ile gelinmemesi gösterilen delillerin ise hiçbirinin seçim neticesini etkilemeye müessir olmayacağı ifade edilmiştir. Bu açıklamalar üzerine sözü Hacim Muhittin almış, Münir Birsel'in söylemek istediklerini açık bir şekilde aktardığını fakat bütün bu beyanatlar arasında sıkışık vaziyette kaldığı

²⁶⁵ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:10, İ:2, s.297.

²⁶⁶ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:10, İ:2, s.305-306.

²⁶⁷ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:14, İ:3, s.135-140.

için kendisinin de söz alıp eklemeler yapacağını belirterek konuşmasına başlamıştır; “...Arkadaşlar, ben bu İstanbul tutanaklarının tetkikini yapan hazırlama komisyonunda tesadüfen bulundum dinledim. Eğer o komisyon başkanı Abidin Ege maruzatımı büyük komisyona getirirse orası da buraya arz etmiş olsaydı belki bu kadar münakaşaya lüzum dahi kalmazdı, eğer orada müdafaada bulunan Salamon Adato Efendi orada söylediğini burada söyleseydi bu kadar münakaşa uzamazdı. Arkadaşlar, Adato Efendi orada buyurdular ki, komisyon üyeleri Komisyon Başkanı orada hazır bulunan Ali Rıza Erem ve yine orada tesadüfen hazır bulunan Nazım Poroy şahittir. Arkadaşlarım, biliyorsunuz bütün bu tutanak itirazları, bütün bu vesika dedikleri zabıt varakası dedikleri nesnelere matuf idi ve bir zabıt varakası edebiyatı bütün bu tutanak davası üzerinde gitmektedir. Adato Efendi dedi ki bana parti 800 tane vesika verdi ben de onları tetkik ettim, 790’ını ihticaca sahih bulmadım. 10 tanesi kadarını bir dereceye kadar ihticacasalîh buldum ve onların fotoğraflarını takdim ettim dediler. Artık karşı parti tarafından bizim tutanaklar aleyhine vesika zabıt varakası diye gösterilen kağıtların hüviyet karakterini gayet güzel ifade ettiği için bunu arz etmek üzere huzurunuzda geldim ve maruzatım bundan ibarettir.”²⁶⁸ İstanbul seçimleri için muhaliflerin itirazları İstanbul İl Kurulu Başkanı Kenan Öner’in dilekçesi ile ileri sürülmüştür.²⁶⁹ İnceleme komisyonu tarafından araştırılan seçim sonuçlarında herhangi bir fesat tespit edilememiştir. Salamon Adatoto’nun sunduğu rapora göre ise; İstanbul seçimlerine fesat karıştırıldığına dair İnceleme Komisyonu tarafından gereği kadar tetkik edilmemiştir. Tetkikatın genişletilmesini ve derinleştirmesini teklif etmektedir. Fakat önerge meclis tarafından kabul edilmemiş ve inceleme raporunun yeterli olduğuna kanaat edilmiştir.²⁷⁰

4.6.3. Askeri Şuranın Teşkilatına Dair Önergesi

TBMM’nin 30 Mayıs 1949 tarihli meclis oturumunda Başkanvekili Raif Karadeniz’in reisliğinde açılan toplantının gündemlerini oluşturan konular arasında olan Askeri Şuranın Teşkilat ve Vazifeleri hakkındaki 636 sayılı Kanunun 2’nci ve 3’üncü maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun tasarısı görüşülmüştür. Madde 2’ye göre; Yüksek Askeri Şuranın tabii başkanı Cumhurbaşkanıdır. Gerekli görüldüğünde; Cumhurbaşkanı tarafından davet edilmek üzere Başbakan ile diğer bakanlar Yüksek Askerî Şûra toplantısında bulunurlar. Cumhurbaşkanı hazır bulunmazlarsa Başbakan heyete başkanlık eder. Yüksek Askeri Şuranın yalnız 3’üncü maddede yazılı olan daimî üyeleri ile toplanması halinde Başkanlık Millî Savunma Bakanı ve bulunmadığı zamanlarda Genelkurmay Başkanı tarafından yapılır. Maddenin okunmasının ardından İstanbul Milletvekili Dr. Adnan Adıvar söz alarak Hükümetin teklifi ile Millî Savunma Komisyonunun teklifi arasında büyük bir fark olduğunu bir teklifte reisin başbakan olduğunu, diğerinde ise cumhurbaşkanının reis olduğunu, cumhurbaşkanının ise dilerse Başbakanı çağıracağını ifade etmiştir. Başbakan Şemsettin Günaltay ise Komisyonca hazırlanmış olan bu fıkranın bugünkü rejimin gereklerine uygun

²⁶⁸ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:1, İ: 0., s.161.

²⁶⁹ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:1, İ:0., s.162.

²⁷⁰ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:1, İ: 0., s.167.

olmadığını, hükümetin de bunun çıkarılmasına taraftar olduğunu, çünkü Cumhurbaşkanının mesul bir vaziyette olmadığını mesul olanın Başbakan olduğunu aktarmıştır. Milli Savunma Komisyonu sözcüsü ve Hatay Milletvekili Eyüp Durukan ise, şu sözlerle açıklama gereği duymuştur; “*arkadaşlar hükümetin teklifinde Askeri Ali Şuranın Başkanlığı Başbakana ait olmak üzere tertip edilmiştir. Fakat Askeri Ali Şuranın eski kanununda buraya tabii reis olarak Cumhurbaşkanı gösterilmiştir. Bu muhterem ve merhum Atatürk’ün bir hatırası olmak üzere ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı icap ettiği zamanda Bakanlar Kuruluna da başkanlık etmektedir. Bu da komisyonca nazarı dikkate alınarak eski bir ananeyi ve merhum Atatürk zamanından beri kökleşmiş bulunan bu kaydın kaldırılmamasına ve eski Yüksek Askerî Şûra kanununda mevcut olan bu hükmün ipkasının daha münasip olacağı kanaatine varılmıştır. Komisyonun kanaati budur ve maddenin böyle kalmasını komisyon daha muvafık görmektedir.*”²⁷¹

Hacim Muhitin Çarıklı konuya dair bir önerge vermiş ve ardından söz almıştır. Önerge şöyledir;

Yüksek Başkanlığa
Hükümet maddesinin müzakeresini teklif ederim.
Balıkesir Milletvekili
Hacim Çarıklı²⁷²

Verdiği teklifin ardından söz alarak şunları ifade etmiştir; “*Arkadaşlar, Hükümetin teklif ettiği maddenin müzakeresinin çok yerinde olacağı kanaatindeyim. Çünkü Cumhurbaşkanlığı, şahsının kudretinden, şahsının yüksekliğinden, milli kahramanlığından, her şeyden sarfi nazar, hukukan gayrimesuldür. Hukukan gayrimesul bir şahsiyeti, ne kadar yüksek olursa olsun, Başkanlığa getirmek ve onu memur vaziyetine sokmak doğru olmasa gerektir. Onun için teklifimin kabul edilmesini rica edeceğim.*”²⁷³ Bu teklifin üzerine önerge oya sunulmuş hükümetin maddesinin müzakere edilmesi kabul edilmiştir.

Birinci maddeye mülhak olan Komisyonun 2. Maddesi yerine Hükümetin ikinci maddesi okunmuştur. Buna göre; “Askeri Şuranın tabii başkanı Başbakandır. Başbakan tarafından davet edilen diğer bakanlar da Askeri Şura toplantısında bulunurlar. Askeri Şuranın yalnız üçüncü maddede yazılı olan daimî üyeleriyle toplanması halinde Başkanlık Milli Savunma Bakanı ve bulunmadığı zamanlarda Genelkurmay Başkanı tarafından yapılır” denilmektedir. Madde oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.²⁷⁴

²⁷¹ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:19, İ:8., s.1066-1067.

²⁷² T.B.M.M. Z.C., D:8, C:19, İ:8., s.1081.

²⁷³ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:19, İ:8., s.1081.

²⁷⁴ T.B.M.M. Z.C., D:8, C:19, İ: 8., s.1081.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bir Mülkiyeli olan Hüseyin Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey, ülkenin işgalden kurtarılması için olağanüstü çaba göstermiş, özellikle Batı Anadolu Kongrelerindeki rolü ile Türk tarihinin görünen yüzü olmuştur. Türk İstiklal Harbinin Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmadan önceki bu sürecinde idare amirleri şüphesiz ki teşkilatçılık yönleri ile kendini göstermiştir. Hayatı kısmında genel hatları ile tüm idare görevlerini aktardığımız Hacim Muhittin Bey'in görevlerini her daim başarıyla yerine getirmesi ve olağanüstü dönemlerde inisiyatif alması onu yerel idareciden daha üst bir konuma taşımakta, vatanperver yönünü ortaya koymaktadır. "Bir idareci evvela halkın düzeyine inmeli, sonra onun düzeyini yükseltmeye çalışmalı" sözleri ise onun, milliyetçi ve halkçı yönüne vurgu yapmaktadır.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Karesi milletvekili olarak katılmış olan Hacim Muhittin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat çağrısı ile Ankara'ya gelmiş, 23 Nisan 1920'de mecliste yine Karesi mebusluğuna seçilmiştir. Halen Millî Mücadele'nin devam ettiği bu sürede Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Bursa Valiliği'ne atanmış, Yunanlıların Bursa'yı işgali üzerine ise meclisteki görevine geri dönmüştür.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve I. Dönem TBMM'de Karesi, İkinci ve Üçüncü Dönemde Giresun, daha sonraki beş dönemde ise Balıkesir Milletvekiliği yapan Hacim Muhittin Çarıklı, genel olarak genel kurul çalışmalarından ziyade, komisyon çalışmalarında daha aktif rol oynamıştır. Tüm görevleri boyunca seçim bölgesi ile sürekli temas halinde olan Hacim Muhittin Bey, milletvekillerinin birçoğunun seçim bölgelerine uğramadığı dönemde her yıl, milletvekili olduğu Balıkesir ve Giresun'a giderek seçmenleri ile buluşmuş sorunlarına temas etmiştir. Nitekim bu özverisinden olsa gerek Giresun Milletvekiliği yaptığı dönemde kendisine Giresun İli Belediye Meclisi tarafından 12 Mayıs 1926 tarihinde "fahri hemşerilik" verilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin teşkilatlandığı dönemde Giresun milletvekili olarak görev yapan Hacim Muhittin Bey, mecliste dahiliye, memurin muhakemat ve hariciye komisyonlarında görev almış özellikle memurin muhakemat encümeni başkanlığını yürüttüğü sırada dahiliye vekili Ferit Bey'in görevi sırasında Ermenilerin İstanbul'a kaçak yollardan zuhur ettirildiğine dair olan yargılanmanın yürütülmesi görevinde hem genel kurulda hem de arka planda yürütülen komisyon çalışmalarında yoğun bir dönem geçirmiştir. Bu görevler haricinde; posta kanunu, ağnam kanunu, köy kanunu, orta tedarikat muallimleri kanunu, teşkilatı esasiye kanunu gibi birçok konuda söz alarak meclise katkıda bulunmuştur. Yine aynı dönemde gizli celse oturumlarında

150'likler hakkında yapılacak kanun münasebetiyle listeye dahil olması gerekenleri nedenleri ile açıklayarak dahil edilmesini sağlamıştır. Millî mücadeleye katılmayanların durumunun görüşüldüğü toplantılarda aktif bir rol oynamıştır.

Altıncı, yedinci ve sekizinci dönem milletvekilliği süresince Genel Kurul çalışmaları yerine, komisyon çalışmalarına aktif olan Hacim Muhittin Bey, bu süre zarfında seçmenleriyle temas halinde olmaya daha fazla önem verdi. Yalnızca meclis görevlerini yürütürken değil, 1931 yılından 1934 Temmuz'a kadar CHF İzmir İl Başkanlığı görevini yürüttüğü dönemde de fırka semt heyetleri ve halkla temaslarını sürdürmüş, her gün birkaç semte giderek halk ve heyetlerle görüşmeler yapmıştır. CHF'nin Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın muhalefeti karşısında kan kaybettiği İzmir'de Hacim Bey'in halk ve işçiler ile temas ettiği bu dönemde partiye katılımların katile katile gelmesi kendisinin partiye olan hizmetlerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Hakkında çeşitli eserler yazılan, özellikle Batı Anadolu'daki Millî Mücadeleyi aktaran her kaynakta adı var olan Hacim Muhittin Bey, TBMM'nin açılmasından 1950 yılı sonunda görevinden ayrıldığı döneme kadar gerek komisyon başkanlıkları sırasındaki çalışmaları gerekse meclis gündemlerine olan bireysel katkıları ile yalnızca idare amiri olmadığını göstermiştir. Hacim Bey'in okuduğu okulları, yerine getirdiği görevleri düşündüğümüzde gereğinden daha az meclis faaliyeti yürüttüğünü söyleyebiliriz. Fakat uzun yıllar görevinden ayrılmamış olması ve partisine sonuna kadar süren bağlılığı, meclis gündemlerine olan ılımlı ve akilane yaklaşımları ile takdire şayan bir kişilik özelliği sergilediğini görmekteyiz.

Hacim Muhittin Bey, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi sıfatı ile 24 Ekim 1923'te "Yeşil Kurdeleli İstiklal Madalyası", Meclisin açılışından önceki dönemlerde yaptığı başarılı çalışmaları için de "Kırmızı- Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası" ile ödüllendirilmiştir.

Hacim Muhittin Bey, kendisini milletin huzuruna ve gelişimine adanmış, Anadolu ihtilalinin en önde olmasa bile en gönle müptela kişileri arasında sayılan, halkla iç içe olmaktan daima hoşnut, halkın gönlünü yapan, ılımlı kişiliğiyle mecliste dahil olduğu her konuda en faydalı olanı bulmaya çalışan tarihin isimli kişilerindendir. Hakkında yazılmış olan tüm tez, kitap ve makaleler taranmış ve tarafımızca değerlendirildikten sonra meclis faaliyetlerinin de gün yüzüne çıkarılması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Meclis faaliyetleri bize göstermektedir ki; Hacim Muhittin Bey, her daim meclisin özellikle komisyon faaliyetlerinde bulunmuş, kendisine verilen tüm görevleri titizlikle yerine getirmiş, muhalefet hareketlerinin dışında kalmayı yeğlemiştir. Aldığı eğitimlere, olayların çözümüne dair yaklaşımlarına ve çalışma prensiplerine baktığımızda TBMM çalışmalarında olduğundan daha fazla bulunması gerektiğini düşündüğümüz Hacim Muhittin Bey, nedenini belki de muhlis kişiliğinde arayabileceğimiz şekilde daha az çalışmalara dahil olmuştur. Hacim Muhittin Bey'in tüm meclis

faaliyetlerini titizlikle inceleyip her dönemi ve konuları ayrı ayrı başlıklandırdığımız bu tezimizin tarihi literatüre katkı sağlayacağını düşünüyor ve daha sonra yapılacak çalışmalara kaynak oluşturacağını umut ediyoruz.

KAYNAKÇA

a) Arşivler

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

b) Telif ve Tetkik Eserler

Anadolu'nun Taksim Planı (Çev., Kurmay Yarbay Hüseyin Rahmi), Belge Yayınları, 1972

Hukukçu Gözü ile Milliyetçilik ve Halkçılık, (1938), Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ankara.

Abadan, Yavuz (1962), **İnkılap Tarihine Giriş**, Ajans Türk Matbaası, Ankara.

Acun, Fatma (ed.) (2010), **Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Akbıyık, Yaşar (2010), **Geçmişten Geleceğe Türkiye**, Vesta Ofset Matbaacılık, İstanbul.

Akdes Nimet, Kurat, **“Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Bulunan Alman Generallerinin Raporları”**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966,

Akşin, Sina (1992), **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, C.I., Cem Yayınevi, İstanbul.

Akşin, Sina (1997), **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980) Cilt: I**, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul.

Albayrak, Mustafa (1998), **Millî Mücadele Dönemi’nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.

Atabay, Mithat (2010), **Millî Mücadele Tarihi (Yok Edilmek İstenen Bir Milletın Onurlu Bir Yaşam İçin Yaptığı Mücadele)**, Kriter Yayınları, İstanbul.

Aybars, Ergün (1988), **İstiklal Mahkemeleri 1920-1927, Cilt: I**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Baskı:2.

_____ (1988), **İstiklal Mahkemeleri 1920-1927, Cilt: I, Baskı:2**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.

- Aydemir, Şevket Süreyya, (1968), **İnkılap ve Kadro**, Remzi Kitabevi, İstanbul
- _____ (1971), **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa Cilt: III.**, Remzi Kitabevi, İstanbul
- _____ (2012), **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1928" Cilt III.**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- _____ (2012), **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, Remzi Kitabevi, Otuz üçüncü Basım, İstanbul.
- Bayar, Celal (1967), **Ben de Yazdım Millî Mücadeleye Gidiş C.IV.**, Baha Matbaası, İstanbul.
- _____ (1967), **Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Gidiş C.IV**, Baha Matbaası, İstanbul
- Buğdaycı, Aslan (1986), **Millî Mücadele'de Nazilli (1919-1920)**, Karacasu Matbaası,
- Cebesoy, Ali Fuat (1953), **Millî Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyat, İstanbul
- Cumhuriyetten Günümüze Milletvekili Seçimleri, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü
- Çakmak, Zafer, (2007), **İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Çarıklı, Turgut (1986), **"Balıkesir Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Heyetince Tertip Edilen Kongrelerde Alınan Kararların Yeni Türk Devletinin Kuruluşundaki Etkileri" Millî Mücadelede Balıkesir, 3-4 Mayıs 1986 Balıkesir Ticaret Odası Salonunda Yapılan "Millî Mücadelede Balıkesir" Panelinin Tebliğ Metinleri**, Kent Basımevi, İstanbul.
- _____ (2005), **Babam Hacim Muhittin Çarıklı" Bir Kuvay-ı Milliye'nin Yaşam Öyküsü**, Yay.Haz., Y. Hakan Erdem, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Çavdar, Tefrik (1995), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- Çelebi, Mevlüt, **"Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali"**, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s.19, 2019, 131-154.
- Çevik, Zeki (2020), **Millî Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş (1918-1923)**, **Baskı:2**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Çoker, Fahri (1995), **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM, I. Dönem 1919-1923 C: III, TBMM Vakfi Yay., Ankara.
- _____ (1996), **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM, IV. Dönem 1931-1935, C: I, TBMM Vakfi Yay., Ankara.
- El Cezire İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)**, İrfan Neziroğlu (yay. Haz.), **Cilt: III**, (2015), TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, No:1, Ankara
- Erdeha, Kâmil (1975), **Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Erdem, Sevim (2017), **Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras: Sultansuyu Harası**, "Atatürk Yolu Dergisi",16.61.
- Gencer, Ali İhsan ve Özel Sabahattin (1994), **Türk İnkılap Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul.
- Goloğlu, Mahmut (1970), **Üçüncü Meşrutiyet 1920 Millî Mücadele Tarihi Üçüncü Kitap**, Başnur Matbaası, Ankara.
- Gökalp, Ziya (2004), **Türkçülüğün Esasları**, Meb Yayınları, İstanbul.
- Güneş, İhsan, "Teşkilatî Esasiye Kanunu'nun (1921 Anayasası'nın) Yapılış Süreci." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20.2 (2020): 233-256.
- _____ (2001), **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM V. Dönem 1935-1939, Cilt II, Ankara.
- İnönü, Erdal (1993), **Coşkuyla Akan Aynı İrmakta CHP'den SHP'ye İzmir İl Başkanları**, SHP İzmir İl Başkanlığı Yayını, İzmir.
- İlgar, İhsan (1968), **"Mütareke'den Büyük Taarruza Kadar"**, **Türk Kurtuluş Savaşı** (Haz: Ertuğrul Zeki Ökte), Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Mentеш Matbaası, İstanbul.
- İlgürel, Mücteba (1999), **Millî Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Josef, Pomiankowski, **"Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı** (çev. Kemal Turan), Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1990
- Kandeger, Barış, (2019), **Tanzimattan Cumhuriyete Modern Devlete Dair Bir Tartışma**, "the Journal Of SocialScience" 3.6.
- _____ "1921 Teşkilatî Esasiye Kanunu "Meclis Hükümeti Sistemi ve Millî Egemenlik Bağlamında Ademi Merkeziyetçilik"." *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2.1: 15-32.
- Karpat, Kemal (2010), **Türk Demokrasi Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul.
- Kınross, Lord (1990), **Atatürk Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kıtsıkıs, Dimitri, (1963), **Yunan Propagandası**, (Bu kitap Paris Edebiyat ve Beşerî İlimler Fakültesi tarafından, "Milletlerarası Münasebetler Tarih Enstitüsü" araştırmaları adına yayınlanmıştır.)
- Kili, Suna (2001), **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Koçlar, Bekir (Ed.) (2019), **100.Yılında Millî Mücadele ve Atatürk**, Cedit Neşriyat, Ankara.
- Konan, Belkis "1921 Teşkilat-I Esasiye Kanunu Layihası." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71.1: 437-476.
- Köylü, Murat (2016), **Türk İnkılabı, Mustafa Kemal Atatürk Dönemi (1919-1938)**, Kripto Yayınları, Ankara.

- Kuran, Ahmet Bedevi (1956), **Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele**, Baha Matbaası, İstanbul.
- LımanVon Sanders, “**Türkiye’de Beş Yıl**, (çev. Şevki Yaman)”, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968
- Mumcu, Ahmet (1986), **Atatürk’e Göre Millî Egemenlik**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.
- Mutaf, Abdülmecit, (1997), **Sâlnamelerde Karesi Sancağı** (1847-1922), Balıkesir.
- Mutluçağ, Hayri (haz.), (1972), **Anadolu’nun Taksim Planı**, Belge Yayınları, Kurmay YarmayBababeskili Hüseyin Rahmi,
- Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, II. Cilt**, Hal Tercümleri Kısmı, 1860-1949,
- Müzehher, Yamaç, “**Türkiye Devleti’nin İlk Anayasası 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu**”, “*Afyon Kocatepe Üniversite Sosyal Bilimler Dergisi*”, C.22. TBMM’nin 100.Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı.
- Neziroğlu, İrfan (yay.haz.) (2015), **El Cezire İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları) Cilt:3**, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, No:1, Ankara.
- _____ (yay.haz.) (2015), **İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları), Cilt:1**, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, No:1, Ankara.
- Nuri, Celal (2002), **Türk Devrimi, İnsanlık Tarihinde Türk Devriminin Yeri** (günümüz yazı ve diline çev. Özer Ozankaya), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Okur, Mehmet, “**Millî Egemenlik ve Teşkilat-I Esasiye Kanunu**” Atatürk Dergisi, 3(1), 289-304.
- Okyar, Ali Fethi, (1980), **Üç Devirde Bir Adam**, (yay.haz. Cemal Kutay), Tercüman Yayınları, No:1, Birinci Baskı, İstanbul.
- Ökte, Ertuğrul Zekai (Yay.Haz.) (1968), **Mütareke’den Büyük Taarruza Kadar Türk Kurtuluş Savaşı**, Mentesh Matbaası, İstanbul.
- Özalp, Kazım (2020), **Millî Mücadele 1919-1922, Cilt: I-II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özcan, Murat, (2007), **Tarihin Işığında Yunan Mezalimi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Öztoprak, İzzet (2014), **Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Öztürk, Kazım (1992), **Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem I. Cilt**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No:1, Ankara.
- Sanders, LımanVon (1968), **Türkiye’de Beş Yıl**, Burçak Yayınevi, İstanbul
- Selek, Sabahattin (2004), **Anadolu İhtilali Cilt I.**, Kastaş Yayınları, İstanbul.

Sepetçioğlu, Tuncay Ercan (2019), “**Millî Mücadele Dönemi’nde Hacim Muhiddin (Çarıklı Bey’in Batı Anadolu’daki Faaliyetleri**, Studies of TheOttoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları), İstanbul.

Sevig, Vasfi Raşit "**23 Nisan 1919 Dan 24 Nisan 1924 E Kadar Anayasa Hareketleri.**" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8.1 (23).

Soysal, İsmail, (2000), **Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan, (1944), **Mustafa Kemal ve Millî Mücadele Tarihi**, Berkalp Kitabevi, Ankara.

Tanör, Bülent (1996), **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Afa Yayınları, İstanbul.

Tansel, Selahattin (1973), **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar Cilt: III.**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50.Yıl Dönümü Yayınları, Ankara.

TBMM Albümü 1920-2010, (2010) TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No:1, Ankara.

Timur, Taner (1968), **Türk Devrimi Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

Tokur, Aytuğ (Ed.) (2011), **90.Yılında Millî Mücadele Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, (Ankara).

Tuna, Necdet (Yay.Haz.) (2014), **Türk İstiklal Harbi’nde Kuvayı Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler**, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Tunaya, Tarık Zafer, "**Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri.**" *Journal of IstanbulUniversityLawFaculty* 23.3-4 (1958): 227-247.

Türkiye’de Siyasal Partiler,

Turan, Mustafa (2019), **Millî Mücadele Tarihi (1918-1923)**, Berikan Yayınevi, Ankara.

Türk Petrol Vakfı Lale Mecmuası Neşriyatı (1986), **Millî Mücadelede Balıkesir, 3-4 Mayıs 1986 günleri Balıkesir Ticaret Odası salonunda yapılan “Millî Mücadele’de Balıkesir” Panelinin Tebliğ Metinleri**, Kent Basımevi, İstanbul

Türkdoğan, Berna (Ed.) (2005), **Millî Mücadele Tarihi Cilt-I**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2012), **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Ankara.

Uçar, Ahmet (2011), **Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve Felah-ı Vatan Grubu**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Yalçın, Emruhan (2017), **Yunanların Bitmeyen İdeali: “Megali İdea”**, Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 4(7), 33-48.

EKLER

Ek 1: Hüseyin Hacim Muhittin Çarıklı Bey

Ek 5: Hacim Muhittin arıklı İzmir İl Başkanlığı (BCA)

HURİYET HALK FIRKASI
KATİBİUMUMİLİĞİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Balıkesir Meb'usu Hacim Muhittin Beyin Meb'usluğu uhtesinde kalmak üzere Fırka nizamnamesinin 78 inci maddesi mucibince 11.Temmuz.31 tarihinden itibaren İzmir vilâyeti İdare heyeti reislğine intihabı ten-
sip olunmuştur .

Aylığı yüz elli liradır . Fırka merkez bütçesinden alacaktır.

25.VII.931

Umumî Reis
Gazi. M.Kemal

Umumî Reis Vekili
İsmet

Kâtibiumumî
Recep

ÖZGEÇMİŞ

İlk, Orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamlayan Kurucu, 2016 yılında Ahi Evran Üniversitesi-Fen-Edebiyat Fakültesi'nden mezun olup aynı üniversitede Formasyon Eğitimi tamamladı. Meslek hayatına özel bir kurumda öğretmenlik yaparak başlayan Kurucu, 2021 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı. Halen meslek hayatına öğretmen olarak devam etmektedir.

KURUCU, bekar olup, İngilizce bilmektedir.

